

IJSES

INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL AND
ECONOMIC SCIENCES

E-ISSN: 2667-4904 VOLUME: 10 ISSUE: 2

2020

INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL AND ECONOMIC SCIENCES

PUBLISHED BY

Anatolia Academy

of Sciences

<http://www.ijses.org>

IJSES

International Journal of Social and Economic Sciences

E-ISSN: 2667-4904

Owner and Publisher

Anatolia Academy of Sciences

Editor in Chief

Prof. Giray Saynur Derman
Marmara University, Turkey
e-mail: saynurb@marmara.edu.tr

Editorial Advisory Board

Ana Vovk-Korže University of Maribor, SLOVENIA
Anitta Hipper, European Commission, University of Freiburg, GERMANY
Ata Atun, Girne American University, TURKISH REPUBLIC Of NORTHERN CYPRUS
Aude Fleurant, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), SWEDEN
Ayhan Aytaç, Trakya University, TURKEY
Attila Fabian, University of West Hungary, HUNGARY
Arzu Al, Marmara University, TURKEY
Brikend Aziri University of Tetova, MACEDONIA
Cengiz Anık Marmara University, TURKEY
Daniela Irrera, University of Catania, ITALY
Dragan Vinterhalter University of Belgrade, SERBIA
Dragutin T. Mihailović University of Novi Sad, SERBIA
Elma Elfić-Zukorlić International University of Novi Pazar, SERBIA
Emel Poyraz, Marmara University, TURKEY
Erhan Büyükakıncı, Galatasaray University, TURKEY
Erman Coşkun, Bakırçay University, TURKEY
Esad Prohic University of Zagreb, CROATIA
Faton Shabani University of Tetova, MACEDONIA
Gerald Schneider, Konstans University, GERMANY
Giray Saynur DERMAN, Marmara University, TURKEY
Hakan Kırımlı, Bilkent University, TURKEY
Havva Kök Arslan, Ankara Social Sciences University, TURKEY
İlyas Topsakal, Istanbul University, TURKEY
Jan Völkel, The Institute for European Studies, BELGIUM
Kutluk Kağan Sümer, İstanbul University, TURKEY

Luc Reyckler, Leuven University, BELGIUM
Mehmed Meta International University of Novi Pazar, SERBIA
Mehmet Seyfettin Erol, Ankara Hacı Bayram University, TURKEY
Meral Balcı, Marmara University, TURKEY
Mesut Hakkı Çaşın, Yeditepe University, TURKEY
Neziha Musaoğlu, Kırklareli University, TURKEY
Nihal Sütütemiz, Sakarya University, TURKEY
Oktay Tanrısever, Middle East Technical University-METU, TURKEY
Oleg Barabanov, MGIMO University, RUSSIAN FEDERATION
Olga Vorkunova, Russian Academy of Sciences, RUSSIAN FEDERATION
Özden Zeynep Oktav, Medeniyet University, TURKEY
Özgür Ünal, 29 Mayıs University, TURKEY
Recai Coşkun, Bakırçay University, TURKEY
Roumen Otouzbırov, Trakia University, BULGARIA
Roy Allison, Oxford University, ENGLAND
Sam Fiala, Texas A&M University, USA
Sergei Konoplyov, Harvard University, USA
Sohbet Karbuz, Mediterranean Observation for Energy (OME), FRANCE
Tahsin Bakırtaş, Sakarya University, TURKEY
Tamer Çavuşgil, Georgia State University, USA
Tevfik Dalgıç- University of Texas at Dallas, USA
Yaşar Onay, İstanbul University, TURKEY
Nusret Oreskovic University of Sarajevo, BOSNIA AND HERZEGOVINA
Raman Ismaili University of Tetova, MACEDONIA
Suvad Bećirović International University of Novi Pazar, SERBIA
Vefa Kurban, Ege University, TURKEY
Yeşim Saatçi, University of North Texas at Dallas, USA
Yuliyana Yarkova, Trakia University, BULGARIA
Zekeriya Kurşun, Fatih Sultan Mehmet Vakıf University, TURKEY

International Journal of Social and Economic Sciences (IJSES) is an international non-profit, full open access, double-blind peer-reviewed journal and publishes two issues per year.

IJSES welcomes article submissions and does not charge any article submission or processing charges.

Authors are completely responsible for the contents of their articles.

Address

Anatolia Academy of Sciences

Selçuk University Technology Development Zone, Academy Street, No: 67, Konya/TURKEY

e-mail: ijsesjournals@gmail.com

Copyright © 2020 by Anatolia Academy of Sciences

All rights reserved.

No part of this publication cannot be reproduced, distributed, or transmitted in any form including photocopying, recording, other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher.

<http://ijses.org/>

Contents

COVID-19 BAĞLAMINDA PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK, KAYGI VE YAŞAM DOYUM İLİŞKİSİ Elif Baykal.....	68
GASTRONOMİ SEKTÖRÜNDE KADINLARIN DURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ İlkay Yılmaz, Ecem Akay.....	81
HEALTH COMMUNICATION AND THE IMPORTANCE OF IT DURING THE COVID-19 PANDEMIC PROCESS IN TURKEY Giray Saynur Derman.....	87
SİNEMADA İDEOLOJİ VE PROPAGANDA: “GÜZ SANCISI” FİLM ÇÖZÜMLEMESİ Gizem Aksu Can.....	113
TEVAZU BAĞLAMINDA LİDERLİK: ALGILANAN EGO DURUMU VE ETKİN LİDERLİK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA Emel Poyraz, Ayperi Atalay Cilveoğlu.....	128
DREYFUS DAVASI Çiğdem Bayraktar Ör.....	142

COVID-19 BAĞLAMINDA PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK, KAYGI VE YAŞAM DOYUM İLİŞKİSİ

 Elif Baykal

Istanbul Medipol University, Business School, İstanbul, Turkey

**Sorumlu Yazar:*

E-mail: enarcikara@medipol.edu.tr

(Geliş tarihi: 12 Eylül 2020; Kabul tarihi: 07 Aralık 2020)

ÖZET. Covid-19 salgını 2020'nin ilk haftalarından itibaren tüm dünyada etkili olmuş, söz konusu hastalık hem hükümetler hem de bireyler açısından büyük panik ve endişe kaynağı olmuştur. Karantina günlerinde hastalanma korkusu ve sosyal izolasyonun neden olduğu rahatsızlık, bireyleri hayatın her iki alanında, yani işte ve evde huzursuz ve rahatsız hale getirdi. Bu çalışmada, kaygının, pozitif psikologlar tarafından yaygın olarak kabul edilen ve bireylerin sıkıntılardan sıyrılıp iyileşme gücü olarak açıklanabilecek dört psikolojik sermayesinden biri olan, psikolojik dayanıklılığın, bireylerin dayanıklılığı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Covid-19 salgını esnasında deneyimlenen kaygının bireylerin dayanıklılık düzeyleri üzerinde etkili olacağı ve bunun da yaşam doyumunu etkileyeceği varsayılmıştır. Varsayılan ilişkiyi incelemek amacıyla Türkiye'de Covid-19 sürecini yaşamış hizmet sektöründe çalışan 191 kişi üzerinde saha araştırması yapılmıştır. Varsayılan ilişkileri görebilmek için SPSS 20 programı yardımıyla korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. Sonuçlar, daha yüksek kaygı seviyelerinin daha düşük psikolojik dayanıklılık seviyelerine yol açtığını ve bunun da daha düşük yaşam doyum seviyelerine yol açtığını ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: *Covid-19, Kaygı, Psikolojik Dayanıklılık, Yaşam Doyum*

THE RELATIONSHIP OF RESILIENCE, ANXIETY AND LIFE SATISFACTION IN THE CONTEXT OF COVID-19

ABSTRACT. Covid-19 pandemic has been effective on all over the World since the first weeks of 2020. It has come about as a great problem for both governments and individuals creating great panic and anxiety. The fear of getting sick and disturbance caused by social isolation during quarantine days made individuals irritated and uncomfortable in both domains of life, at work and at home. In this paper, effects of anxiety on resilience of individuals, that is one of the four psychological capitals that is widely accepted by positive psychologists which can be explained as individuals' power to bounce back from adversity and get better has been examined. It has been assumed that anxiety related to Covid-19 pandemic will be effective on resilience levels of individuals and this in turn will effect satisfaction from life. With the aim of examining the assumed relationship we have applied a field research on 191 individuals working in service sector who have experienced Covid-19 process in Turkey. SPSS 20 program has been used for conducting correlation and regression analyzes in order to see the assumed relationships. Results revealed that as it is assumed in the research model, greater levels of anxiety leads to lower levels of resilience and this leads to lower levels of life satisfaction during Covid-19.

Keywords: *Covid-19, Anxiety, Resilience, Life Satisfaction*

GİRİŞ

Postmodern çağda, düzen ve değişim günlük hayatın kaçınılmaz bir özelliği olmakla birlikte, hem bireyler hem de kuruluşlar sık sık kaotik durumlarla karşılaşmaktadır (Baykal, 2019, s. 187). Buna en önemli örneklerden biri son dönemlerde yaşadığımız ve halen deneyimlemeye devam ettiğimiz Covid-19 pandemisi sürecidir. COVID-19, tüm dünyada paniğe ve kaygıya yol açan, oldukça bulaşıcı ve zararlı bir pandemik hastalıktır (Li vd., 2020). COVID-19, fiziksel hasarın yanı sıra, bireylerin ruh sağlığı üzerinde de çeşitli olumsuz etkilere sahiptir (Huang ve Zhao, 2020, 1). İnsanlar hastalanma korkusuyla büyük panik yaşamakta, sosyal mesafeyi korumak ve evde kalmak zorunda olmaktadır. Bu anlamda pandemi süreci bireylere psikolojik anlamda ekstra yük yaratmaktadır (Van Bavel vd., 2020).

Davranışsal Bağışıklık Sistemi (BIS) teorisinin öne sürdüğü gibi, bireylerin Covid-19 gibi riskli durumlarla karşı karşıya kaldıklarında kendilerini korumaları için tiksinti, kaygı ve korku gibi olumsuz duygular geliştirmeye başlarlar (Li vd., 2020). Bu noktada Lee vd.'nin (2020) yaptığı çalışma, koronafobinin depresyon, yaygın kaygı bozukluğu ve ölüm kaygısı üzerinde sorumlu olduğunu ortaya koymuştur. Bu yaklaşımı destekler nitelikte, İspanya'da Covid-19 salgını sonrasında 3480 kişi üzerinde yapılan bir çalışmada, sonuçlar katılımcıların %18,7'sinin depresif, % 21,6'sının endişeli ve % 15,8'inin travma sonrası stres bozukluğuna sahip olduğunu göstermiştir (González-Sanguino vd., 2020, 172).

Aslında bu tarz travmatik süreçlerde bireylerin güçlü bir psikolojik sermayeye sahip olması onları daha dirayetli ve dayanıklı kılmaktadır. İlgili alan yazınında, pozitif psikoloji, psikolojik sermayeye yani pozitif psikolojik kaynaklara odaklanmıştır. Pozitif psikoloji ve pozitif örgüt okulu araştırmaları neticesinde pozitif psikolojik sermaye kavramı ortaya çıkmış (Luthans, Youssef ve Avolio, 2006) ve bu sermaye pozitif örgüt okulunda pozitifliği simgeleyen ana unsur olarak kabul edilmiştir. Bu sermaye türü, insan kaynağı sermayesi ve sosyal sermaye gibi sermayelerden farklı olarak, kişinin kim olduğu üzerine odaklanmış ve gelişimi için çaba gösterip bu yolla rekabet avantajı sağlamaya yol açan bir mekanizma olarak kabul edilmiştir (Luthans, Youssef ve Avolio, 2007). Psikolojik sermaye bireyin daha esnek, psikolojik olarak daha dayanıklı, daha toleranslı, affedici, ve hoşgörülü olmasını sağlar ve negatif duyguları bertaraf eder (Narcıkara, 2017, 23). Bireyler psikolojik olarak ne kadar dirençli olursa, yeni durumlara uyum sağlamada daha başarılıdır ve çok daha çabuk iyileşirler (Brooks vd., 2018, 3). Bu çalışmada da psikolojik sermayenin bir parçası olan psikolojik dayanıklılığın bireylerin hayata dair kaygı düzeylerini negatif yönde etkileyeceğini ve düşük kaygı seviyelerinin bireyde daha yüksek yaşam doyumuna sebep olacağı öngörülmüştür.

PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK

İnsan gücüne ve gelişimine odaklanan pozitif örgütsel davranış, örgütsel davranış araştırmalarında yeni bir çığır açtı, yeni bir sermaye çeşidini yani psikolojik dayanıklılık, öz yeterlilik, umut ve iyimserlikten oluşan pozitif psikolojik sermayeyi gündeme getirdi (Baykal, 2020, s. 273). Psikolojik sermaye bu dört kapasiteyi ortak bir paydada buluşturan ve birbirleri ile uyumlu bir şekilde çalıştıran özel bir mekanizmadır (Narcıkara, 2017, 12). Bu mekanizmanın önemli bir parçası olan psikolojik dayanıklılık, dezavantajlı, travmatik bir duruma veya sıkıntıya yanıt olarak geri dönme ve hatta daha iyi olma kapasitesidir (Bonanno, 2004).

Aslında, dünya çapında gün geçtikçe artan afetler nedeniyle psikolojik dayanıklılık, yani olumsuzluklara ve travmatik olaylara uyum sağlama ve bunlarla başa çıkma kapasitesi giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Normal bir yaşam süresi boyunca, birçok kişi birden çok kez acı verici veya stresli olaylarla karşı karşıya kalır. Neyse ki, bu travmatik olayların sayısı oldukça yüksek olmasına rağmen, sadece nispeten az sayıda insan ağır psikolojik hastalıklar yaşar (Zehir ve Narcıkara, 2018, 251). Aslında psikolojik dayanıklılık, bir bireyin değişen ortamlara uyum sağlama kapasitesini yansıtan ve fırsatları tanımlama, kısıtlamalara uyum sağlama ve talihsizlikten geri dönme gibi uyarlanabilir tepkiler veren bir kişilik özelliğidir (Cohn ve diğerleri, 2009, 392) yani olumsuzluklar karşısında olumlu başa çıkma olarak tanımlanabilir ve dört temel psikolojik sermayeden biridir (Baykal ve Zehir, 2019).

Psikolojik dayanıklılık, aynı zamanda bireylerin psikolojik ve biyolojik nitelikleri aracılığıyla olumsuzluklar karşısında olumlu sonuçlara ulaşmalarını sağlayan dinamik bir süreç olarak düşünülmelidir (Chen ve Bonanno, 2020, 53), çünkü bireylerin sıkıntılardan kurtulmasına ve yeni koşullara olumlu bir şekilde uyum sağlar ve krizden sonra verimli hale gelir (Tecson vd., 2019, 520). Psikolojik dayanıklılık, kişisel kontrol, pozitif bakış açısı, iyimserlik ve algılanan sosyal destek gibi faktörlerden olumlu anlamda etkilenmektedir (Dantzer vd., 2018, 28). Tugade, vd.,'ne göre (2004) psikolojik dayanıklılığı yüksek bireyler sadece kendi içlerinde olumlu duygular beslemekle kalmaz, aynı zamanda başkalarına da olumlu duygular iletir, bu da olumsuzluklarla başa çıkma sürecine yardımcı olmak için destekleyici bir sosyal ağ oluşturur. Psikolojik dayanıklılık, sıradan bir adaptasyondan daha fazlasını ifade eder. Aslında adaptasyon olasılığını artıran bir tür rezervuardır (Baykal, 2018, 35). Psikolojik dayanıklılık üzerine iki farklı düşünce okulu vardır; birincisi, bireylerin zorluklara kolayca uyum sağlamasına izin veren bir özellik olduğunu öne sürerken, ikincisi bu kapasiteyi dinamik bir süreç, gelişebilir bir durum olarak değerlendirir.

İç kontrol odağının yüksek olması, bireyin kendi işinde deneyimli ve mahir olması, öz-yeterlik, öz saygı ve iyimserlik gibi faktörlerin hepsi psikolojik dayanıklılığa katkıda bulunan kişilik faktörleri türüdür. Erken yaşlarda zorlu ortamlarda gelişen beyin yapısı, işlevselliğini arttırarak ve nörobiyolojik sistemleri etkileyerek daha yüksek seviyede psikolojik dayanıklılığa yol açabilir (Herrman ve diğerleri, 2011, 260). Makro düzeyde bakıldığında, iyi bir eğitim, tatmin edici toplum hizmetleri, kültürel faktörler, maneviyat ve huzurlu ve sağlıklı bir çevre gibi sosyal faktörler de, daha fazla psikolojik dayanıklılığa yol açar. Psikolojik dayanıklılığı yüksek bireyler zor durumlarla başa çıkma, zorlu şartlara uyum sağlama ve sürekli gelişme konusunda başarılı olan insanlardır (Chen ve Bonanno, 2020, 52). Bu kapasitenin, bireylerin, sosyal sermaye, duygusal sermaye ve maddi sermaye gibi yetkinliklerini geliştirmelerini sağlayacak diğer sermayelere de erişim imkanları olduğunda görülme ihtimali daha yüksektir (Zehir ve Narcıkara, 2018, 251). Bireyler psikolojik olarak ne kadar dirençli olursa, yeni durumlara uyum sağlamada daha başarılıdırlar ve çok daha çabuk iyileşirler (Brooks vd., 2018, 3). İlgili araştırmalar, beklentilerin aksine çoğu bireyin son derece moral bozucu ve sıkıntılı yaşam olayları karşısında dirençli olduğunu kanıtlamıştır (Prayag ve diğerleri, 2020, 1217).

Aslında, psikolojik dayanıklılık, majör stresörlerle ilgili olumsuz ruh sağlığı sonuçlarını azaltmada hem koruyucu hem de iyileştirici bir faktör olarak hareket eder (Tecson ve diğerleri, 2019, 520). Bu görüşü destekleyen Tecson vd.'nin (2019) kronik hastalığı olan yetişkinler üzerine yaptıkları çalışmada, psikolojik dayanıklılığın bireylerin refahını korumak için önemli bir kaynak olduğunu ortaya konulmuştur (Dantzer vd., 2018, 28). Psikolojik dayanıklılık, özellikle zor zamanlarda, bireylerin zor durumlara

daha kolay uyum sağlaması ve bu tür durumlardan kurtulmaya izin vermesi nedeniyle önemli bir öz varlıktır (Dantzer vd., 2018, 29). Dirençli bireyler, zor durumlarla başa çıkma, bu durumlara uyum sağlama ve gelişme konusunda başarılı olan türden insanlardır (Chen ve Bonanno, 2020, 52).

Aslında, psikolojik dayanıklılık üzerine yapılan ilk çalışmaların çoğu risk faktörlerine odaklanırken, son araştırmalar daha çok bireylerin güçlü yönlerinin belirlenmesine odaklanmıştır (Kong ve diğerleri, 2015, 165). Covid-19 pandemisi de bireylerin psikolojik dayanıklılıklarının yüksek olması gereken aynı zamanda da bireylerin dayanıklılıklarını besleyen bir dönemdir. İlgili alan yazını da, bireylerin yaşadıkları felaketlerin psikolojik dayanıklılık üzerinde olumlu etkilerini göstermiş, zorluklara karşı gösterilen direncin, bireyleri daha güvenli, şefkatli, adanmış ve amaç odaklı hale geldiğini göstermiştir (Prayag ve diğerleri, 2020, 1220).

KAYGI BOZUKLUĞU

Kaygı Bozukluğu, çarpıntı, nefes alma zorluğu, hızlı nefes alma, titreme, terleme gibi belirtilerin yanı sıra, sıkıntı, heyecan, kötü bir şey olacakmış duygusu ve korku gibi duyguları içeren negatif bir duygulanımdır (Karamustafalıoğlu ve Yumrukçal, 2011, 69). Kaygı bozukluğu, duygudurum bozukluklarını ve psikiyatrik bozuklukları içeren birçok ruhsal sorunla ilişkilidir ve bireyler üzerinde yarattığı negatif etki önemli bir küresel ekonomik yük oluşturur (Lawrence vd., 2019, 46). Aşırı kaygı, bireylerin hem fiziksel hem de zihinsel sağlığına zarar verebileceği gibi daha düşük iş verimliliği seviyelerine de yol açmaktadır (Zhou vd., 2018, 75). Kaygıya bağlı uyarılmışlık belirli bir aralıkta performansı olumlu etkilerken süregelen kaygı, bireyin verimini düşürebilir, sosyal ilişkileri bozabilir, bireyin motivasyonunu düşürebilir.

Aslında, koşullardan bağımsız olarak insanın doğası her zaman kötü ve negatifi, iyi ve pozitive göre daha hızlı ve daha yoğun algılama eğilimindedir (Narcıkara, 2017, 20) ve bu da onu yoğun stres dönemlerinde kaygı duymaya daha da eğilimli hale getirmektedir. Covid-19'un kendisi zaten kaygı uyandıran bir hastalıktır ve bireylerin kaygı önleyici ilaçlara ve müdahalelere daha fazla ihtiyaç duyulmasına neden olur. ABD'de bu anlamdaki gereksinimler 2020 yılında Şubat ortasından Mart ortasına kadar 34,1 % artmıştır (Digon, 2020). Bu noktada Mazza vd.'nin (2020), 402 COVID-19 mağduru üzerinde yaptığı araştırmada (265 erkek, ortalama yaş 58) hastalığın yarattığı psikiyatrik semptomlar incelenmiş ve sonuçlar, katılımcılar arasında için 28 % travma sonrası stres bozukluğu, 31 % depresyon, 42% kaygı bozukluğu, 40% oranında uykusuzluğa işaret etmiştir. Yine Erdoğan, Koçoğlu ve Sevim'in (2020) yılında yaptığı çalışmada ise Türkiye bağlamında COVID-19 pandemisi sürecinde bireylerin deneyimledikleri umutsuzluk ve kaygı düzeyleri incelenmiş, araştırma sonuçları her 4 katılımcıdan birinin kaygı semptomları gösterdiğini ve her 3 katılımcıdan birinin umutsuzluk semptomları gösterdiğini ortaya çıkarmıştır.

YAŞAM DOYUMU

Chen vd.'ne (2017) göre yaşam doyumu kişinin yaşamdan aldığı genel doyumun bilişsel bir değerlendirmesidir. Yaşam doyumu yüksek olan kişiler, hayata dair pozitif değerlendirmelerinden dolayı zor şartlar altında daha güçlü olmakta ve daha iyimser olabilmektedirler (Avşaroğlu ve Koç, 2019, 566). Yaşam doyumu, bireylerin mutluluğunu, subjektif iyi oluşlarını, ruh sağlıklarını ve pozitif işlevselliklerini etkiler (Diener, 2009,

71). Yaşam doyum, kişilik, hayattan beklentiler, sosyo-ekonomik faktörler, sosyal ilişkiler ve sağlık gibi birçok konuda belirleyici olabilmektedir (Argan, 2018, 50) ve bireyin mutluluğu ile ilintili kavramlardan biri olan öznel iyi oluşun bilişsel yönünü açıklamaktadır (Tümlü ve Receptoğlu, 2013, 207). Covid-19 süresince karantinalar dolayısıyla yaşanan zorunlu sosyal izolasyon ve gelir kaybı insanların yaşam doyumlarını düşürmüştür (Hamermesh, 2020). Ammar vd. (2020) de Covid-19 sürecinde karantinanın sosyal etkilerini incelemiş ve karantina sürecinin yaşam doyumunu düşürdüğünü ampirik olarak ispatlamıştır. Benzer şekilde Xhang vd.'de (2020), Covid-19 sürecinin bireylerin yaşam doyumunu negatif etkilediğini Çin bağlamında ispat etmiştir.

PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK-KAYGI İLİŞKİSİ

Salgın hastalıkların önemli bir özelliği, kaygı ve korku gibi bireylerin stres düzeylerini yükselten deneyimler yaratmada önemli bir potansiyeline sahip olmalarıdır (Roy ve diğerleri, 2020, 1). Kaygı, kolayca kontrol edilemeyen ve bir dizi fizyolojik değişikliklere ortaya çıkan, olay veya faaliyet hakkında aşırı endişenin sergilendiği, kalıcı strese kaynaklanan içsel ve kronik bir durumdur (Poudel-Tandukar vd., 2019, 496). Psikolojik dayanıklılık ile karşılaştırıldığında, bireylerin yaşamdaki sorunlara karşı koymasını sağlayan kaygı, bireyleri yaşamın olumsuzluklarına karşı daha savunmasız hale getirir (Zaleski vd., 2019, s.108). Benzer şekilde Hjemdal vd. (2011) de psikolojik dayanıklılığı yüksek olan bireylerin daha az depresyona girdiklerini, olayları daha az stres yaptıklarını ve daha az kaygılandıklarını savunmaktadır. Psikolojik sermaye araştırmaları, koruyucu faktörlerin varlığının stresörlerin etkilerini hafifletebileceğini ve önemli stres faktörlerine rağmen ruh sağlığını iyileştirmeye ve tedavi etmeye yardımcı olduğunu göstermiştir (Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000; Masten ve Reed, 2002). Konu ile ilgili daha önce gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde, Zhou vd.'nin (2018) Çinli hemşireler arasında yaptıkları çalışmada, psikolojik dayanıklılığında bir bileşeni olduğu kabul edilen pozitif psikolojik kapasitenin, artan örgütsel bağlılık ve azalan iş tükenmişliği ile ilişkili olduğunu ve bunun da hemşirelerin kaygı düzeylerini düşürdüğü tespit edilmiştir (Zhou ve diğerleri, 2018, 76). Benzer şekilde Poudler-Tandukar vd.'nin (2019) çalışmasında, daha yüksek psikolojik dayanıklılık seviyesinin, daha düşük kaygı ve depresyon seviyelerine sebep olduğu ile gösterilmiştir (Roy ve diğerleri, 2020, 1).

Covid-19 deneyimlenirken, dünya genelinde psikolojik dayanıklılık ve kaygı arasındaki ilişkiye dair birçok çalışma yapılmıştır. Örneğin; Roy vd., (2020), COVID-19 salgını sırasında Hindistan'daki yetişkinler arasında kaygıyı incelemiş, sonuçlar, katılımcıların kaygı düzeylerinin oldukça yüksek olduğunu göstermiştir. Covid-19 sırasında gerçekleştirilen bir diğer çalışmada, katılımcıların yaklaşık % 80'inin COVID-19 hakkında endişeli olduğu görülmüştür (Huang ve Zhao, 2020, 1). Çin'de COVID-19 sırasında 7.236 kişi arasında yapılan bir başka çalışmada ise, araştırma sonuçları insanların %35,1'inin kaygı bozukluğu, %20,1'inin depresif semptomlar ve % 18,2'sinin uyku kalitesinde sorun yaşadığı ortaya koyulmuştur (Wright vd., 2016, 161). Söz konusu çalışmalardan esinlenerek biz de H1 hipotezini kurduk:

H1: Covid-19 pandemisi sürecinde, bireylerin psikolojik dayanıklılık seviyeleri kaygı düzeylerini negatif yönde etkiler.

KAYGI-YAŞAM DOYUM İLİŞKİSİ

Daha önce de belirtildiği gibi yaşam doyum, kişinin yaşam koşullarının genel bir değerlendirmesidir ve kişinin yaşam kalitesinin anahtar bir göstergesidir. Yaşam doyumunu yüksek olan bireyler çoğunlukla olumlu zihinsel durumlara, daha düşük kaygı belirtilerine ve stres düzeylerine sahiptirler (Yu vd., 2020). Güncel literatürde kaygı ile yaşam doyum arasındaki negatif ilişkiyi doğrulayan çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin; Evren vd.'nin (2020) araştırması, COVID-19 konusunda endişeli bireylerin, yaşam doyumunun daha düşük olduğunu ve düşük yaşam doyum seviyelerinin hastalıkla ilgili negatif duygular yaşamalarına neden olduğunu ortaya koymuştur. Stein ve Heimberg'in (2004) ABD'de yaptıkları ampirik çalışmalarında da, yaygın kaygı bozukluğunun yaşam doyum üzerindeki olumsuz etkisini göstermiştir. Almanya'da yapılan bir başka çalışmada Daig vd. (2009), depresyon belirtilerinin ve kaygının yaşam doyum üzerindeki olumsuz etkisini ortaya koymuştur. Ghazwin vd. (2016) de, İranlı hemşirelerde kaygının yaşam doyum üzerindeki olumsuz etkisini ortaya koymuştur. Benzer şekilde Lombardo vd. (2018) de kaygı bozukluğu ile yaşam doyum arasındaki negatif ilişkiyi ortaya koymuştur. Yine Yu vd.'nin (2020) çalışması, kaygının Çin bağlamında yaşam doyum üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya çıkarmıştır. Mevcut literatürden ilham alarak bu çalışmada H2 hipotezi aşağıdaki şekilde kurulmuştur:

H2: Covid-19 pandemisi sürecinde, bireylerin kaygı düzeyleri yaşam doyumları üzerinde negatif bir etkiye sahiptir.

METODOLOJİ

Örnek ve Veri Toplama

İlgili alan araştırmasında verilerin toplanmasında rastgele örnekleme yöntemi benimsenmiştir. Saha araştırması Türkiye'deki hem özel şirketlerden hem de devlet kurumlarından beyaz yakalı çalışanlar arasında uygulanmıştır. Psikolojik dayanıklılığı ölçmek için kullanılan 6 öge, Luthans vd.'nin (2005) Çetin ve Basım (2012) tarafından Türkçeye uyarlanmış psikolojik sermaye ölçeğinden alınmıştır. Yine yaşam doyumunu ölçmek için Dağlı ve Baysal'ın (2016) 5 maddelik ölçeğinden faydalanılmıştır. Bireylerin kaygı düzeylerini ölçmek için ise Zaleski vd.'nin (2019) geliştirdiği tek boyuttan oluşan 5 soruluk ölçek kullanılmıştır. Veriler 14 Mayıs 2020-23 Haziran 2020 tarihleri arasında Covid-19 salgını sırasında toplanmıştır. Veri toplamada çevrimiçi anketler tercih edilmiştir. Yanıtlar beşli Likert Ölçeği ile toplanmıştır. İlgili saha araştırması için LinkedIn üzerinden 1744 online anket gönderilmiş ve 291 kullanılabilir cevap alınmıştır. Katılımcıların tamamı şu anda Türkiye'de bulunan kuruluşların çalışanlarıdır. Katılımcıların % 29'si kamu dairelerinde, diğerleri ise özel şirketlerde çalışmaktadır. Katılımcıların % 38'i kadın, diğerleri ise erkektir. Katılımcıların eğitim seviyesi oldukça yüksektir. Toplam katılımcı sayısının % 14'si lise mezunu. Katılımcıların yaklaşık % 55'ü üniversite, % 23'ü yüksek lisans ve % 8'si doktora derecesine sahiptir.

Analiz Sonuçları

Çalışmada istatistiksel testleri uygulamadan önce verilerin normalliğini incelemek için verilerin çarpıklığını incelenmiştir. Çarpıklık, bir dağılımın simetrisinin ölçüsüdür; normal bir dağılımla yapılan karşılaştırmadır. -1 ile +1 aralığına düşen çarpıklık değerleri sosyal bilimlerde kabul edilebilir bir normal dağılım gösterir (Hair, Black, Babin ve

Anderson, 2013). Çalışmada cevaplar 0.741 çarpıklığa sahiptir ve bu da devam etmek için uygun bir değerdir. Öte yandan, ± 1.0 arasında bir basıklık değeri çoğu psikometrik amaç için mükemmel kabul edilir (George ve Mallery, 2012). Bu çalışmada da, örneklemimizi testler için makul bir veri seti haline getiren 0.843 basıklık değeri tespit edilmiştir. Araştırma örnekleminde elde edilen verilerin analiz için yeterli olup olmadığını test etmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterliliği testi yapılmış, örneklemin yeterlilik katsayısı 0,811 ve Barlett skoru ise 0,001'in altında bulunmuş olup ilgili değerler faktör analizi ile devam etmeye uygun değerlerdir.

Çalışmada, gözlemlenen değişkenlerin varsayılan boyutlara yüklenip yüklenmediğini test etmek için açıklayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Ölçme araçlarının iç tutarlılığını görebilmek amacıyla her ölçek için Cronbach alfa katsayıları hesaplanmış ve maddelerin varsayılan boyutlarda yüklenip yüklenmediğini görmek için faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonuçları ve Cronbach Alfa değerleri aşağıda Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1. Faktör Analizi

	Component	Cronbach Alfa
YD1	0,828	0.863
YD2	0,84	
YD3	0,851	
YD4	0,841	
YD5	0,681	
KYG1	0,729	0.840
KYG2	0,793	
KYG3	0,805	
KYG4	0,787	
KYG5	0,797	
REZ1	0,714	0.798
REZ2	0,649	
REZ4	0,768	
REZ5	0,817	
REZ6	0,802	

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Psikolojik dayanıklılık, kaygı ve yaşam doyum arasındaki ilişkinin incelenmesi, söz konusu ilişkinin istatistiki olarak oldukça anlamlı olduğunu ortaya koymuştur. Tablo 2'de görüldüğü gibi, bu üç değişken birbiriyle istatistiki anlamda ilişkilidir. Korelasyon sonuçlarına göre daha yüksek dayanıklılık seviyelerinde daha düşük kaygı seviyeleri görülmekte, yine daha yüksek kaygı seviyelerinde daha düşük yaşam doyumunu deneyimlenmektedir. ($\rho < 0.01$, $\rho < 0.05$ seviyesi).

Tablo 2. Korelasyon Analizi

		Korelasyon Sonuçları		
		REZ	KAY	YD
REZ	Pearson Korelasyonu	1	-,234**	,449**
N		292	292	292
KYG	Pearson Korelasyonu	-,234**	1	-,436**
N		292	292	292
YD	Pearson Korelasyonu	,449**	-,436**	1
N		292	292	292

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Hipotez Sonuçları

Son olarak, hipotezlerimizi test etmek amacıyla iki farklı regresyon modeli uygulanmıştır. Tablo 3'de görüldüğü gibi, analiz sonuçları hipotezlerimizi destekler niteliktedir. Model 1'in sonuçları psikolojik dayanıklılığın kaygı üzerinde negatif etkisi olduğunu gösterirken (R kare:, 052, F: 16.801, t: -4.099 ***), Model 2 Kaygının yaşam doyum üzerindeki negatif etkisini destekler niteliktedir (R kare:, 188, F: 67.392, t: -8.242 ***). Analiz sonuçları Model 1'in Hipotez1'i, Model 2'nin de hipotez 2'yi desteklediğini göstermiştir.

Tablo 3. Regresyon Analizi

Bağımsız değişken	Model 1		Model 2	
	Beta	t	Beta	t
	3.689	11.934***	4.355	35.155***
REZ	-.327	-4.099***		
KYG			-0,391	-8.242***
F	16.801		67.392	
Adj.R Sq.	0.052		0.188	
Sign.	0.000		0.000	

TARTIŞMA VE SONUÇ

İlgili araştırmalar, beklentilerin aksine çoğu bireyin zorlayıcı ve caydırıcı yaşam olayları karşısında dirençli olduğunu kanıtlamıştır (Prayag vd., 2020, 1217). Aslında, bireylerin yüksek seviyede farkındalık sahibi olması yani dikkatlerini anda toplayabilmelerinden kaynaklanan farkındalık, bilinç seviyelerini arttırmakta ve hayatlarını kolaylaştıracak olanaklar sağlamaktadır (Kabat-Zinn, 2003). Farkındalık, mevcut durumun kabulü ile karakterize edilen belirli bir bilinç deneyimi düzeyini temsil eder ve yüksek seviyede psikolojik sermaye sahibi olunması ile tetiklenir (Baykal, 2020b, 74). Covid-19 gibi zorlu süreçlerde bireyler söz konusu hastalık ile ilgili farkındalık kazandıkça hastalıkla mücadele etme güçleri ve hastalığa karşı psikolojik dayanıklılıkları artmaktadır. Bu anlamda Covid-19 sonrası yapılan araştırmalar, pandeminin bireylerin depresyon ve kaygı seviyelerinin (Wang vd., 2020), intihar eğilimlerinin (Mamun ve Griffiths, 2020) arttığını göstermiş ve sürecin sağlık çalışanları arasında tükenmişlik

(Chen vd., 2020), yalnızlık (Zandifar ve Badrfam, 2020), uyku bozuklukları (Huang ve Zhao, 2020) gibi çeşitli olumsuz sonuçlar ortaya çıkardığını göstermiştir.

Türkiye bağlamında yapılan çalışmalara baktığımızda Erdoğan, Koçoğlu ve Sevim'in (2020) çalışmasında COVID-19'un kaygı ve umutsuzluk düzeyleri üzerindeki pozitif etkisi ispatlanmıştır. Yine Kılınçel vd.'nin (2020) yürüttüğü çalışmada ise karantina sürecinin geriatrik popülasyon üzerinde kaygı ve yalnızlık hissini arttırdığını göstermiştir. Benzer şekilde, Covid-19 sürecinde Türkiye bağlamında gerçekleştirilen çalışmalarda kaygı düzeyinin yaşam doyum üzerindeki negatif etkisi ile ilgili sonuçlar bizim çalışmamızın sonuçları ile paralellik göstermektedir (Satici vd., 2020). Bir diğer çalışmada Karaşar ve Canlı (2020) bu çalışmanın sonuçları ile paralel bir şekilde, Covid döneminde Türkiye'de gerçekleştirdikleri çalışmada psikolojik dayanıklılığın depresyon üzerindeki ters yönlü ilişkisini ispatlamıştır. Daha önce Türkiye'de yapılan çalışmalarda da psikolojik dayanıklılığın kaygı üzerindeki negatif etkisi ampirik olarak ispatlanmıştır (Yılmaz, 2017; Demirsu, 2018; Cevizci ve Müezzini, 2019; Devrimci vd. 2020). Bizim çalışmamızda da Covid sürecinde, Türkiye bağlamında bu ilişki incelenmiş ve önceki çalışmaları destekler nitelikte Psikolojik dayanıklılığın kaygı üzerindeki negatif ilişkisi desteklenmiştir.

Benzer şekilde Türkiye bağlamında Covid-19 öncesinde yapılan bir çok çalışmada kaygının yaşam doyum üzerindeki negatif etkisi ampirik olarak ispatlanmıştır (Tuncer, 2017; Eken ve Abadi, 2018; Çivilidağ vd., 2018). Bizim çalışmamızla benzer şekilde Çiçek ve Almalı (2020), Kul, Demir ve Katmer (2020) ve Tekin (2020) gibi yazarlar Covid-19 sürecinde Türkiye'de kaygının yaşam kalitesi ve doyum üzerindeki negatif etkisini göstermiştir. Uluslararası alan literatüründe de Covid sürecinde bireylerin kaygı seviyelerinin yaşam doyumları üzerindeki negatif ilişkiyi gösteren ampirik çalışmalar bulunmakta ve bizim çalışmamızın sonucu ile paralellik göstermektedirler (Rogowska, Kuśnierz ve Bokszczańin, 2020; Tomaszek ve Muchacka-Cymerman, 2020; Dymecka, Gerymski ve Machnik-Czerwik, 2020).

ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI VE ARAŞTIRMACILAR İÇİN ÖNERİLER

Bu çalışmada Covid-19 döneminde Türkiye bağlamında bireylerin psikolojik dayanıklılıklarının kaygı seviyeleri üzerine etkisi ve yine kaygı seviyelerinin yaşam doyum seviyeleri üzerine etkisi incelenmiş ve araştırma hipotezlerindeki varsayımlar doğrulanmıştır. Araştırma sonuçları bireylerin psikolojik dayanıklılıklarına yatırım yapmanın önemini ispatlamıştır. Psikolojik olarak daha dayanıklı bireyler Covid-19 süreci gibi zor ve travmatik zamanlarda kaygı düzeylerini daha rahat kontrol edebilmekte ve bu da hayattan doyum sağlama ihtimallerini etkilemektedir. Bu anlamda örgütlerinde çalışanlarına destek olmaları psikolojik dayanıklılıklarını arttıracak insan kaynakları uygulamaları ve yönetsel uygulamaları benimsemeleri çalışanların kendilerini daha güvende ve huzurlu hissetmelerine sebep olmaktadır. Örneğin çalışanlara uzaktan çalışma imkanının verilmesi, ofislerin hastalık sürecinin gereklerine göre düzenlenmesi, ücret kesintisi yapılmaması gibi uygulamalar bireyleri rahatlatmakta ve bu süreçte yaşam doyumlarını arttırmaktadır.

Bundan sonraki çalışmalarda, psikolojik dayanıklılıkla birlikte diğer psikolojik sermaye öğelerinin (umut, öz-yeterlilik, iyimserlik) kaygı seviyeleri üzerindeki etkilerine bakılabilir ve ya modeldeki ilişkilerin yaşam doyum yerine stres seviyesi, iş tatmini, örgütsel bağlılık gibi başka örgütsel davranış değişkenleri üzerindeki etkisi incelenebilir. Ayrıca araştırmanın kısıtlılıklarını azaltmak adına araştırma hizmet sektörü dışında da

uygulanabilir veya daha geniş coğrafyalarda temsil gücü daha yüksek bir örneklem üzerinde tekrarlanabilir.

KAYNAKÇA

- Ammar, A., Chtourou, H., Boukhris, O., Trabelsi, K., Masmoudi, L., Brach, M., ... & Mueller, P. (2020). Covid-19 home confinement negatively impacts social participation and life satisfaction: A worldwide multicenter study. *International journal of environmental research and public health*, 17(17), 6237.
- Argan, M., Argan, M.T. & Dursun, M.T. (2018). Examining Relationships Among Well-being, Leisure Satisfaction, Life Satisfaction, and Happiness, *International Journal of Medical Research & Health Sciences*, 7(4), 49-59.
- Avşaroğlu, S., & Koç, H. (2019). Yaşam Doyumu ile Sıkıntıyı Tolere Etme Arasındaki İlişkide İyimserliğin Aracı Etkisi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 9(53), 565-588.
- Baykal, E. (2018). Promoting Resilience Through Positive Leadership During Turmoil. *International Journal of Management and Administration*, 2(3), 34-48.
- Baykal, E. (2019). Human Factor in Change Management: An Example from Turkish Banking Sector. *Balkan Journal of Social Sciences/Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 187-198.
- Baykal, E. (2020). Effects of Servant Leadership on Psychological Capitals and Productivities of Employees. *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, 34(2), 273-291.
- Baykal, E. (2020b). Mindfulness and mindful coaching. In *Handbook of Research on Positive Organizational Behavior for Improved Workplace Performance* (pp. 72-85). IGI Global.
- Baykal, E., & Zehir, C. (2019). Perceived organizational support, servant leadership and psychological capacity relationship. *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences*, 739-753.
- Brooks, S., Amlôt, R., Rubin, G. J., & Greenberg, N. (2018). Psychological resilience and post-traumatic growth in disaster-exposed organisations: Overview of the literature. *Journal of the Royal Army Medical Corps*. <https://doi.org/10.1136/jramc-2017-000876>
- Cevizci, O. ve Müezzini, E. E. (2019). Sağlık çalışanlarında psikolojik belirtilerin ve psikolojik dayanıklılığın incelenmesi. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 1(3), 166-172.
- Chen, S., & Bonanno, G. A. (2020). Psychological Adjustment During the Global Outbreak of COVID-19: A Resilience Perspective. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*. <https://doi.org/10.1037/tra0000685>
- Chen, W., Zhang, D., Pan, Y., Hu, T., Liu, G., & Luo, S. (2017). Perceived social support and self-esteem as mediators of the relationship between parental attachment and life satisfaction among Chinese adolescents. *Personality and Individual Differences*, 108, 98-102.
- Çiçek, B., & Almalı, V. (2020). COVID-19 Pandemisi Sürecinde Kaygı Öz-yeterlilik ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki: Özel Sektör ve Kamu Çalışanları Karşılaştırması. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 241-260.
- Çivilidağ, A., Yanar, A., Kızıllırmak, B., & Denizli, T. (2018). Mesleki benlik saygısı, sürekli kaygı ve yaşam doyumu düzeylerinin incelenmesi. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 2(3), 45-60.
- Daig, I., Herschbach, P., Lehmann, A., Knoll, N., & Decker, O. (2009). Gender and age differences in domain-specific life satisfaction and the impact of depressive and anxiety symptoms: a general population survey from Germany. *Quality of Life Research*, 18(6), 669-678.
- Dantzer, R., Cohen, S., Russo, S. J., & Dinan, T. G. (2018). Resilience and immunity. In *Brain, Behavior, and Immunity* (Vol. 74, pp. 28-42). Academic Press Inc. <https://doi.org/10.1016/j.bbi.2018.08.010>

- Demirsu, Ö. (2018). Üniversite öğrencilerinde algılanan ebeveyn tutumları ile sürekli kaygı düzeyleri arasındaki ilişkide psikolojik dayanıklılığın ve kaygı duyarlılığının aracı rolleri (Master's thesis, Işık Üniversitesi).
- Devrimci-Ozguven, H., Kundakci, N., Kumbasar, H., & Boyvat, A. (2000). The depression, anxiety, life satisfaction and affective expression levels in psoriasis patients. *Journal of the European Academy of dermatology and venereology*, 14(4), 267-271.
- Diener, E., & Diener, M. (2009). Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem. In *Culture and Well-being* (pp. 71-91). Springer, Dordrecht.
- Dymecka, J., Gerymski, R., & Machnik-Czerwik, A. (2020). How does stress affect our life satisfaction during COVID-19 pandemic? Moderated mediation analysis of sense of coherence and fear of coronavirus. 1-36.
- Eken, F. O., & Ebadi, H. (2018). Anksiyetenin Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkisinde Tükenmişliğin Aracı Rolü. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 112-126.
- Erdoğan, Y., Koçoğlu, F., & Sevim, C. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde anksiyete ile umutsuzluk düzeylerinin psikososyal ve demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23.
- Evren, C., Evren, B., Dalbudak, E., Topcu, M., & Kutlu, N. (2020). Measuring anxiety related to COVID-19: A Turkish validation study of the coronavirus anxiety scale. *Death Studies*. <https://doi.org/10.1080/07481187.2020.1774969>.
- Ghazwin, M. Y., Kavian, M., Ahmadloo, M., Jarchi, A., Javadi, S. G., Latifi, S., ... & Ghajarzadeh, M. (2016). The association between life satisfaction and the extent of depression, anxiety and stress among Iranian nurses: a multicenter survey. *Iranian journal of psychiatry*, 11(2), 120.
- González-Sanguino, C., Ausín, B., Castellanos, M. Á., Saiz, J., López-Gómez, A., Ugidos, C., & Muñoz, M. (2020). Mental health consequences during the initial stage of the 2020 Coronavirus pandemic (COVID-19) in Spain. *Brain, Behavior, and Immunity*. <https://doi.org/10.1016/j.bbi.2020.05.040>
- Hamermesh, D. S. (2020). Lock-downs, loneliness and life satisfaction (No. w27018). National Bureau of Economic Research.
- Hjemdal, O., Vogel, P. A., Solem, S., Hagen, K., & Stiles, T. C. (2011). The relationship between resilience and levels of anxiety, depression, and obsessive-compulsive symptoms in adolescents. *Clinical psychology & psychotherapy*, 18(4), 314-321.
- Huang, Y., & Zhao, N. (2020). Generalized anxiety disorder, depressive symptoms and sleep quality during COVID-19 outbreak in China: a web-based cross-sectional survey. *Psychiatry Research*, 288. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.112954>
- Kabat-Zinn, J. (2003). Mindfulness-based interventions in context: Past, present, and future. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 10(2), 144-156. doi:10.1093/clipsy.bpg016
- Karamustafaloğlu, O., & Yumrukçal, H. (2011). Depresyon ve anksiyete bozuklukları. *Şişli Etfal Hastanesi Tıp Bülteni*, 45(2), 65-74.
- Karaşar, B., & Canlı, D. (2020). Psychological Resilience and Depression during the Covid-19 Pandemic in Turkey. *Psychiatria Danubina*, 32(2), 273-279.
- Kılınçel, O., Muratdağı, G., Aydın, A., Öksüz, A., Büyükdereli, Y., Atadağ, E. E., & Özen, F. (2020). The anxiety and loneliness levels of geriatric population in-home quarantine during COVID-19 pandemic in Turkey. *Turkish J Clinical Psychiatry*, 23.
- Kul, A., Demir, R., & Katmer, A. N. (2020). Covid-19 Salgını Döneminde Psikolojik Sağlamlığın Yordayıcısı Olarak Yaşam Anlamı ve Kaygı. *Electronic Turkish Studies*, 15(6), 695-719.
- Lee, S. A., Jobe, M. C., Mathis, A. A., & Gibbons, J. A. (2020). Incremental validity of coronaphobia: Coronavirus anxiety explains depression, generalized anxiety, and death anxiety. *Journal of anxiety disorders*, 74, 102-168.
- Li, P., Fu, J. B., Li, K. F., Liu, J. N., Wang, H. L., Liu, L. J., Chen, Y., Zhang, Y. L., Liu, S. L., Tang, A., Tong, Z. D., & Yan, J. B. (2020). Transmission of COVID-19 in the terminal stages of the incubation period: A familial cluster. *International Journal of Infectious Diseases*, 96, 452-453. <https://doi.org/10.1016/j.ijid.2020.03.027>

- Lombardo, P., Jones, W., Wang, L., Shen, X., & Goldner, E. M. (2018). The fundamental association between mental health and life satisfaction: results from successive waves of a Canadian national survey. *BMC Public Health*, 18(1), 342.
- Luthans, F., Youssef, C.M. & Avolio, B.J. (2007). *Psychological capital: Developing the human competitive edge*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Luthar, S.S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71, 543–562.
- Mamun, M. A., & Griffiths, M. D. (2020). First COVID-19 suicide case in Bangladesh due to fear of COVID-19 and xenophobia: possible suicide prevention strategies. *Asian Journal of Psychiatry*, 51, 102073. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102073>.
- Masten, A.S., & Reed, M.G.J. (2002). Resilience in development. In C.R. Snyder & S.J. Lopez (Eds), *Handbook of positive psychology* (pp. 74–88). New York: Oxford University Press.
- Narcıkara, E. B. (2017). *Spiritüel liderlik davranışının algılanan performans üzerine etkisi* (Yayımlanmış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.
- Narcıkara, E. B. (2017b). Örgüt Ortamında Artarak Yükselen Olumluluk: Pozitif Örgüt Okulu Bakış Perpektifi. *İş'te Davranış Dergisi*, 2(1), 20-33.
- Poudel-Tandukar, K., Chandler, G. E., Jacelon, C. S., Gautam, B., Bertone-Johnson, E. R., & Hollon, S. D. (2019). Resilience and anxiety or depression among resettled Bhutanese adults in the United States. *International Journal of Social Psychiatry*, 65(6), 496–506. <https://doi.org/10.1177/0020764019862312>
- Prayag, G., Spector, S., Orchiston, C., & Chowdhury, M. (2020). Psychological resilience, organizational resilience and life satisfaction in tourism firms: insights from the Canterbury earthquakes. *Current Issues in Tourism*, 23(10), 1216–1233. <https://doi.org/10.1080/13683500.2019.1607832>
- Rogowska, A. M., Kuśnierz, C., & Bokszczanin, A. (2020). Examining anxiety, life satisfaction, general health, stress and coping styles during COVID-19 pandemic in Polish sample of university students. *Psychology Research and Behavior Management*, 13, 797.
- Roy, D., Tripathy, S., Kar, S. K., Sharma, N., Verma, S. K., & Kaushal, V. (2020). Study of knowledge, attitude, anxiety & perceived mental healthcare need in Indian population during COVID-19 pandemic. *Asian Journal of Psychiatry*, 51. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102083>
- Satici, B., Gocet-Tekin, E., Deniz, M. E., & Satici, S. A. (2020). Adaptation of the Fear of COVID-19 Scale: Its association with psychological distress and life satisfaction in Turkey. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1.
- Stein, M. B., & Heimberg, R. G. (2004). Well-being and life satisfaction in generalized anxiety disorder: Comparison to major depressive disorder in a community sample. *Journal of affective disorders*, 79(1-3), 161-166.
- Tekin, E. (2020). COVID-19 Kaygısının Motivasyon Üzerindeki Etkisi: Z Kuşağı Üzerine Bir Araştırma. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).1129-1145.
- Tomaszek, K., & Muchacka-Cymerman, A. (2020). Thinking about My Existence during COVID-19, I Feel Anxiety and Awe—The Mediating Role of Existential Anxiety and Life Satisfaction on the Relationship between PTSD Symptoms and Post-Traumatic Growth. *International journal of environmental research and public health*, 17(19), 7062.
- Tugade, M. M., & Fredrickson, B. L. (2004). Resilient individuals use positive emotions to bounce back from negative emotional experiences. *Journal of personality and social psychology*, 86(2), 320.
- Tuncer, N. (2017). *Bir grup üniversite öğrencisinde belirlenen sosyal anksiyete düzeylerine göre bilinçli farkındalık ve yaşam doyumunu düzeylerinin incelenmesi* (Master's thesis, Işık Üniversitesi).
- Tümlü, G. Ü, & Reçepoğlu, E. (2013). Üniversite Akademik Personelinin Psikolojik Dayanıklılık ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki. *Journal Of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(3), 205-212.

- Van Bavel, J. J., Baicker, K., Boggio, P. S., Capraro, V., Cichocka, A., Cikara, M., ... & Drury, J. (2020). Using social and behavioural science to support COVID-19 pandemic response. *Nature Human Behaviour*, 1-12, 460-471.
- Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., McIntyre, R. S., ... & Ho, C. (2020). A longitudinal study on the mental health of general population during the COVID-19 epidemic in China. *Brain, behavior and immunity*. 4(1), 40-48.
- Wright, K. D., Lebell, M. A. N. A., & Carleton, R. N. (2016). Intolerance of uncertainty, anxiety sensitivity, health anxiety, and anxiety disorder symptoms in youth. *Journal of Anxiety Disorders*, 41, 35–42. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2016.04.011>
- Yılmaz, D. (2017). Yalnızlık duygusu, psikolojik dayanıklılık ve anksiyete düzeyleri açısından ev hanımlarıyla çalışan kadınların karşılaştırılması (Doctoral dissertation, Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul).
- Yu, L., Tasaki, S., Schneider, J. A., Arfanakis, K., Duong, D. M., Wingo, A. P., ... & Levey, A. I. (2020). Cortical proteins associated with cognitive resilience in community-dwelling older persons. *JAMA psychiatry*. 77(11),1172-1180. doi:10.1001/jamapsychiatry.2020.1807
- Zaleski, Z., Sobol-Kwapinska, M., Przepiora, A., & Meisner, M. (2019). Development and validation of the Dark Future scale. *Time & Society*, 28(1), 107-123.
- Zandifar, A., & Badrfam, R. (2020). Iranian mental health during the COVID-19 epidemic. *Asian Journal of Psychiatry*, 51, 101990. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.101990>.
- Zehir, C., & Narcıkara, E. (2016). Effects of resilience on productivity under authentic leadership. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 235, 250-258.
- Zhou, J., Yang, Y., Qiu, X., Yang, X., Pan, H., Ban, B., Qiao, Z., Wang, L., & Wang, W. (2018). Serial multiple mediation of organizational commitment and job burnout in the relationship between psychological capital and anxiety in Chinese female nurses: A cross-sectional questionnaire survey. *International Journal of Nursing Studies*, 83, 75–82. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2018.03.016>

GASTRONOMİ SEKTÖRÜNDE KADINLARIN DURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

 İlkay Yılmaz¹, Ecem Akay^{2*}

¹*İstanbul Ayyansaray Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi
Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, İstanbul, Türkiye*

²*İstanbul Ayyansaray Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları
Bölümü, İstanbul, Türkiye*

**Sorumlu Yazar*

E-mail: akay_ecem@outlook.com

(Geliş tarihi: 20 Ağustos 2020 ; Kabul tarihi: 10 Aralık 2020)

ÖZET. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Beyannamesine göre “Bütün insanlar hür, haysiyet sahibi ve haklar bakımından eşit doğarlar. Bu maddeyi, “Herkes, cinsiyeti, ulusal kökeni, dili, dini, siyasal yönelimi ve diğer herhangi başka bir ayrımı gözetilmeksizin yayınlanan bildirgeye göre bütün haklardan ve hürriyetlerden yararlanabilir.” maddesi takip etmektedir. Bu maddeler göz önünde bulundurulduğunda kadın, erkek eşitliği birçok ülke tarafından kabul edilen bir olgudur. Fakat yirmi birinci yüzyılda olmamıza rağmen kadınlar, erkeklerle eşitliği kabul edilemeyen tutum ve davranışlara maruz kalmaya devam etmektedir. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği hedefi yönünde belirtilen amaçlar ve ekonomiye yön veren işletmelerin, bu amaçlar doğrultusunda alabileceği aksiyonlar mevcuttur. Bunlardan ilki kadın hak ve hürriyetlerine saygı duyulması olup, kadının sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel bağlamda yeterliliğinin karşılanıyor olmasıdır. Bu, kadınların eğitim ve iş hayatında daha aktif olmasından geçmektedir. Özellikle, erkek istihdamı yoğun olan yiyecek- içecek sektöründe kadınların güçlenmesine yönelik tutum ve davranışlar uygulanmalıdır. Bu çalışma kadının yiyecek içecek sektöründeki konumunu aktarmak, bu sorunlara çözüm önerileri sunmak için irdelenmiştir. Derlemenin sonucunda kadının toplumda, özellikle hizmet sektöründe varoluşu kabul edilebilir bulunmuştur. Kadının sosyal ve ekonomik sınıftaki yerinin istenilen düzeyde olabilmesi için gerekli eğitimlerin verilmesiyle birlikte fırsat eşitliğinin de sağlanması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Keywords: *Toplumsal cinsiyet eşitliği, gastronomi sektöründe kadının yeri, sürdürülebilir kalkınma amaçları, fırsat eşitliği*

EVALUATION OF THE SITUATION OF WOMEN GASTRONOMY INDUSTRY

ABSTRACT. According to the Declaration of Human Rights, adopted by the United Nations General Assembly on 10 December 1948, “All human beings are born free, dignified and equal in rights. This article states that “Everyone can enjoy all rights and freedoms according to the declaration published without any discrimination, regardless of gender, national origin, language, religion, political orientation or any other.” item is followed. Considering these articles, gender equality is a phenomenon accepted by many countries. However, although we are in the twenty-first century, women continue to be exposed to attitudes and behaviors whose equality with men cannot be accepted. There are the stated goals in the direction of the Gender Equality goal and actions that businesses that direct the economy can take in line with these goals. The first of these is the respect for women's rights and freedoms, and the fulfillment of women's competence in the socio-economic and socio-cultural context. This is due to the fact that women are more active in education and business life. In particular, attitudes and behaviors towards the empowerment of women should be implemented in the food and beverage sector, where male employment is high. This study has been examined in order to convey the position of women in the food and beverage industry and to offer solutions to these problems. As a result of the review, the existence of women in society, especially in the service sector, was found acceptable. It was concluded that in order for women to have their place in the social and economic class at the desired level, the necessary training should be provided and equal opportunity should be provided.

Keywords: *Gender equality, women's place in the gastronomy industry, sustainable development goals, opportunity equality*

GİRİŞ

1925 senesinde Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün Kastamonu seyahatinde yaptığı bir konuşmasında belirttiği gibi, toplumu kadın ve erkek iki farklı tür oluşturmaktadır. Kadının erkeğe, erkeğin de kadına karşı bir üstünlüğü olmadığı gibi bir noksanlığı da yoktur. Bununla birlikte cinsiyet temeline dayanan her kültür, bu iki türü çeşitli kalıplara sıkıştırmakta, dolayısıyla toplumsal cinsiyet rollerine büründürmektedir. Büründürülen roller kadın ve erkek cinsi için farklılık göstermekte olup, erkeğe ailenin ekonomik refahını sağlama sorumluluğu yüklerken kadına da ev hanımlığı, çocuk bakıcılığı sorumluluğu yüklemiştir. Bu roller bağlamında kadının, eğitim hayatı, sosyal ve ekonomik hayatı gibi bireysel alanlarında karar verebilme durumunu sekteye uğratmış, kadını iş hayatında olumsuz etkilemiştir. Değişen ve gelişen teknoloji kadını da iş hayatında etkin olmaya yöneltmiş ve yıllar ilerledikçe de iş hayatında çalışan kadın sayısında artış olmasını sağlamıştır. Bu artış kadının anne, eş kimliğinin yanında çalışan kadın olma kimliğini de beraberinde getirmiştir. Fakat bu gelişmelere karşın kadınların erkeklerle eşit haklara ulaştığını söylemek mümkün değildir. Kadının toplumsal rolünde elde ettiği kimlikler arttıkça kadının efor sarf edeceği alanlar da fazlalaştığı için belirli mesleklere yönelmiş veya yönlendirilmiş, nispeten daha düşük mevkide çalıştırılmış ve yine nispeten daha düşük maaş alarak değersizleştirilmişlerdir (Tekin,2017). Bu çalışmada kadının yiyecek içecek sektöründeki konumunu aktarmak, bu sorunlara çözüm önerileri sunmak için irdelenmiştir.

ÇALIŞMA HAYATINDA KADININ YERİ

Değişen ve gelişen teknoloji kadının iş hayatında etkinliğini artırsa da kadınların karşılaştığı zorluklar özellikle 1970'li yıllarda hız kazanmış olup, sorunların ilerleyen süreçlerde de artarak devam etmesi öncelikle uluslararası ölçekte ülkeleri, sonrasında sendika ve sivil toplum kuruluşlarını da aksiyon almaya yöneltmiştir (Çelik ve Şahingöz, 2018).

2008-2013 yılları arasında yayınlanan "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı" na göre; gerek evrensel gerekse de ulusal anlamda raporlanan "Binyıl Kalkınma Hedefleri"nden toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadının gerek toplumdaki yerini göstermede gerekse de ekonomik özgürlüğünü beyan etmede önemli bir kaynaktır (T.C. Başbakanlık, 2008).

Birleşmiş Milletler 2030 senesine kadar sürdürülebilir kalkınma hedefi için 17 maddeden oluşan bir eylem planı çağrısında bulunmuştur (Özgen, 2020). Bu çağrı, dünya barışı ve ülkeler arasındaki uyumu sağlamakla birlikte, cinsiyet eşitliği ve kadının toplumdaki yerini güçlendirmeye yöneliktir. Bahsi edilen güçlendirilme, kişinin salt eğitim ve sağlık alanında değil, her türlü kaynağı kullanımlarına ve her türlü değerlendirebilecekleri fırsatı diledikleri gibi kullanmalarına imkan tanımaktadır (Akgül, 2020).

Tarih araştırmaları gösteriyor ki kadının, medeniyetler içerisindeki konumu çok eski tarihlere dayanmaktaysa da 1970'li yıllarda ancak literatüre kadın araştırmaları konularının girdiği saptanmaktadır. Tarihsel süreçte varlığını konumlandırın pek çok medeniyette kadın çeşitli roller üstlenmiş ve kendi işlevselliği ile etkisini göstermiştir. Öyle ki kadınlar, siyasette, ekonomide, savaşlarda, üretimin olduğu hemen her alanda etkin rol oynamıştır (Bayram ve Ak, 2018).

Ülkemizde ise 1800'lü yıllarda kadınlar ücretli işçi olarak her alanda varlığını konumlandırmıştır. 1913 yılında devlet memuru olma hakkını elde etmişler,

Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile de toplumsal rollerinde farklılıklar meydana gelmiştir. Kadının eğitim alması, ekonomik hayatta varlığını hissettirmesi, siyasi anlamda fikirlerini beyan edebilmesi ve temsil edebilmesi, kamu kurum ve kuruluşlarında faaliyet gösterebilmesi Cumhuriyet'in ilanından sonra gelişerek ilerlemiştir. Kadının ekonomik hayata atılması ile bazı sorunlar da meydana gelmiştir. Çalışma hayatında karşılaştığı sorunlar içerisinde, ücretlendirme, psikolojik veya fiziksel taciz, eğitim de fırsat eşitliğinden yararlanamama, yükselememe gibi konular yer almaktadır. Bu sorunları engellemek için çeşitli politikalar uygulanmaya çalışılmaktadır (Bayram ve Ak, 2018).

İnsani gücü en yoğun tüketen hizmet dallarından biri olan turizm, geleneksel tarım uygulama politikalarına sahip olmayan ülkelerde veya gerek doğal güzelliği gerekse de turizmi oluşturan diğer parametrelere sahip oluşu ile söz konusu ülkelerde önemli istihdam alanı olarak görülmektedir (Topbaş ve Uguz, 2014).

Bahsi geçen sektörün en faal olan turizm dalında, işletmeler ihtiyacı olan emeği ve bu ihtiyacı karşılayacak personeli cinsiyetine göre çoğunlukla gruplandırmış olmasına karşın kadına da sektörde yer vermektedir. Bununla birlikte, yapılan araştırmalara göre kadının yönetici, üst düzey yönetici ve lider vasıflarında çok sayıda açık pozisyon da olmasına karşın etkin olmadığı saptanmıştır (Akgül, 2020).

Bir ülkede kadının iş gücüne katılımını o ülkenin makro ekonomik kalkınma düzeyi belirlemektedir. Kadın istihdamını piyasanın kadın için yarattığı talep, çalışma koşulları ve piyasadaki cinsiyet ayrımcılığı belirler. Bazı ülkelerde ihracat hedefleyen kalkınma planları çalışan kadın sayısını hızla arttırmıştır. Ülkemizde çalışan sayısına bakıldığında kadın ve erkekler arasında büyük farklılıklar görülmektedir. Kadınların %25'i istihdam edilirken erkeklerin % 71 istihdam edilmektedir (Dedeoğlu, 2009). TÜİK verilerine göre 2008 ve 2013 yılları arasında kadın istihdamında 1,5 milyona yakın artış görünmesine rağmen artışın asıl nedeni TÜİK'in kadın istihdamına yeni bir kategori olarak evde bakım hizmetlerini eklemiş olmasıdır. Buna göre ülkemizde kadınların çalışma hayatına katılımı artmakta değil aksine düşmektedir (Çetin ve Sevuğtekin, 2014).

GASTRONOMİ SEKTÖRÜNDE KADININ YERİ

Kadınların meslek seçiminde toplumsal algılar mevcuttur. Mesela kamyon şoförlüğü, inşaat işçiliği gibi meslekler erkeklere yakıştırılırken öğretmenlik, hemşirelik gibi meslekler kadınlara yakıştırılmaktadır (Ensari ve Alay, 2017). Fakat gıda ve yemek pişirme ile en çok ilişkilendirilen cinsiyet olan kadınların profesyonel mutfaklarda erkeklerin gerisinde kaldığı bir gerçektir (Kiser, 2015).

Akgül'ün (2020) araştırmasında da değindiği üzere kadın çalışanlar konaklama ve yiyecek içecek sektörünün yaklaşık yüzde yetmişini oluştururken, üst düzey yönetici personel sayısı toplamda yüzde kırk iken, genel yönetim biriminde çalışan kadın personel sayısı ise toplamın yüzde yirmisini oluşturmaktadır. Sektördeki lider kadınların payı ise toplamın yaklaşık yüzde sekizini oluşturmaktadır. Kısaca kadının hizmet sektörünün bu ayağında, karar verebilme mekanizmasında ki etkinliği yeterli değildir. Yine aynı çalışmada kadın ve erkeğin maaşları arasındaki dengesizliğe ise şöyle değinmektedir; evrensel ölçekte kadın ve erkek arasındaki ücret farkı sıfır ile atmış arasında olmakla birlikte bu farklar ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Kısacası batı ülkelerinde uygulanan ücret ve pozisyon farkı, doğu ülkelerine göre nispeten daha azdır.

Kadınların, doğum yapması, evlenmesi, ev işleri ile ilgilenmesi, kariyer basamaklarındaki durumu ile ilgili bilgiler iş verenler için olumsuzluk arz etmekle beraber kadınların hizmet sektörü başta olmak üzere genel ülke ekonomisine yön veren diğer sektörlerde de istihdam olanağını zorlaştırmaktadır (Topbaş ve Uguz, 2014). Fakat

modern ekonomide ve işgücü piyasasına katılan kadınların artmasıyla, erkekler yemek pişirme dahil ev işlerine daha fazla dahil olmuşlardır. Örneğin Batı dünyasında erkekler daha çok ev içinde yemek pişirirken kadınlar daha çok evin dışında çalışmaktadırlar. İskandinav erkeklerin ev yemeklerine katılımı üzerine bir çalışmada, ortakların geleneksel ev içi görevler ayrımına meydan okuduğunu ileri sürmüştür. Erkekler, ona yeni bir anlam vererek ve bunu “ortak bir yaşam tarzı projesinin” bir parçası olarak görerek günlük aile işine daha fazla dahil olmuşlardır (Aarseth, 2009). Aynı bağlamda, erkeklerin ev içi görevlere katılımının, erkeksi kimliği nasıl yeniden çerçvelendirdiğini ve geleneksel olarak kadınsı olarak kabul edilenleri dahil ederek kapsamını genişlettiğinin tartışıldığı bir çalışmada, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı işbölümünün, aile barınağı gibi destekleyici yapısal koşulların eşlik etmediği takdirde sona ermeyeceği belirtilmiştir (Szabo, 2013).

Günümüzde gastronomi sektöründe yiyecek içecek alanında istihdam talebi gün geçtikçe artmaktadır. Fakat bu sektörde çalışan kadın ve erkeklere bakıldığında aralarında erkek sayısı lehine önemli bir fark olduğu dikkat çekmektedir. Bu farklılık sebebiyle bu sektörde çalışanların arasında farkın nereden kaynaklandığı merak edilmiş ve çeşitli çalışmalarla incelenmiştir. Yiyecek içecek bölümlerine gastronomi ve mutfak sanatları istihdam sağlamaktadır. Öğrenciler arasında yapılan bir çalışmada sorular terfi ve işe alımda cinsiyet faktörü üzerinde oluşturulmuştur. Çalışma sonucunda “Terfi ve işe alım” ve “ücret” sorularında istatistiki açıdan anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir (Davras ve Davras, 2015).

Kadınların aşçılık mesleğine erişimi ve bu alanda aşçı statüsüne ilerlemelerinin önündeki engeller, akademik literatürde bolca incelenmiş ve küresel medyada ele alınmıştır. Gastronomi dünyasının önde gelen şefleri ve iş ortakları, kadının endüstriyel mutfakta güçlenmesi konusunda farkındalık yaratmak için “Gastronomiye İlham Veren Kadınlar Platformu” oluşturmuş ve toplantılar yapmakta ve bu sektörde kadın istihdamını teşvik etmeye çalışmaktadırlar. Gelecek dönemde sektördeki kadın liderler, şefler, iş ortakları ve öğrencilerle yapılacak ilham verici bu vebunun gibi projelerle farkındalık yaratarak, gastronomide kadınların güçlenmesine destek olmayı hedeflenmekte ve girişimci kadınların kooperatifleşerek gastronomi sektöründeki yerlerini almaya başlaması hedeflenmektedir (Anadolu Ajansı, 2018).

Gelişen ve değişen dünyada kadınlar için iş hayatının bir parçası olmak yaygınlaşmışken profesyonel mutfaklarda bu durum aynı değildir. Erkek aşçılara göre erkek egemen mutfaklarda yer kazanmak kadınlar için zor görünmektedir. Bir çalışmada, profesyonel mutfaklarda kadın aşçıların mevcut durumunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma, erkeklerin egemen olduğu bu sektörde nasıl var olabileceklerine dair çıkarımlar yapılmaktadır. Bu çalışmada nitel veri toplama araçlarından biri olan görüşme yöntemi seçilmiştir. Veriler yarı yapılandırılmış bir anket aracılığıyla 10 şeften elde edilmiştir. Araştırma sonucunda katılımcılar kadının mutfakta bulunmasını fırsat olarak değerlendirilmiştir. Özellikle, ekip çalışmasında sabırlı ve uyumlu olmak kadın şefler için bir avantaj olarak değerlendirilirken, fiziksel olarak zayıf olmalarının kendileri için en büyük dezavantajı olduğu belirtilmektedir. Araştırmanın en belirgin sonuçlarından biri, kadın aşçıların erkek aşçıların terfi, eşit ücret, yönetime katılım, profesyonel mutfakta karar verme açısından eşit olmasıdır (Kurnaz, 2018). Kadın aşçıların turizm sektöründe çalışmaları ve yaşadıkları sorunlar üzerine yapılan bir çalışmada; kadın aşçıları işe almada ayrımcılık yapıldığını düşündüklerini ve işe alınsalar bile iş bölümünün de cinsiyete göre yapılmış olduğunu gördükleri belirtilmiştir (Yılmaz 2019).

Bu durumun sebeplerini açıklayan bir çalışmada ise özellikle otellerde yoğun çalışma saatleri gerektiren aşçılığın kadın mesleği olarak düşünülmediği bildirilmiştir. Meslek yıpratıcı ve yorucudur. Kullanılan ekipmanlar ağır ve tehlikelidir, çalışma alanı dikkat gerektirir şekilde her an kazaya yol açabilmektedir. Özellikle otel mutfakları ve yiyecek içecek işletmeleri erkek kontrolü altındadır ve endüstriyel mutfaklarda kadınlar, düşük statülü pozisyonlarda çalıştırılarak ve yükselmelerinin önüne engeller konularak önemli derecede ayrımcılığa uğramaktadırlar (İnce, 2016: 420). İşletmelerde genellikle genç ve bakımlı, tercihen bekar ve kişilerle iletişimi kuvvetli kadın personellerin çalıştırılması alternatif olarak sunulmaktadır. İşletmeler bu gibi yönleri güçlü olan personellerle devam ettiklerinde ise şirket kazancının ve işletmenin marka değerinin yükseldiğini görmektedirler. Başka bir perspektiften bakıldığında, yaşananlar gösteriyor ki kadınların bu gibi değerleri erkek personellere karşı bir kuvvet olarak da kullanılmaktadır. Fakat genel ortalamayı esas alırsak kadının erkeğe karşı yaşadığı mağduriyet daha yükündür (Demir, 2011).

Gastronomi alanının yoğun rekabete dayanan, emek yoğun bir hizmet sektörüdür ve bu sektörün ihtiyacı gastronomi eğitimi veren kurumlar tarafından karşılanmaktadır. (Akoğlu vd, 2017). Kadın erkek eşitliği ve ayrımcılığın olmaması gerektiğinin okul sırasında öğrencilere aşılması gerekmektedir. Kadının cinsiyetinden yahut kimliğinden ziyade çalıştığı kuruma, işletmeye, markaya katacağı değer düşünülmesi ve onlara yaşam alanları tanınmalıdır. İşletmeler çalışanlarını demografik özelliklerinden bağımsız değerlendirmeli, şirket içerisinde verilen eğitimler bu özelliklerden bağımsız olarak kişilere sunulmalıdır.

SONUÇ

Yapılan araştırmalar gösteriyor ki kadının toplumda etkinliği henüz “iş insanı” sıfatıyla yeni yeni özdeşleşirken üst düzey yönetici kimliği hala istenilen düzeyde değildir. Bu durum sadece hizmet sektöründe bu şekilde olmamakla birlikte, kadına, her anlamda fırsat eşitliği yaratılmak zorundadır. Zira kadın toplumun bel kemiği, toplumu yönlendiren bireylerin annesi, toplumda kendi özgürce var etmek isteyen kız çocuğudur. Kadınların toplumsal yapı içerisinde var olması günümüzde oldukça tartışılan bir konudur. Küresel anlamda bakıldığında, insan ömrünün nasıl uzatılabileceği, hizmet sektöründe teknolojinin nasıl kullanılabileceği gibi sorunlar tartışılırken hala ülkemizde kadının toplumdaki rolüne değer biçilmeye çalışılmakta, kalıp aranmaktadır. Kadınları iş hayatında özellikle gastronomi sektörü gibi hizmet alanında yoğunlaşan meslek seçimlerinde desteklemek, lider ya da yönetici olarak tüm meslek dallarında var olabilmelerini sağlamak ve bu alanlarda karar verebilme mekanizmalarını etkin kılmak için işletmeler kendilerine uygun yol haritaları oluşturmalıdır.

KAYNAKLAR

- Aarseth H, From Modernized Masculinity to Degendered Lifestyle Projects: Changes in Men's Narratives on Domestic Participation 1990-2005 Men Masc., 11 (4) (2009), pp. 424-440 Anadolu Ajansı. (2018). Gastronomiye İlham Veren Kadınlar Buluştu. <https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/gida/gastronomiye-i%CC%87lham-veren-kadınlar-bulustu/643897> Erişim tarihi 06.11.2020
- Akgül Özdemir S. (2020). Turizmde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi ile Mutluluk Endeksi Arasındaki İlişki. Turizm ve Araştırma Dergisi. 9(2):160-178.

- Akoğlu A, Cansızoğlu S, Orhan N, Özdemir Z (2017) Gastronomi ve mutfak sanatları eğitimi alan öğrencilerin sektörde çalışmaya yönelik bakış açıları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 5(2): 146-159.
- Bayram E. G. ve Ak S. (2018). *Turizm Sektöründe Cinsel Taciz ve Kadın*. Turizm ve Kadın Kitabı. Detay Yayıncılık. Nisan, Ankara.
- Çelik M. ve Şahingöz A.S., (2018). İş Yaşamında Cinsiyet Ayrımcılığı: Kadın Aşçılar Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*. 6/3:370-383.
- Çetin I., Seyüktekin, M. (2014). “Türkiye’de Kadın İstihdamının Geleceği”, *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, Cilt: 10 - Sayı: 02, s.52-83
- Davras, G., & Davras, Ö. (2015). Thoughts About Sex Discrimination in Tourism Sector by Student Who are in Gastronomy and Culinary Program. *Journal of Tourism Theory and Research*, 1(2): 86-96.
- Dedeoğlu S, (2009). Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı, *Çalışma ve Toplum*.
- Demir M. (2011). İş Yaşamında Ayrımcılık: Turizm Sektörü Örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 8(1):760-784.
- Ensari, M. Şebnem ve Hazal K. Alay (2017), “Meslek Seçimini Etkileyen Faktörlerin Demografik Değişkenler İle İlişkinin Araştırılması: İstanbul İlinde Bir Uygulama”, *Humanitas*, 5 (10), ss. 409-422.
- İnce, Şengül (2016), “Şeflerin Savaşı: Profesyonel Mutfaklarda Erkek Ve Kadın Şefler”, *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 3 (2), ss.409-435.
- Kiser, A.I.T. (2015). “Workplace and Leadership Perceptions between Man and Women”. *Gender in Management: An International Journal*, 30(8), 598–612.
- Kurnaz, S.S. Kurtuluş, B. Kılıç (2018). Evaluation of Women Chefs in Professional Kitchens J. *Tour. Gastron. Stud.*, 6 (3), pp. 119-132.
- Özgen Ö. (2020). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları İle Kurumsal Dönüşüm Kitabı*. 111-132.
- Szabo M. (2013), *Men Nurturing Through Food: Challenging Gender Dichotomies Around Domestic Cooking* J. *Gend. Stud.*, 23 (1), pp. 18-31
- Tekin A.Ö., (2017). Turizm Sektöründe Toplumsal Cinsiyet Algısı: Beş Yıldızlı Otel Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 4(12):669-984.
- Topbaş F. Ve Uguz Çelik S. (2014). Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Emeği: Turizm Sektörüne Betimsel Bir Yaklaşım. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 7:487-509.
- Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013. (2008). T.C. Başbakanlık Kadının statüsü Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Yılmaz, H, Çemrek, F. (2019). Aşçılık Programı İle Gastronomi Bölümünde Okuyan Kadın Öğrencilerin Aşçılık Mesleğine Yönelik Tutumları: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği . *Journal Of Gastronomy Hospitality And Travel*, 2 (2), 141-156.

HEALTH COMMUNICATION AND THE IMPORTANCE OF IT DURING THE COVID-19 PANDEMIC PROCESS IN TURKEY

 Giray Saynur Derman^{1*}

*Marmara University, Faculty of Communication, Department of Public Relations and Publicity,
Department of Interpersonal Communication, Istanbul, Turkey*

**Corresponding Author:*

E-mail: saynurb@marmara.edu.tr

(Received; 17th September 2020, accepted; 13th December 2020)

ABSTRACT. Knowledge is power. To help prevent disease, one must empower the patient. Thus, effective Health Communication gives us the ability to empower those we seek to treat. Health communication, which brings together the concepts of health and communication, is an interdisciplinary field that academic circles have been interested in recent years. The main purpose of a health communication program is to influence an individual's health behavior. For an effective health communication program, it is necessary to know the individual's behaviors and how these behaviors change. This research focusing on health communication was written to analyze health communication levels and health communication models. The SARS-CoV-2 infection outbreak has been named Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) by the World Health Organization (WHO). Coronavirus disease is an infectious disease caused by a newly discovered coronavirus. This study also emphasized the importance of Turkey's health communication procedures in the fight against Coronavirus. In this essay, the concept of health communication was analyzed, and the communication strategies followed by the Republic of Turkish Ministry of Health in combating the Coronavirus were evaluated.

Keywords: *Health Communication, Covid 19, Pandemic, Turkey, Behaviour*

INTRODUCTION

Health communication is the application of communication concepts and theories to the interactions and processes that occur in relation to health among individuals in order to improve health. (Schiavo 2007: 5).

Informing, influencing and mobilizing the public, individuals and institutions about important health problems can be defined as art and technique. (Parrott 2004: 751) Health communication, which is considered together with new fields such as health psychology, health sociology, biomedical communication, behavioral health and medical communication, is closely linked with fields such as medicine, public health, health education, psychology, sociology. Health communication, which has developed since 1970s in North America, is among the issues discussed in recent years in Turkey (McQuail & Windahl 1993:51).

Effective health communication eliminates the negativities such as wrong treatment and unnecessary waste of time, and enables the presentation of a more effective treatment opportunity.

Today, individuals' desire to have more control and knowledge about their diseases and treatment methods by focusing on the topic of healthy living has made the issue of health communication gain more importance. It is vital that the information given on

health, which is closely related to human life, is reliable and accurate, and the health messages that reach the wider public through the media are not composed of wrong or incomplete information, threatening public health (Cooley 1971).

A new species of virus belonging to the family of Coronaviridae (has 46 species so far) is recognized in 2019 and named as Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus 2 (SARS-CoV-2). The infection with SARS-CoV-2 became an outbreak in a short time and has been renamed Covid 19 Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) by the World Health Organization. COVID-19 spread rapidly to many countries and was officially declared a pandemic by the World Health Organization on March 11, 2020, with more than 4000 deaths at that time (Park 2020:119).

COVID-19 disease is a respiratory disease caused by a new coronavirus and was first detected in Wuhan, China in December 2019. The disease is highly contagious and its main clinical symptoms are fever, dry cough, fatigue, myalgia, and shortness of breath (Çöl & Güneş, 2020:127). Since the first reported case of COVID-19 in Wuhan, China at the end of 2019, COVID-19 has rapidly spread in China and then to all countries of the world (CC Lai & Cy Wang, 2020).

Especially in times of pandemic, health communication is of vital importance in terms of delivering correct information to the public and realizing the desired behavioral changes in the target audience (Park 2020:119). With the coronavirus (Covid-19) becoming the only agenda of the world, health policies related to Covid 19 have been established in Turkey and ways to combat the disease have been sought.

This worldwide pandemic reveals how important it is to explain science to the public as well as the importance of science. If a healthy communication can be established between the scientific world and the public, behavioral and attitude changes can be observed at the social level, which positively affects the course of pandemics. At this point, it is of great importance to convey health-related information to the public in a simple and understandable language and to create social awareness while doing this.

THEORETICAL FRAMEWORK / METHODS

In this study, Health Belief Model, Planned Behavior Theory, Social Cognitive Theory were used. The study is a descriptive field study.

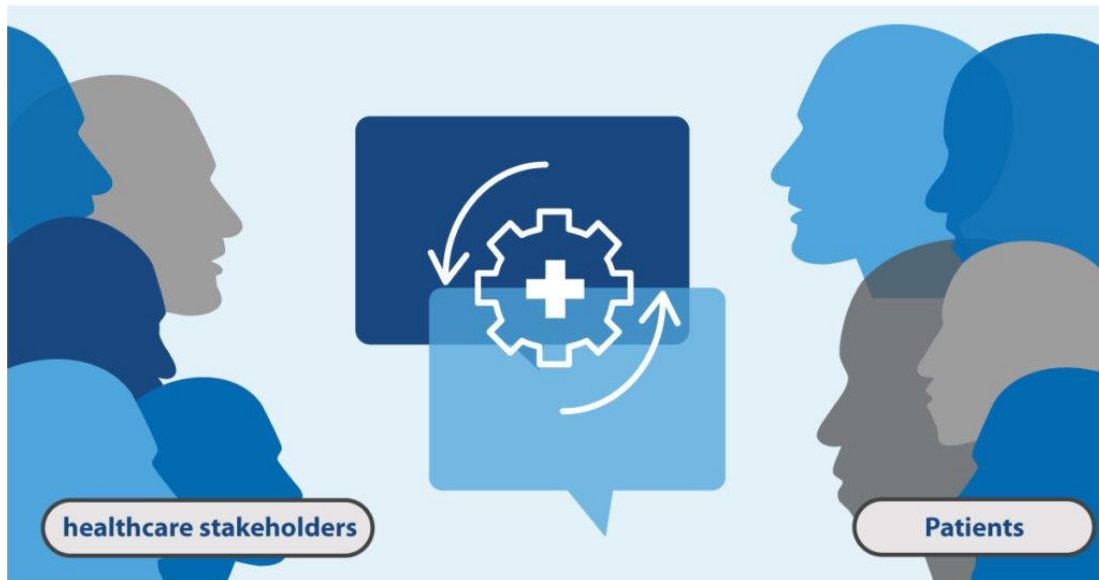
Table 1. Key Characteristics of Health Communication

- People-centered
- Evidence-based
- Multidisciplinary
- Strategic
- Process-oriented
- Cost-effective
 - Creative in support of strategy
- Audience- and media-specific
- Relationship building
- Aimed at behavioral and social results
- Inclusive of vulnerable and underserved groups.

(https://media.wiley.com/product_data/excerpt/94/11181221/1118122194-4.pdf).

The value of Health Communication has already been highlighted in the United States of America (USA)'s Healthy People objectives since 2010. It is highly relevant to virtual areas of health and well-being which include disease prevention, health promotion and quality of life. Changing the health behaviour of the public is critical for disease prevention (<https://www.chcr.org.uk/importance-health-communication/>).

Health communication operates within a very complex environment in which encouraging and supporting people to adopt and sustain healthy behaviors or policy makers and professionals to introduce new policies and practices or health care professionals to provide adequate and culturally competent care are never easy tasks (Schiavo 2007: 2).

Health communication often uses various principles such as prevention of diseases, advocacy of some important points about health, production and marketing of health services, informing and educating health care consumers about treatment processes, treatment options and health care quality. At the same time, it is within the scope of health communication in terms of increasing access to new computer-based technologies in accessing health information, effective use of these new technologies and ensuring equal access (Ratzan 1994: 225).

In health and disease, communication is the most vital aspect of human experience. No human phenomena is as basic as disease and health, and no other phenomenon affects our wishes, desires in our inner World more. The relationship established between the human body, the human mind and the society in which it lives is motivating these dynamics. Health communication plays a key role in establishing this relationship. (Babrow & Mattson 2003: 39, Mittelmark 2007: 98). Health communication is the application of communication concepts and theories to the interactions and processes that occur between individuals in order to improve health. (Schiavo 2007: 5).

Some elements such as raising awareness and providing information about a health problem and its solution, motivating individuals about positive health behavior,

increasing efficiency in health services can be counted as targets of health communication (Tabak 2003: 29).

Health Communication Levels

Health communication plays an important role in improving individual and social health and improving the quality of health services. Health communication, which contributes to health promotion through disease prevention, health education and health protection, is realized at various levels by raising awareness individually and socially.

These levels are:

Physician-Patient Communication: The level of communication between physician and patient, including face to face, without mediation and mutual interaction. In the field of health communication, interaction is mostly face-to-face, with the aim of behavioral change. It is related to this dimension of health communication that the patient listens to the instructions given by the physician during the health service, the physician explains the details of the discomfort to the patient, guiding the treatment process during this sharing and the formation of a trust network between the two sides in this way (Mittelmark 2007: 93).

Mass Communication: As a result of the rapid movement of technology, communication on health can be achieved through mass media. It is possible to publicize a health problem and to adopt a desired health behavior to the masses through a campaign to be conducted through mass media. Opportunities provided by mass communication are mostly limited in campaigns targeting large masses and inter-individual health communication has some important advantages over campaigns carried out through mass media (Ratzan 1994: 224). The rapid spread of television and the internet in particular has facilitated the acquisition of health information through these channels. Mass media alone may not have a direct impact on changing health behavior. However, health campaigns carried out through these tools are capable of raising awareness of individuals and structuring the agenda for health problems. (Wallner1997: 22, MacDonald 1998: 110).

Mass media affects health behaviors on two levels: individual and social. On the individual level, these tools can trigger positive or negative changes in health attitudes and behaviors. At the social level, it can increase the level and speed of policy-makers' awareness of health problems and contribute to the development and change of public health. (Brown & Walsh-Childers 2002: 453).

It has been shown that mass media are very effective on the emergence of targeted health behaviors in a health campaign designed especially for a social health risk.

Group Communication: In health communication, learning, attitude change, adoption and application processes occur in groups of various sizes. Group characteristics and group communication are important, especially in cases of joint decision-making (Tabak 2003: 45).

Groups can transfer health messages to their members and change the lifestyle of their members through efforts to improve health.

Health communication models

Since health communication is a developing discipline, it is difficult to talk about consensus approaches in the literature.

In general, it is observed that the behavioral models of social psychology and some approaches of communication discipline are adapted to health communication and these adaptations are called health communication approaches (McQuail & Windahl 1993).

Some of these models;

Rhetoric Model: It is defined as the process of creating meaning aimed by the source in the mind of the recipient through verbal or nonverbal messages (Craig: 1999). Rhetoric Approach is defined as the use of persuasive discourse in communication process as a functional art. The approach, which is based on scientific theory and phonology, focuses on the effective use of the contents of discourse and texts in health communication (Hornik, 2002).

Phenomenological Model: Phenomenological Model suggests that it is the individual's experiences that are important in making signs gain intersubjective meaning. According to the phenomenological approach, the individual's experience emerges as a result of his interaction with his environment. It is an approach aimed at observing and describing the basic characteristics of events through subjective experiences. (Babrow & Mattson 2003: 49).

Semiotic Model: Theorizing communication as a sharing of meaning between subjects using signs and signal systems.

Critical Approach: According to the critical tradition, communication emerges as a reflection of a discursive process. Ideological practices and materials often cause social discourse to be distorted, and prevent real communication. Other forms of communication, especially interpersonal communication and mass communication, take place within the framework of these rules that become traditional as they are applied.

Critical tradition emerged in response to this traditional framework and is in a way a rebellion against dominant ideologies (Babrow & Mattson 2003: 53). This discourse is also effective in relations with health practices and health care organizations.

Socio-psychological Model: The model reduces the current tensions between expectations and uncertainties. According to this model, communication is a process influenced by individual beliefs, emotions and judgments. The model also assumes that each individual in society affects each other. (Babrow & Mattson 2003: 50-51).

Sociocultural Model: In the model, the concept of communication refers to the relationship and interaction of the individual, including the society, group or hereditary-cultural elements. Without being able to choose, the individual finds himself in the social strata, health and illness definitions with his birth. Especially in parallel with the education level of the undeveloped or developing countries, the impact of cultural factors on health may increase with the contribution of beliefs and values. Health communication should be structured considering these structures (McQuail & Windahl 1993:27).

During Covid 19 pandemic health communication in Turkey

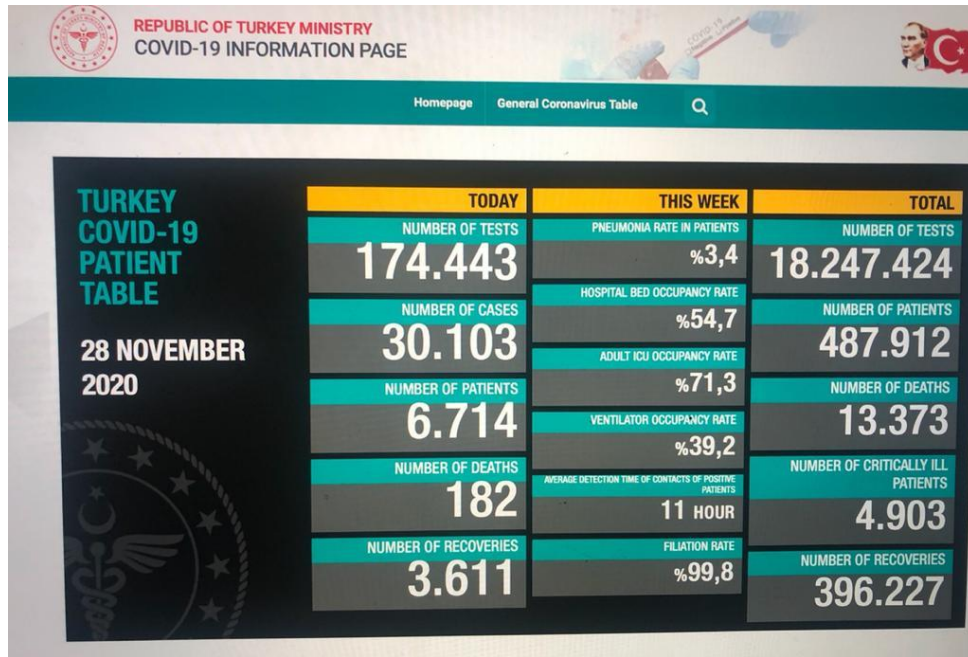
In the coronavirus pandemic, which has affected the whole world, in our country, under the leadership of the Turkish Ministry of Health, information about the disease related to health communication has been provided to large public masses.

The official website of the Ministry includes announcements about the measures to be taken for the public and healthcare personnel, and the steps to be followed in almost every field of social life are detailed. On the site, where the measures to be taken by institutions and organizations in order to successfully continue the pandemic management in the society, it is seen that successful works are carried out in terms of health communication with both posters and written documents (<https://hsgm.saglik.gov.tr/en/covid-19-i-ngilizce-dokumanlar/covid-19-i-ngilizce-afis-ve-brosurler.html>).

The Turkish Ministry of Health has launched a series of communication strategies under control and the course of the disease to inform the public on this issue (https://covid19.saglik.gov.tr/?_Dil=1). Ministry of health on Covid-19 information page includes; home page, Covid 19, publications, COVID-19 status report, general coronavirus table; This web site provides information about the all necessary materials and documents.

- **Home page,**
- **COVID-19**
 1. What is COVID-19?
 2. COVID-19 Treatment (Information on Drugs to be Used in the Treatment of COVID-19 (SARS-COV2 Infection) (Oseltamivir 75 mg Hard Capsule)Determining the Drugs to be Used in the Treatment of COVID-19 (Sars-Cov2 Infection) (Hydroxychloroquine Sulphate 200 mg Film Tablet), Information on the Drugs to be Used in the Treatment of COVID-19 (Sars-Cov2 Infection) (Lopinavir 200 mg / Ritonavir 50 mg Film Tablet), Determining the Drugs to be Used in the Treatment of COVID-19 (Sars-Cov2 Infection) (Favipiravir 200 mg Tablet), COVID-19 Isolated Biomedical Durable Portable, Intervention Instruction, Magistral Hand Antiseptic Preparation Guide, Drugs Used in the Treatment of COVID-19 - Drug Interactions, Drugs Used in the Treatment of COVID-19 - Drug Interactions Module for Online)

3. COVID-19 Guide (COVID-19 Outbreak Management and Study Guide, Study Guide and Infection Control Measures in Health Institutions, General Information, Epidemiology and Diagnosis, Adult Patient Treatment, Child Patient Management and Treatment, Management of Severe Pneumonia, ARDS, Sepsis and Septic Shock, Antisitokin-Anti-inflammatory Therapies, Coagulopathy Management, Contact Tracking, Outbreak Management, Home Patient Monitoring and Fillation, Infection Control and Isolation, Morgue and Burial Services, Pregnancy Follow-up in Health Institutions during the Prevalence of COVID-19 Respiratory System Diseases)
 4. COVID-19 Presentations (Supportive Therapy-1 in COVID-19 Patients; General Approach Presentation, Patient with Severe Pneumonia, ARDS, Sepsis, Septic Shock, Supportive Therapy-2 in COVID-19 Patients; Anti-cytokine and Anti-inflammatory Therapy, Coagulopathy Management, COVID-19 Contact Tracking Presentation, Home Patient Tracking, Morgue Embedding Operations, COVID-19 Infection Control and Isolation presentation, COVID-19 Epidemiology, Diagnosis, Treatment presentation)
 5. COVID-19 Algorithms (Adult Treatment Algorithm, Tracking Algorithm for Passengers and Flight Attendants, Assessment of Healthcare Professionals with COVID-19 Contact, Discharge and Isolation Rules for COVID-19 Patients, Home Tracking Algorithm, Inpatient Algorithm),
 6. Case Inquiry Guide (Triage is performed by a healthcare professional dressed in accordance with the COVID-19 Case Algorithm (gown, medical mask, face shield or goggles), Possible COVID-19 Case Inquiry Guide for Outpatients)
 7. COVID-19 Forms
 8. COVID-19 Authorized Diagnostic Laboratories List
- **Publications**
 1. Posters (For Public, For Healthcare Personnel, Business Directory Posters, for Sectors)
 2. Brochures (For Public and For Healthcare Personnel)
 3. Billboard (Billboard, CLP (Racket), Giant board)
 4. CLP Videos (Social Media, Videos Expert, Videos, Public Service Ads)
 5. Radio Spots
 6. COVID-19 Glossary
 7. Applied Training Program (Guides Posters Books, Videos Brochures, Presentation for Teachers)
 - **COVID-19 status report;**
 - It also provides information about the **General Coronavirus Table.**

https://covid19.saglik.gov.tr/?_Dil=2

General Coronavirus Table

Date	Total Number of Tests	Total Number of Patients	Total Number of Deaths	Pneumonia Rate in Patients (%)	The Number of Seriously Ill Patients	Total Number of Recovered Patients	Number of Patients for Today	Number of Tests for Today	Number of Deaths for Today	Number of Recovered Patients for Today
Nov 28, 2020	18.247.424	487.912	13.373	3,4	4.903	396.227	6.714	174.443	182	3.611
Nov 27, 2020	18.072.981	481.198	13.191	3,4	4.816	392.516	6.592	171.113	177	3.645
Nov 26, 2020	17.901.868	474.606	13.014	3,4	4.711	388.771	6.876	168.348	174	3.291
Nov 25, 2020	17.733.520	467.730	12.840	3,4	4.641	385.480	6.814	164.547	168	3.911
Nov 24, 2020	17.568.973	460.916	12.672	3,4	4.543	381.569	7.381	162.231	161	3.678
Nov 23, 2020	17.406.742	453.535	12.511	3,4	4.409	377.891	6.713	161.125	153	3.254
Nov 22, 2020	17.245.617	446.822	12.358	3,8	4.217	374.637	6.017	155.516	139	3.812
Nov 21, 2020	17.090.101	440.805	12.219	3,8	4.121	370.825	5.532	152.214	135	3.233
Nov 20, 2020	16.937.887	435.273	12.084	3,8	3.990	367.592	5.103	156.642	141	3.019
Nov 19, 2020	16.781.245	430.170	11.943	3,8	3.850	364.573	4.542	157.756	123	2.916
Nov 18, 2020	16.623.489	425.628	11.820	3,8	3.742	361.655	4.215	158.811	116	2.592
Nov 17, 2020	16.464.678	421.413	11.704	3,8	3.657	359.063	3.819	156.692	103	2.688
					3.610	356.375	3.316	151.516	94	2.712

<https://covid19.saglik.gov.tr/EN-69532/general-coronavirus-table.html>

With the coronavirus (Covid-19) pandemic becoming the only agenda in the world, health policies related to Covid 19 have been established in our country and ways to combat the disease have been sought. Members of the scientific committee, including Dr. Fahrettin Koca the Minister of Health, have played a central role in delivering information about the pandemic to the wider public. The Ministry of Health, which transparently shares the developments regarding the course of the disease with the public, creates a sense of trust in the public, while the Twitter account of the Minister of Health has become one of the most popular accounts. In communication, especially in health communication,

the reliability of the source is of great importance in terms of the credibility of the message and persuasion literature. From this aspect the highly credited continuous explanations of Ministry of Health demanding citizens to stay at home and warnings to wear masks, wash hands and keep the social distance, are very important to control the dissemination of the disease.

Continuous warnings to the citizens play an effective role for the public to understand better the seriousness of the situation. The call "stay at home" has become the motto for everyone from seven to seventy. The Ministry of Health informed the public in a timely manner about the daily developments without neglecting the communication of the process management. As the first cases began to appear social psychology was used effectively.

With the support of the media, the Ministry of Health conveyed its messages to the wider public via mass media, while specialist doctors invited to television programs informed about the reported course and what information could be obtained at the point of protection from the disease.

Two sets of 14 rules were prepared by Ministry of Health to be used in the action against Covid-19. First set of rules included precautions to be taken not to be infected by the virus, like proper washing of hands, keeping the distance, avoiding physical contact, not sharing personal belongings, etc. The second set of 14 rules regulated the guideline for home quarantine. These two sets of rules and other explanations like hand washing basics were published on the official web site of Ministry of Health and frequently broadcasted on television.

14
RULE

THE CORONAVIRUS
AGAINST RISK

For information:
www.saglik.gov.tr

- 1 Wash your hands frequently with soap and water for at least 20 seconds by scrubbing.
- 2 Keep at least 3-4 steps away from people who show symptoms of colds.
- 3 Cover your mouth and nose with disposable wipes during coughing and sneezing. If there are no wipes, use the inside of the elbow.
- 4 Avoid physical contacts such as handshaking and hugging.
- 5 Do not touch your eyes, mouth and nose with your hands.
- 6 Cancel or postpone your travels abroad.
- 7 Spend the first 14 days at home on your return from abroad.
- 8 Ventilate your environment frequently.
- 9 Wash your clothes at 60-90 °C with regular detergent.
- 10 Clean frequently used surfaces such as door handles, fixtures and sinks with water and detergent every day.
- 11 If you have cold symptoms, avoid contact with people, especially the elders and those with chronic diseases and do not go out without wearing a mask.
- 12 Do not share your personal belongings such as towels.
- 13 Drink plenty of fluids, maintain a balanced diet and pay attention to your sleep patterns.
- 14 If you have persistent fever, cough and shortness of breath, go to a health facility wearing a mask.

 TÜRKİYE CUMHURİYETİ
SAĞLIK BAKANLIĞI

THE CORONAVIRUS IS NOT
STRONGER THAN THE
MEASURES YOU WILL TAKE

Poster 1. 14 Rules Against The Risk Of New Corona Virus
https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/SB_14_kural_afis1_50x70cm-EN.pdf

**14
DAY
RULE**

GUIDELINES FOR
HOME QUARANTINE

For information:
www.saglik.gov.tr

- 1** Do not go abroad. Cancel or postpone your travels abroad.
- 2** If you have been abroad, spend the first fourteen days at home on your return from abroad.
- 3** Isolate yourself at home to protect your family members.
- 4** Do not accept visitors during the time spent at home.
- 5** Do not enter the room of the isolated person without a mask.
- 6** Ventilate your room frequently.
- 7** Avoid contact with people, especially the elders and those with chronic diseases.
- 8** Wash your hands frequently with soap and water for at least 20 seconds by scrubbing.
- 9** Clean frequently used surfaces such as door handles, fixtures and sinks with water and detergent every day.
- 10** Do not share your personal belongings such as towels.
- 11** Wash your clothes at 60-90 °C with regular detergent.
- 12** Drink plenty of fluids, maintain a balanced diet and pay attention to your sleep patterns.
- 13** Wear a mask if you have to leave home.
- 14** If you have persistent fever, cough and shortness of breath, go to a health facility wearing a mask.

 REPUBLIC OF TURKEY
MINISTRY OF HEALTH

**THE CORONAVIRUS IS
NOT STRONGER THAN
THE MEASURES YOU WILL
TAKE**

Poster 2. Home Monitoring (Quarantine) Rules 14 Days Rule
https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/SB_14_gunkurali_afis2_a4_EN.pdf

Poster 3. Protecting From The Virus Is In Our Hands
https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/VIRUSTEN_KORUNMAK_ELIMIZDE_50x70_AFIS-ing.pdf

WHEN TO WASH YOUR HANDS?

- Before and after preparing food
- Before and after meals
- Before and after using the toilet
- Before brushing your teeth or cleaning your face and eyes

- Before cleaning your nose
- After coughing and sneezing
- After touching garbage and rotten food
- After handling raw foods
- After using public transportation

- After using public transportation
- After touching animals
- When hands become visibly dirty
- After getting home

HOW TO WASH YOUR HANDS?

- 1 Before washing your hands, remove any accessories such as ring, watch.
- 2 Wet your hands with running water.
- 3 Vigorously rub soap over wrists, palms, backs of hands, nails and between fingers by scrubbing for at least 20 seconds.
- 4 Thoroughly rinse your hands with running water.
- 5 Dry your hands with paper towel from the wrists.
- 6 Turn off the tap using that used paper towel.

Ministry of Health

saglik.gov.tr

/SaglikBakanligi

Poster 4. When And How Should We Wash Our Hands?
https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/Ellerimizi_Ne_Zaman_ve_Nasl_Yikamaliyiz.pdf

Poster 5: Wash Your Hands and Protect Your Health
https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/Afis_8_A4_EN.pdf

In the official Turkish websites many warnings are made to provide protection from the virus. People are asked to follow advice provided by local health authorities. Individuals are demanded to protect themselves and others by knowing the facts and following appropriate precautions.

To prevent the spread of COVID-19:

- Clean your hands often. Use soap and water, or an alcohol-based hand rub.
- Maintain a safe distance from anyone who is coughing or sneezing.
- Wear a mask when physical distancing is not possible.
- Don't touch your eyes, nose or mouth.

- Cover your nose and mouth with your bent elbow or a tissue when you cough or sneeze.
- Stay home if you feel unwell.
- If you have a fever, cough and difficulty breathing, seek medical attention.
- Calling in advance allows your healthcare provider to quickly direct you to the right health facility. This protects you, and prevents the spread of viruses and other infections.
- Masks can help prevent the spread of the virus from the person wearing the mask to others. Masks alone do not protect against COVID-19, and should be combined with physical distancing and hand hygiene. Follow the advice provided by your local health authority.

Poster 6: Wash Your Hands Frequently

https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/elleri_yika-compressed.pdf

With the studies carried out under the leadership of the Ministry of Health, a series of communication strategies have been followed in order to control the course of the disease and the mass media was used effecticely. On the official website of the Ministry, announcements prepared for the public and healthcare personnel and the points to be taken into consideration about the ways of protection from the disease are included in detail. Well designed easily understandable adequate information are serviced as the steps to be followed in almost all areas of social life. The Ministry, backed by the support of the media, takes concrete steps towards the successful continuation of the pandemic management in the society, while constantly informing about the issues that institutions and organizations should pay attention to in workplaces and daily life.

The Turkish Ministry of Health has also prepared a new communication campaign to combat the new type of coronavirus. The campaign, which was prepared to inform citizens about the measures to be taken and to prevent the spread of the disease, featured the leading actors of two TV series in the medical drama category. The campaign is broadcasted simultaneously on television, radio, outdoor and internet channels.

Poster 7: *Protect Your Health During Your Travel*
<https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/seyahatyeni-ing.pdf>

Poster 8. Use of Fabric Face Mask in The Society
https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/COVID-19_TOPLUMDA_BEZ_MASKE_KULLANIMI_AFIS_50X70.pdf

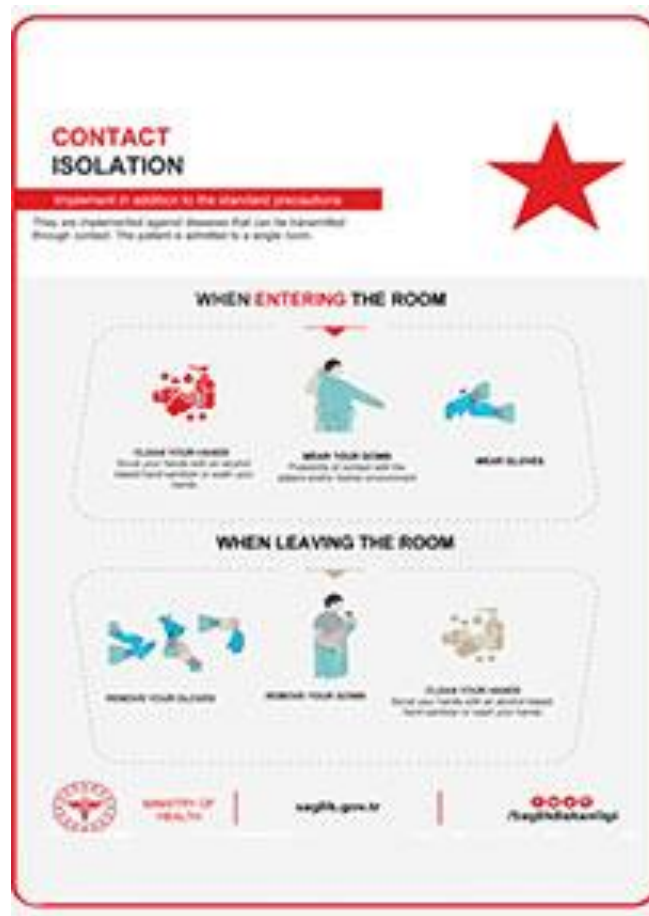
Poster 9. Waste Management
https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/COVID-19_ATIK_YONETIMI_AFIS_A4.pdf

Ministry prepared mainly five posters about Standard Measures, Contact Isolation, Droplet Isolation, Respiratory Isolation, Proper Use of Personal Protective Equipment for the Healthcare Professionals.

Posters for the Healthcare Professionals

Poster 1. Standard Measures
https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/IZOLASYON-ONLEMLERI_STANDART_ONLEMLER_EN-converted.pdf

Poster 2. Contact Isolation

https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/IZOLASYON-ONLEMLERI_TEMAS_EN-converted.pdf

The official website of the Ministry of Health includes announcements for the public and healthcare personnel and it is in fact an obligation to be followed in almost every aspect of life. It is seen that for the sake of successful pandemic management, the measures to be taken by institutions and organizations in the society have to continue. It is also interpreted that posters and written documents are quite fruitful in health communication.

It will do little help to criticize furiously the policies of the desperate countries like Italy and France which followed inadequate health policies in this extraordinary pandemic process. However, in comparison to them management of this course was better in Turkey and this was accepted as a valuable public diplomacy model by the society. This situation has increased trust towards the media and health management system in Turkey. During the management of the Covid-19 in Turkey, officials of the Ministry of Health, members of the Covid-19 scientific board (summoned from the leading physicians) and the country's administration shaped the policies in the pandemic process after inspecting the developments in the World and benefitting from the continuously updating data and clinical practises. The presentation of refreshed knowledge appears to be an other important factor that strengthens trust and communication between public and officials.

DROPLET ISOLATION

Implement in addition to the standard precautions

They are implemented against diseases that can be transmitted through coughing, sneezing and speaking. The patient is admitted to a single room.

ENSURE THE PATIENT USES A MEDICAL MASK

WHEN WORKING AT A DISTANCE OF CLOSER THAN 1 METER

- CLEAN YOUR HANDS**
Scrub your hands with an alcohol based hand sanitizer or wash your hands
- WEAR A MEDICAL MASK**
- WEAR GOGGLES/FACE SHIELD**

WHEN LEAVING THE PATIENT AREA

- CLEAN YOUR HANDS**
Scrub your hands with an alcohol based hand sanitizer or wash your hands
- REMOVE THE GOGGLES/FACE SHIELD**
- REMOVE THE MASK**
After moving at least one meter away from the patient
- CLEAN YOUR HANDS**
Scrub your hands with an alcohol based hand sanitizer or wash your hands

 T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI | saglik.gov.tr | /SaglikBakanligi

Poster 3. Droplet Isolation
https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/IZOLASYON-ONLEMLERI_DAMLACIK-EN-converted.pdf

RESPIRATORY ISOLATION

Implement in addition to the standard precautions

They are implemented against diseases that can be transmitted through respiration. (measles, chicken pox, disseminated shingles, lung or larynx tuberculosis)
The patient should be monitored in a negative pressure isolation room, if possible.

IF THE PATIENT IS TO BE TRANSFERRED ENSURE THE PATIENT USES A MEDICAL MASK

ALWAYS KEEP THE DOOR OF THE PATIENT'S ROOM CLOSED

BEFORE ENTERING THE PATIENT AREA

- CLEAN YOUR HANDS**
Scrub your hands with an alcohol based hand sanitizer or wash your hands
- WEAR YOUR GOWN**
- USE A MASK**
N95 / FFP2
- WEAR GOGGLES/FACE SHIELD**
In cases where there is a possibility of aerosol forming procedure and splash
- WEAR GLOVES**

WHEN LEAVING THE PATIENT AREA

- REMOVE YOUR GLOVES**
Clean your hands afterwards
- REMOVE THE GOGGLES/FACE SHIELD**
- REMOVE THE GOWN**
- REMOVE THE MASK**
After leaving the patient area
- CLEAN YOUR HANDS**
Scrub your hands with an alcohol based hand sanitizer or wash your hands.

 T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI

saglik.gov.tr

 /SaglikBakanligi

Poster 4. Respiratory Isolation
https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/IZOLASYON-ONLEMLERI_SOLUNUM-EN-converted.pdf

PROPER USE OF PERSONAL PROTECTIVE EQUIPMENT (PPE)

The required PPE will vary depending on the current transmission risk, patient and disease condition in line with the proposed protection measures (standard, contact, droplet or respiratory tract isolation methods). **WEAR YOUR PPE IN FOLLOWING ORDER**

- 1. GOWN**
 - It should have long sleeves, wrist straps, and extend to the knees and cover the back.
 - It should be tied from the neck and waist area.
- 2. MEDICAL MASK AND N95/FFP2 MASK**
 - The mask should extend to cover the nose, mouth and lower part of the chin, and should be tied tightly preventing ingress of air from the sides. The flexible wire strap on the nose bridge part should be bendable.
- 3. PROTECTIVE GOGGLES OR FACE SHIELD**
 - It should be adjusted to cover the face and eyes.
- 4. GLOVES**
 - It should be worn to cover the wrist part of the isolation gown.

SAFE WORKING GUIDELINES

- Avoid touching your face with your hands.
- Do not touch any part of the mask other than the rope or elastic band.
- Limit the surfaces you touch.
- Replace the torn or extremely dirty gloves.
- Clean your hands before and after a procedure.

T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI

Poster 5. Proper Use of Personal Protective Equipment
<https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/KKE-UygunKullanimi-EN-converted.pdf>

CONCLUSION

In recent years, many scientific researches aiming to bring together the concepts of communication and health have led to the emergence of health communication as a sub-discipline of communication science.

Health communication in general can be defined as the application of communication concepts and theories to the interactions and processes that occur between individuals. Health communication is a set of strategies that significantly affect the quality and success of medical care and contribute to the development of individual and social health. Informing individuals about important health problems is frequently used to make decisions about social health. In addition, health communication, which is effective on the formation of health care policies, is frequently used in the prevention of diseases, in the production and marketing of health services, in the process of informing and educating individuals about the treatment and quality of health care. First of all, it is seen that health programs are monitored with the necessity of being informed about health developments, recent innovations in medicine and being aware of health risks. The issue of health communication is also important in terms of making people aware of the importance of their health. Through health communication and communication tools, individuals gain awareness. Health communication is also a very essential subject in public health. Transferring and directing the correct information to individuals should be seen as a social responsibility.

Communication studies play a big role in health, and it is crucial to realize the desired attitude and behavior changes in the target audience as well as conveying the correct health information. Accessing the right information in an area related to human life such as health is of great importance to public health. You can communicate with this target audience, provide the desired attitude and check the outcomes. Throughout this pandemic course it becomes clear that explanation of science to the public is essential as the significance of it.

If a healthy communication can be established between the scientific world and the public, behavioral and attitude changes can be observed at the social level, which positively affects the course of pandemics. At this point, it is decisive to convey health-related information to the public in a plain and understandable language and to create social awareness while doing this.

While the Ministry of Health, which transparently shares the developments regarding the course of the disease with the public, creates a sense of trust in the public, the Twitter account of the Minister of Health has become one of the most popular communication tools in the country in a very short time. Ministry of Health had used many different tools of media and this multimodal approach in health communication was a well appreciated triumph. The continuous warnings of the Ministry had an impressive role in the public perception about the solemnity of the disease. Successfully pursued health communication policies increased the reputation of the Ministry of Health.

As a result, by the date November 29, the calculated cumulative amount of Covid-19 cases in the world reached 61,839,370 and the number of deaths were 1,448,896. As for Turkey there were 487.912 total number of cases and 13.373 total number of deaths. There is no doubt that this pandemic course will evade with the aid of vaccinations, treatments and precautions in the near future. Until then it will continue to be a serious issue in the whole world and surely in our country (<https://covid19.who.int/table>). Health communication has become a crucial tool both in our country and in the world during this process. In the control of the pandemic, the most essential points are the prevention of

transmission routes with the measures taken in the society, determination of the patients and contacts, treatment and follow-up, isolation, hospital facilities and therapeutic services and hopefully vaccination. This pandemic should be managed by all countries, in line with epidemiological data and using a suppression method, with an approach focused on preventing cases and deaths. It carries utmost importance to increase awareness of the society through health communication during the pandemic process. The example of Turkey in health communication practices can be given as a sample for the beneficial effects in controlling the pandemic process. Throughout this pandemic course, Ministry of Health can be criticized by not updating the knowledge in its website about the current already applied treatment protocols and by the confusion about the declaration of the number of Covid-19 sick people.

REFERENCES

- Babrow, S. Austin & Mattson Marifran (2003). "Theorizing About Health Communication", In, T.L Thompson, A. Dorsey, K.I. Miller, R. Parrott (Eds.), *Handbook of Health Communication*, Lawrence Erlbaum Associates, NJ, pp. 35-61.
- Brown, D. Jane & Walsh-Childers Kim (2002). "Effects of Media on Personal and Public Health", In Bryant & D. Zillmann (Eds.), *Media Effects Advances in Theory and Research*, Lawrence Erlbaum Associates, London, pp. 453-488.
- Cooley, C. (1971). *The Significance of Communication*, in Schramm, W. and Roberts, D.F (eds).
- Çöl, Meltem & Güneş, Gülsen (2020) "Kovid19 Salgınına Genel Bir Bakış", in Osman Memikoğlu, Volkan Genç (Ed.), *Covid-19*, Ankara Üniv. Tıp Fakültesi Yayını, Ankara, pp.127-137.
- Hornik, C. Robert (2002). *Public Health Communication Evidence for Behavior Change*, Lawrence Erlbaum Associates (ed.), Publishers, London, Mahwah, New Jersey.
- Lai CC, Wang C.Y., Wang Y.H., et al (2020). Global epidemiology of coronavirus disease 2019 (COVID- 19): disease incidence, daily cumulative index, mortality, and their association with country healthcare resources and economic status. *Int J Antimicrob Agents*, Mar 19;105946
- MacDonald, H. Theodore (1998). *Rethinking Health Promotion A Global Approach*, Routledge, London.
- McQuail & Windahl (1993). *Communication Models for the Study of Mass Communications*, Longman, London.
- Mittelmark, B. Maurice (2007) "Shaping the Future of Health Promotion: Priorities for Action", *Health Promotion International*, 23 (2), 98- 102.
- Park, Su Eun (2020). Epidemiology, virology, and clinical features of severe acute respiratory syndrome -coronavirus-2 (SARS-CoV-2; Coronavirus Disease-19). *Clin Exp Pediatr*, Apr;63(4):119-124.
- Parrott, Roxanne (2004) "Emphasizing Communication in Health Communication", *Journal of Communication*, 54 (4), 751-787.
- Ratzan, C. Scott (2001). "Health Literacy: Communication for the Public Good", *Health Promotion International*, 15 (3) Oxford University Pres, GB, pp.207-214.
- Schiavo, Renata (2013). *Health Communication From Theory to Practice*, A Wiley Imprint, Second edition, San Francisco.
- Tabak, Ruhi Selçuk (2003). *Sağlık İletişimi*, 2. Baskı, Literatür Yayınları, İstanbul.

INTERNET SOURCES

<http://www.who.int/bulletin/volumes/87/4/08-056713/en/>. (access date 26.07.2020)

<https://pdfs.semanticscholar.org/e641/81a2ebbde93d3f0f4f0dc5493ce669182a7a.pdf>. (access date 03.03.2020)

<https://www.chcr.org.uk/importance-health-communication/> 18.06.2020

https://media.wiley.com/product_data/excerpt/94/11181221/1118122194-4.pdf. (access date 12.05.2020)

<https://covid19.who.int/table> (access date 29.11.2020)

https://covid19.saglik.gov.tr/?_Dil=2 (access date 18.05.2020)

https://covid19.saglik.gov.tr/?_Dil=1 (access date 29.11.2020)

<https://hsgm.saglik.gov.tr/en/covid-19-i-ngilizce-dokumanlar/covid-19-i-ngilizce-afis-ve-brosurler.html>.

https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/SB_14_kural_afis1_50x70cm-EN.pdf

https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/SB_14_gunkurali_afis2_a4_EN.pdf (access date 06.03.2020)

<https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/VIRUSTEN KORUNMAK ELIMIZDE 5 0x70 AFIS-ing.pdf>

https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/Ellerimizi_Ne_Zaman_ve_Nasl_Yikamaliyiz.pdf

<https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/seyahatyeni-ing.pdf>

<https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/COVID-19 ATIK YONETIMI AFIS A4.pdf>

<https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/COVID-19 TOPLUMDA BEZ MASKE KULLANIMI AFIS 50X70.pdf>

https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/IZOLASYON-ONLEMLERI_STANDART_ONLEMLER_EN-converted.pdf

https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/IZOLASYON-ONLEMLERI_TEMAS_EN-converted.pdf

https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/IZOLASYON-ONLEMLERI_DAMLACIK-EN-converted.pdf

https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/IZOLASYON-ONLEMLERI_SOLUNUM-EN-converted.pdf

<https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/Ingilizce/Afis/KKE-UygunKullanimi-EN-converted.pdf>

<https://covid19.saglik.gov.tr/EN-69532/general-coronavirus-table.html>(access date 29.10.2020).

SİNEMADA İDEOLOJİ VE PROPAGANDA: “GÜZ SANCISI” FİLM ÇÖZÜMLEMESİ

 Gizem AKSU CAN^{1*}

İstanbul Gelişim Üniversitesi, SHMYO

**Sorumlu Yazar*

E-posta: gaksu@gelisim.edu.tr

(Geliş tarihi: 30 Eylül 2020; Kabul tarihi: 15 Aralık 2020)

ÖZET. Kitle iletişim araçları ortaya çıktıklarından itibaren belirli olaylarda propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Sinema da, etkili bir kitle iletişim aracı olarak, propagandanın ve ideoloji yaymanın etkili araçlarından biridir. 1895 yılında Lumiere kardeşlerin icat ettiği "Sinematographe" aygıtıyla ortaya çıkan sinemanın, siyasal söylemle buluşması 20. yüzyıla denk gelmiştir. Siyasal sinemanın tam anlamıyla gelişmesi ise 1950'li yıllarda yaşanmıştır. Türkiye'de politik sinemada toplumsal olaylar, siyasal gerilimler, ulusal ve uluslararası sorunlar işlenmiştir. Özellikle toplumsal olaylar üzerine yazılan senaryolar ve çevrilen filmler kitle üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Türkiye'de yaşanan önemli siyasal ve toplumsal olaylardan biri 6-7 Eylül 1955'te İstanbul ve İzmir'de gayrimüslim halka yönelik yaşanan ve "6-7 Eylül Olayları" olarak bilinen olaylardır. Yaşandığı dönemde büyük yankı uyandıran bu olaylar 2000'li yıllara gelindiğinde bir sinema filmine konu olmuştur. Bu çalışmada önce sinema, siyasal sinema, ideoloji ve propaganda aracı olarak sinema konuları araştırılmış daha sonra Türkiye'de siyasal sinemanın gelişimi incelenmiştir. Çalışmanın araştırma kısmında ise 2009 yılında çevrilen, 6-7 Eylül 1955 yılında yaşanan olayları konu edinen "Güz Sancısı" filmi çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Sinema, İdeoloji, Propaganda, Türkiye'de Siyasal Sinema*

IDEOLOGY AND PROPAGANDA IN CINEMA: THE ANALYSIS OF THE FILM “GÜZ SANCISI”

ABSTRACT. Mass media have been used as a propaganda tool in certain events since their emergence. Cinema, as an effective mass medium, is one of the effective tools of propaganda and spreading ideology. The cinema, which emerged with the "Cinematographe" device invented by the Lumiere brothers in 1895, met with political discourse in the 20th century. The complete development of political cinema took place in the 1950s. In Turkey's political cinema, social events, political tensions, national and international issues were used as themes. Especially, scenarios written on social events and translated films have a significant impact on the mass. One of the major political and social events that took place in Turkey was the events known as "6-7 September 1955 Incidents" in Istanbul and Izmir against non-Muslim people in Turkey. These events, which had great repercussions at that time, were the subject of a movie in the 2000s. This study firstly examined cinema, political cinema, and cinema as a means of ideology and propaganda and then the development of political cinema in Turkey. In the research part of the study, the movie "Pains of Autumn", which was translated in 2009 and focused on the events of 6-7 September 1955, was analyzed.

Keywords: *Cinema, Ideology, Propaganda, Political Cinema in Turkey*

GİRİŞ

İdeoloji aslında bir anlam yürütme yoludur. Kendimizi ve dünyayı anlamaya çalışırken kullandığımız araçlar ideolojik araçlardır. Günümüzde gazete, tv, dergi ve sinema gibi kitle iletişim araçları da bize var olan egemen ideolojiyi dikte etmeye çalışmaktadır. Ayrıca sinema geçmişten günümüze gelen en önemli propaganda araçlarından olmuştur. Geçmişin ya da günümüzün siyasal olaylarını işleyen siyasal sinema ise yaşanan dönemi aktarması, dönem hakkında bir görüş oluşturması açısından önemli olmuştur.

Türkiye’de de sinema, ilk yıllarından günümüze kadar birçok siyasi film ortaya çıkarmıştır. Türkiye’de siyasi olaylar ve ideolojiler; komedi, dram, tarihi, belgesel ya da anı şeklinde beyaz perdeye başarılı şekilde yansıtılmıştır. Yalnızca yansıtılmakla kalmayan bu yapımlar propaganda amaçlı olarak kullanılmaktadır.

Türkiye’nin önemli siyasi ve tarihi olaylarından biride 6-7 Eylül olaylarıdır. Osmanlı Devleti’nin yıkılmasıyla başlayan azınlıklarla ilgili problem 1950’li yıllara gelindiğinde şekil değiştirmekle beraber yeniden şiddetini arttırarak patlak vermiştir. Olayların patlak vermesinde propaganda aracı olarak kullanılan kitle iletişim araçlarının etkisi ve kitleleri yönlendirmesi önem taşımaktadır. Bu yaşanan olaylar tarihi hikayesi ve kurgulanması ile beraber 2009 yılında beyaz perdeye aktarılmıştır. Tarihsel olarak önem taşıyan bu olay sinemada etkileyici şekilde aktarılmış ve önemli siyasal filmlerin arasında yer almıştır.

TEORİK BOYUT

İdeoloji ve Sinema

Bugün izleyici ile buluşan her film ekonomik bir değer taşımaktadır. İzlerken gördüğümüz tüm ürünler hemen hemen bir reklam yahut ürün yerleştirmedir. Hatta bazı filmlere bakıldığında, moda, lüks araç, teknoloji ürünlerinin filmin aktrisi ve/veya aktörü ile beraber direkt seyirciye pazarlandığı görülmektedir. Bu tarz filmlere iyi bir örnek olarak David Frankel’in yönetmenliğinde 2006 yılında çevrilen “The Devil Wears Prada” (Şeytan Marka Giyer) filmini ya da bir klasik olan ve yinelenerek sürekli çevrilen James Bond filmleri örnek verilebilir. Bu durumda çevrilen her film ekonomik sistemin birer parçasıdır. Aynı zamanda filmler bir ideolojik sisteme bağlıdır. “Sinema” ve “sanat” ideolojik sistemin alanlarına hizmet etmektedirler. Kitle sinemanın bu albenisi ve çekiciliği ile verilen mesajdan kaçamaz. Bir puzzle gibi sistemde her bir parça için ayrılmış bir yer vardır. Sistem kendi içini göremese de tüm parçalar bir araya geldiğinde ortaya gayet aşikar bir görüntü çıkar (Comolli & Narboni, 2010). Bu aşikâr görüntüye ortaya çıkacak tepkiler değişiklik gösterecektir. Burada iş, eleştiriye düşmektedir.

Kitleye verilen ideolojik mesajı ya da zihinlere işlenen görüntüyü irdeleyip, çözümlemek eleştirinin görevidir. Eleştiri aracılığıyla gelecekteki tepkiler değişiklik gösterecektir. Bu verilen ideolojik mesaj, kitleyi peşinden sürükleyici etki doğurabileceği gibi tam tersi bir tepki de yaratabilir. Sırasıyla hem ekonomik hem de ideolojik boyutuyla derinlemesine örneklerle çözümlendiğinde; filmler, kitlenin sevip-benimseyeceği, nefret edip-düşman göreceği kahramanlar yaratabilir. Kitle kahramanını sevsin ya da sevmesin o kahramanla beraber sunulan ürünün peşinden gidebilir-ki bu ekonomik boyuttaki etkiyi göz önüne sermektedir. Aynı şekilde ideolojik unsurlara bakıldığında, kitle kahramana yüklenmiş anlamlar dizisinin peşinden giderek benimseyebilir ve kahraman gibi davranmaya başlayabilir. Bu aslında yalnızca sinemanın ideolojik ya da ekonomik etkisi değildir. Burada, tüm kitle iletişim araçlarının kitle üzerindeki etkisi söz konusudur. Özellikle dijital platforma taşınan film-dizi kanallarının ya da sosyal medyanın yarattığı kahramanların kitle üzerindeki keskin etkisi kolaylıkla görülebilmektedir.

Filmler ideolojik birer misyonla üretildiğinden aynı zamanda politiktir. Çünkü; *“Sinemanın üretimi onu üreten ideoloji tarafından belirlendiği için diğer sanatlardan farklı olarak edebiyatın üretimindeki gibi güçlü ekonomik odakları harekete geçirmektedir”*. Daha açık olarak ifade edilirse sinemada gerçeklik yeniden üretilmektedir. Kamera aracılığı ile yeniden inşa edilen gerçeklik mevcut ideolojinin bir ifadesidir (Comolli & Narboni, 2010). Burada Althusser’in ideoloji tanımı konuyu daha net açıklamaktadır. Marksizm’i bilim olarak gören Althusser, ideolojinin insan zihni

tarafından üretildiğini kabul etmez, ideoloji *kiliseler, camiler, okullar, sendikalar ve medya* gibi kurumlar tarafından üretilmektedir. Bu kurumların ortak özelliği, kitleye nasıl düşünceğini öğreten kurumlar olmasıdır (Yaylagül, 2010). Althusser'e göre ideoloji bireyin gerçek varoluşuyla, hayali ilişkileri arasında bir temsildir. Yani ideoloji kişilerin gerçek dünyalarının olmadığı, var olanın bu gerçek dünya ile kurulan hayali bir ilişki olduğudur. Althusser, ideolojinin hem bir sonu olmadığını söyler hem de ideolojiden kaçılmayacağını belirtir (Özçetin, 2019).

İdeolojiyi bu şekilde daha detaylı tanımlandığında sinema ile arasındaki bağ ve her filmin ideolojik ve politik olduğu söylemi desteklenmektedir. Sinemanın kurgusu ve kurgu karakterleriyle gerçeği yeniden inşa etmesi ve gerçek var olan ile hayali ilişkiler kurması ideolojinin bir parçası olduğunu göstermektedir.

Filmlerde hiçbir şeyi gerçekten olduğu gibi görmeyiz, gördüğümüz şeyler ideoloji tarafından biçimlendirilerek yeniden üretilmektedir. Bu biçimlendirmeye nesnelere, şekiller, stiller de dahildir. Yeni bir öyküleştirme ile beraber ideolojinin altı çizilir. Filmde en önemli misyon ise gerçekliğin iyi bir şekilde resmedilerek sunulmasıdır (Comolli & Narboni, 2010).

Sinema yansıttığı ideolojinin resmedilişini ne kadar iyi kurgulursa, yansıtmak istediği gerçeklik o kadar iyi yansıtacaktır. Bunu yansıtırken kitlenin nasıl tepki vereceğini ölçmek ya da nasıl bir ideoloji yansıttığına geri dönüşüm almak zor olacaktır. Ayrıca belirli bir ideolojiyi benimsemiş kitlelere, filmin kendi ideolojisini anlatması, seyrettirmesi daha zor olacaktır. Ama zaten ideoloji kitlenin zihninde üretilenden çok zihninde oluşması istenendir. Bu yüzden ideolojileri aktarırken gerçekliği kullanmak, gerçekliği kurgulayarak yansıtmak ve kitleye izletmek filmin ana amacı da olsa çoğu yapımcının ana amacı izlettiği filmde gelir elde etmektir. Sadece gelir elde etmekle yapılan filmler bile belirli güçlerin ideolojisine hizmet etmektedir.

Propaganda Aracı Olarak Sinema

Propaganda aracı olarak sinemaya bakmadan önce, propagandanın detaylı bir tanımını yapmak gerekmektedir. Propagandayı bir tür zihinsel işgal olarak tanımlayan Pratkanis ve Aronson, zihne yayılmacı bir şekilde etki etmeyi amaçlayan girişimlerin bütünü olduğunu dile getirmektedir (Pratkanis & Aronson, 2008).

Propagandanın hedefi bilinç ve bilinç altıdır. Hizmet ettiği kanala fayda sağlamak için kitlenin duygularında, düşüncelerinde, tutumlarında ve davranışlarında değişiklik yaratmayı ve bunları yönlendirmeyi amaç edinerek, kitleleri kendi istediği doğrultuda kanalize etmeyi hedefler.

Propagandanın ilk izlerine Antik Yunan'da sofistlerin hitabet sanatında kullandıkları argümanlarda rastlanabilir. Sokrat ile sofistler arasında ki çatışma bir propaganda örneği olarak gösterilebilir. Atinalı Gorgiyas propagandanın önemini şu şekilde özetlemiştir; *"Bir hatip ile bir hekim, bir şehre gitsinler. Bir meydanda bunlardan hangisinin hekim olduğuna ilişkin bir münazara açılrsa, hatibin kendisini hekim gibi göstermeye muvaffak olacağını söyleyebiliriz. Zira retorik sanatını bilen bir kimsenin, halk karşısında herhangi bir sanat adamından daha ikna edici bir şekilde bahsedemeyeceği bir konu yoktur"* (Özdağ, 2016). Yukarıdaki örnekte anlatılmak istenen, söz söyleme sanatının propaganda da büyük önem taşıdığıdır. Öyle ki uygun şart ve ortam oluştuğunda bir işi, uygun dil ve argümanlar ile anlatmak ve hedef kitleye kabul ettirmek, o işi yapmaktan daha etkili ve inandırıcı olabilir. Kitle karşısında yönlendirici bir amacı olan usta bir anlatıcı, etki ve yönlendirme anlamında konunun icracısından daha etkili ve başarılı olabilir.

Propagandanın başarıya ulaşabilmesi için uyması gerektiği kurallar aşağıdaki başlıklar altında sıralanabilir (Özdağ, 2016):

Propagandanın Bir Ana Eksen Fikri/Mesajı Olmalıdır: Propagandayı oluştururken, bir ana fikir ve onu destekleyici mesajlar üzerine oluşturulur. Oluşturulan bu mesaj ya da fikir, kitlenin ihtiyaç duyduğu eksiklik ya da arzu ettiği noktalar tespit edilerek mesajın içeriği kurgulanır.

Propaganda Merkezi Planlanmalı – Yerel Uygulanmalıdır: Propaganda sürecinin planlaması yapılırken, Genel bir şekilde kurgulanır ancak uygulama safhasında uygulanacak kitlenin lokal özelliklerine uygun biçimde uygulamaya konulur. Sinema açısından bakıldığında çok uluslu film yapımcılarının aynı film için vizyona gireceği ülkeye özgü afiş tasarımı kullanması ve bu afişlerde yerel bazda dikkat çekici öğelere yer verilmesi örnek gösterilebilir.

Propaganda Profesyonel Bir Süreç Olarak Sürdürülmelidir: Retorik için, nasıl ki bir konuşma ve söz söyleme sanatı dediysek, propagandanın bilimsel niteliği olan bir sanat olduğunu söylemek mümkündür. Doğal olarak propaganda yeterli donanıma sahip olmayan insanların eline bırakılamayacak kadar hassas bir konudur. Bu noktada devreye psikoloji, sosyoloji ve siyaset bilimi gibi sosyal bilimler konusunda eğitim almış profesyonel kişi ve kurumlar girmektedir.

Propaganda İnanılır ve Güvenilir Olmalıdır: Propagandanın etkili olabilmesi için hedef kitlenin güvenini kazanmak gerekir. Güvenilirlik ve inandırıcılık paralel doğrultuda seyrederek. Gerek kitlesel tutumlarda, gerekse bireysel yaklaşımlarda olsun, inandırıcılığı olmayan hiç propaganda söylemi, güvenilir bulunmaz ve kabul görmez.

Başarılı bir propaganda için uygulamada dikkat edilecek diğer başlıklar ise, *hedef toplumun kültürel yapısına uygunluk, olumlu ve onurlu bir öneri sunma, dikkatleri üzerine çekebilme, sürekli ve basit olma, bir ihtiyacı ortaya çıkarma ve cevap verme* olarak sıralanabilir.

Propagandanın en önemli özelliklerinden bir diğeri ise, az bir maliyet ile geniş kitlelere seslenebilmek ve mesajını iletebilmektir. Bu iş için en ideal araçlar ise kitle iletişim araçları ve sinemadır, görselliğin ve işitselliğin bir arada kullanılabildiği sinemanın kitle üzerindeki etkisi çok kısa sürede gerçekleşmektedir.

Belirli bir siyasal amacın gerçekleşmesi maksadıyla yapılan ve sanatsal bir değer yaratma kaygısı taşımayan ve siyasal olayları anlatan filmlere propaganda amaçlı yapılan filmler denilebilir. Propaganda sinemasında da, propagandanın ana amacı olan belirli bir görüş, düşünüş ve yaşam tarzını yansıtmaya amacı vardır. Propaganda sinemasını; *"devrimci sinema", "militan sinema", "karşı devrimci sinema"* şeklinde gruplandırabiliriz (Odabaş, 2007). Taviani Kardeşlere göre propaganda sineması bir tek kez bir tek olayda işe yarayan bir sinemadır. Yani propaganda amaçlı yapılan sinema, yayımlandığı zaman bir anda birçok kişide etki yaratan, belirli bir görüş oluşturan yahut kitleye bir tutum kazandıran sinemadır.

Sinema gerçeği ne kadar güçlü ve inandırıcı öğelerle anlatırsa izleyici üzerinde yarattığı etkide artacaktır. Guido Aristarco'nun propaganda sineması için yaptığı tanım *"Siyaset, insanın, insan özgürlüğünün varlığıdır. Oysa propaganda sineması insan korkusunu, insan özgürlüğü korkusunu içerir. Totaliter yönetimlerin saklanmış ay ışığını ortaya koyar. İdeolojinin güçsüzlüğünün itirafıdır bu. Propaganda sinemasının Nazi Almanya'sında, işgal Fransa'sında ve Stalin dönemi Rusya'sında görülmesi, hiç şaşırtıcı*

değildir" (Dorsay, 1984). Atilla Dorsay, propaganda sinemasının sanatın asli ve gerçek işlevine uymadığını bu işlevlere ters düştüğünü söylemektedir.

Ancak her filmin politik ve ekonomik bir amaç güttüğünü düşünürsek her filmin siyasi olmasa da belirli bir propaganda amacı olabileceği söylenebilir. Propaganda çalışmalarına ne kadar gerçeklerle özdeşleşirse, kitle üzerindeki etkisi de o derece artar. Bu yüzden propaganda yapmak isteyenler için sinema vazgeçilmez bir araç olmaktadır.

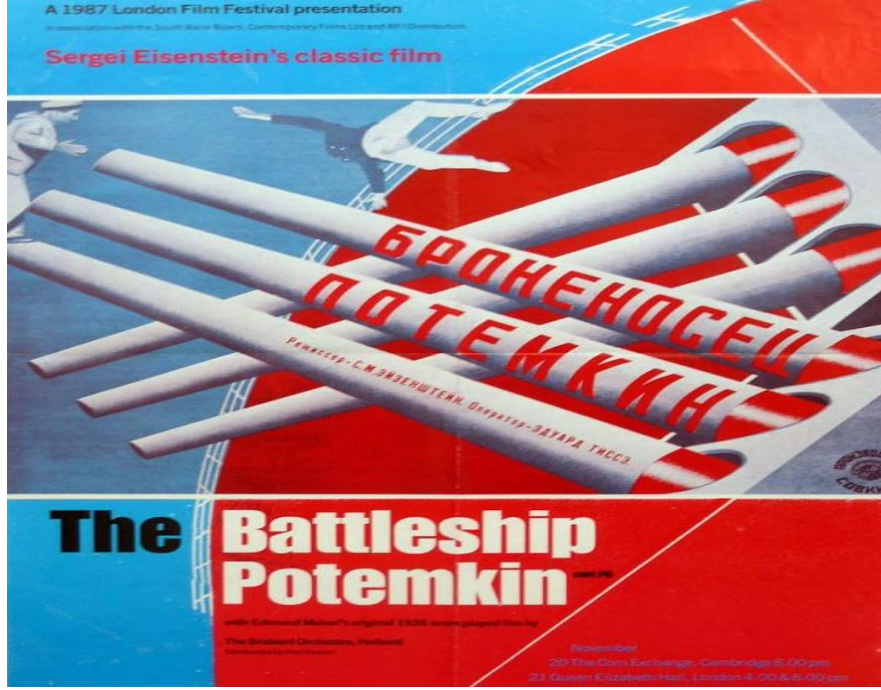
Siyasal Sinema

Her görüntü olgusu gibi, sinemanında, siyasal olayın sunumunda kendine özgü bir rol üstlenmiş bulunmaktadır. Bu rolünü yerine getirirken sinema, sanatsal bir sunumun üstünlüğü içinde, siyasal iletişime değişik bir görünüm kazandırmaktadır. Özellikle, izleyiciler ile birlikte olma, güçlü bir aracılığının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu ise, izleyicilerin aktörlerin üstlendikleri rolde kendilerini bulma, kendilerini aktörün yerine koyma, onunla bütünleşme sonucunu doğurmaktadır.

Sinemanın siyasal söylemlerde bulunması 20. Yüzyıla denk gelmektedir. Ancak siyasal sinema olarak gelişmesi 1950'li yıllardan sonra olmuştur. "*Görsel ve kurgusal bir dil kullanan sinemanın, yapısı gereği, her türlü mesajı daha etkili olarak aktarması, siyasal mesajların bu yolla daha etkili olarak aktaracağı kanısını uyandırmış; sinema filmi senaryoları bu türde de ürün vermeye başlamıştır*" (Aziz, 2011).

Sosyal konuların yanı sıra siyasal olaylara da yer vermeye başlayan film yapımlarının il örnekleri Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde görülmektedir. Siyasal sinema örneklerine iki türde rastlanmaktadır. Birincisi dolaylı yolsan mesajlar verip siyasal söylemlerde bulunan filmler ikincisi ise siyasal yaşamı ve söylemi direkt konu alan ve eleştiren yapıtlardır. Bu eleştiriler eski yönetimlere ve rejimlere yöneliktir (Aziz, 2011).

İlk siyasal sinemaya örnek olarak Sergei Eienenstein'in 1925 yılında sessiz film olarak çektiği "*Bronenosets Potyomkin*" (Potemkin Zırhlısı) filmidir. Film tür olarak dram, tarihi olarak geçmekteyse de tam bir siyasal sinema örneğidir. Rusya'nın, Japonya ile girdiği savaştan yenik çıkması ve ardından köylü ayaklanmasında iyice zayıf düşmesi ve bu sırada askerlerinde memnuniyetsizliğinin artmasıyla başlar. Askerlerin duyduğu memnuniyetsizlik Potemkin gemisinde ki kötü koşullar ve subayların baskıcı ve otoriter tutumudur. Bu baskı ve otoriter tutum karşısında sonuç olarak gemide bir isyan başlar. 1905'te çarlık rejimine karşı ilk büyük ayaklanma başlar ve bu 1917'de patlak verecek büyük Ekim Devrimi'ne (Bolşevik Devrimi ya da Rus Devrimi) atılan ilk adım sayılmaktadır. Ayaklanma başarısızlıkla sonuçlansa dahi Çarlık ordu ve donanmalarına karşı önemli bir ayaklanmadır. Film sinema tarihinin kült filmleri arasındadır.

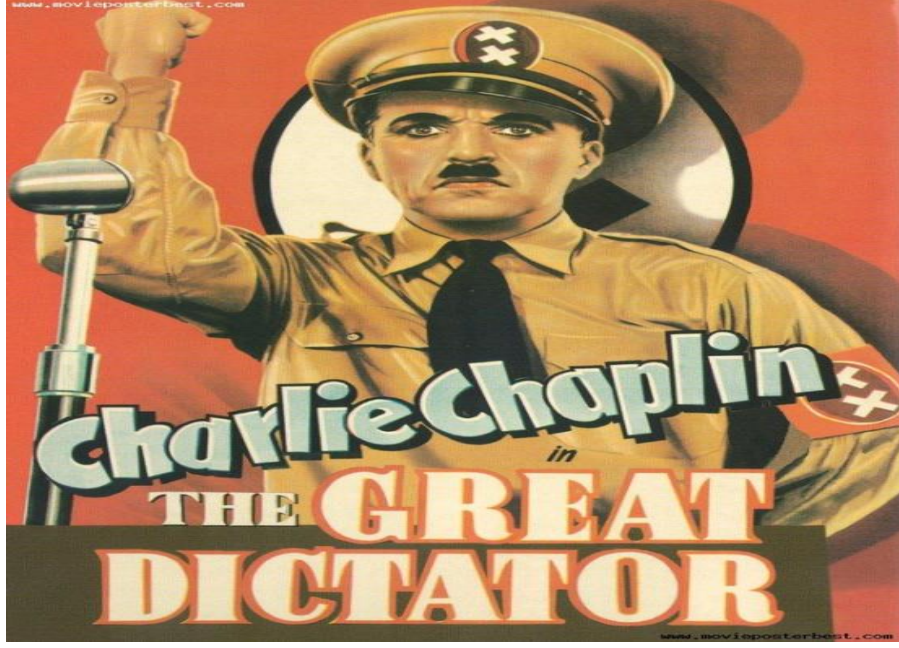
RESİM 1. POTEMKİN ZIRHLISI FİLM AFİŞİ

(<http://www.beyazperde.com/filmler/film-89979/fotolar/detay/?cmediafile=21027158>)

ABD ve SSCB dışında kalan diğer ülkeler 20. yüzyılın ortalarında doğru ulusal sinema filmlerine başlamış ve başlar başlamaz da siyasal sinema filmlerine yer vermişlerdir. Hemen hemen her ülkenin sinema da siyasal argümanlara yer vermesiyle beraber siyasal iletişimin konusuna girecek siyasal sinema da daha çok filmler üretilmeye başlanmıştır.

Sinemada siyasal iletişim ya da siyasal sinema farklı türlerde eserler verilmiştir. Geçmişte yaşanan siyasi bir olayı kurgulayarak anlatıldığı gibi siyasi bir liderin hicivsel eleştirisinin yapıldığı filmlerde çekilmiştir.

Hiciv edilerek işlenen siyasi filmlere iyi bir örnek olarak gene 1940 yılında çevrilen ve gene bir ABD yapımı olan "The Great Dictator" (Büyük Diktatör) filmidir. Ünlü yönetmen Charlie Chaplin'in yazıp, yönettiği aynı zamanda başrolünde oynadığı filmde Nazi Almanya'sının lideri Hitler eleştirisi yapılmaktadır. Bu hiciv son derece ikonik imgeler kullanarak yapılmıştır. Yahudi bir berberin benzerliğinden ötürü diktatör Adenoid Hynkel ile karıştırılması ve onun yerine alması sonucu halka seslenmesi ve işlerin giderek daha karışık bir hal almasıyla faşizm ve baskıcı rejime karşı eleştiriler yapılmıştır. Film döneminde büyük ses getirdiği gibi günümüzde de siyasal sinemaya iyi bir örnek oluşturmaktadır.

RESİM 2. Charlie Chaplin “The Great Dictator”
(<http://www.beyazperde.com/filmler/film-2253/fotolar/detay/?cmediafile=21027721>,
2020)

Teknik açıdan farklı tekniklerin kullanıldığı politik filmlerde mevcuttur. Bunlara ise iyi bir örnek olarak İran sineması verilebilir. Yeni sayılabilecek ama oldukça ses getiren bir animasyon olan “Persepolis” filmi İran rejimini küçük bir kızın gözünden anlatmaktadır. Filmin yönetmenliğini ve senaristliğini Vincent Paronnaud ve Marjana Satrapi yapmaktadır. 2007 ABD-Fransa ortak yapımı bir filmidir. İran’da Şah devrimi sona ermiştir, halk daha demokratik bir rejim ve refah bir hayat yaşayacağını düşünürken hayal kırıklığına uğramıştır ve mollaların rejimi başlamıştır. Film Marjani’nin aynı isimli çizgi roman ve biyografisinden esinlenerek çekilmiştir. 9 yaşında bir kız çocuk olan Marjana’nın İran’dan, Fransa’ya kadar giden hayatını anlatmaktadır. Şah rejiminin devrilmesi ve radikal İslamcı kesimin iktidarı ele almasıyla beraber gelen süreçte muhaliflerin gördüğü baskı, hapse atılan kadınlar, kişisel hakların kısıtlanması ve kadınlara çarşaf giyme zorunluluğunun getirilmesi gibi olayları işlemiştir. Marjana’nın bu rejimden sıyrılıp yurt dışına eğitim için çıkması burada başına gelen olaylar, memleket hasreti sonucu ülkesine geri dönmesi ancak zeki, muhalif ve açık sözlü kişiliği ile geri geldiği memleketinde tekrar yapamaması ve son olarak 24 yaşında Fransa’ya dönmesiyle bitmektedir. Verdiği mesajlar kullandığı imgelerle keskin politik mesajlar veren film sinemasal teknik açısından da oldukça önemlidir.

RESİM 3. "PERSEPOLIS" Film afişi
(<https://www.sinemalar.com/film/715/persepolis>)

Türkiye'de Politik Sinema¹

Türkiye'de politik sinema olayların seyrine göre değişiklik göstermektedir. 1960'lı yıllardan 1980'li yıllara kadar toplumsal gerçekliğin ön plana çıkarıldığı filmler görülmektedir. Aynı zamanda bu süreçte bir karşıtlıkta söz konusudur. Ancak politik sinema denildiğinde en çok göze çarpan isim Yılmaz Güney'dir. Güney sinemasal açıdan yeni sinemadan etkilenirken, ideolojik açıdan Güney Amerika'daki devrimci hareketlerden etkilenmiştir (Civelek, 2016). Türkiye'de politik sinemanın ilk örneği sayılabilecek, senaristliğini, yönetmenliğini, oyunculuğunu ve yapımcılığını üstlendiği "Umut" filmi gösterilebilir. Zengin-fakir ikileminin işlendiği filmde politik eleştiri imgelerle işlenmiştir. Bir politik film olan ve senaristliğini Yılmaz Güney'in yaptığı "Yol" filmi en önemli örneklerden biridir. 1982 yılında Cannes film festivalinin en önemli ödüllerinden biri olan Altın Palmiye'yi, Missing (Kayıp) filmi ile paylaşmıştır. Film ödül alması ve verdiği mesajlar bakımından oldukça önemlidir. Sıkı yönetim döneminde kısa bir süreliğine ceza evinden çıkan mahkumların zorlu ve çetrefilli yolculuğunu anlatır. Mahkumlardan biri karısının ihanetini öğrenir köyüne geldiğinde karısını öldüremeyeceğini anlar filme töre, namus ve vicdan gibi kavramlarda girer. Filmde diğer kahramanların da Anadolu şartlarındaki zorlu mücadelesi anlatılmaktadır.

¹ Konuyu sınırlandırmak adına Türk sinemasından belirli örnekler seçilmiştir

RESİM 4. "YOL" Film afişi (<http://ankarasinemadernegei.org/listings/yol/>)

Türkiye’de direkt politik sinemayla karşılaşmanın yanı sıra çevrilen bir çok filmde ideolojik olarak sistem eleştirisi yapan (ağa-köylü-maraba/zengin-fakir ikilemi) film örnekleri oldukça fazladır. Bunun yanı sıra sıkı yönetim-darbe filmleri sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. 2000 sonrasında belgesel tarzda çevrilmiş filmler dikkat çekmektedir. Bu filmlere bir örnek olarak şair Nazım Hikmet Ran’ın hayatını anlatan “Mavi Gözlü Dev” filmi gösterilebilir. Film Hikmet’in 1941 yılı sonrasında hapisanede geçirdiği dönemi anlatmaktadır. Daha çok biyografik özelliktedir ancak politik açıdan önemli bir duruş sergileyen şairi anlattığı için siyasal dönemin durumunu da anlatmaktadır.

RESİM 5. "Mavi Gözlü Dev" film afişi (<http://www.beyazperde.com/>)

Güz Sancısı

Filmin Geçtiği Dönemin Sosyal Ve Siyasal Özellikleri

1950'ler Türkiye'de yaşanan ulusal-siyasi durum, 1930'lu ve 1940'lı yılların devamı niteliğindedir (Güven , 2010) Osmanlı'nın yıkılış dönemine girmesiyle başlayıp, Cumhuriyetin ilanından sonra da devam eden azınlık sorunları kısmen biçim değiştirmiştir. Provokasyonlar sonucu 6-7 Eylül 1955 tarihinde, İstanbul ve İzmir'de yaşayan gayrimüslimlerin mülkleri önce işaretlenmiş ardından saldırılar düzenlenmiştir. O dönem Başbakan olan Adnan Menderes yaşanan olayların nedenini Türk basınında detayları ile verilen iki haberdir (Güven , 2010);

- 1) "Sözde, Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs'ın Türk azınlığına karşı bir saldırı hazırlığı içindeydi. Bu duruma Hürriyet gazetesinin yazı kurulu misilleme tehdidiyle karşılık verdi ve hararetle "İstanbul'da saldırabileceğimiz yeteri kadar Rum yaşadığını" vurguladı.
- 2) İstanbul Ekspres adlı akşam gazetesinin 6 Eylül 1955 tarihli bir haberine göre, Mustafa Kemal Atatürk'ün doğduğu Selanik'teki evde bir bomba patlamıştı."

İlk etapta Menderes tarafından yapılan açıklamalarda yaşanan olayın Türk halkını sınırlendirdiğini söylemiş ve Rum azınlığa yapılan saldırıların kendiliğinden geliştiğini belirtmiştir. Birkaç gün sonra hükümet açıklamasında bir değişikliğe gitmiştir. Yaşanan olayların Türkiye'de komünist kesim tarafından planlı bir şekilde yapıldığı belirtilmiştir. Bu açıklamanın ardından 9 Eylül 1955'te 2000'in üzerinde kişi tutuklanmıştır (Güven , 2010).

Bu iddia ve görüşlerin yanı sıra olayların hükümet tarafından planlı bir şekilde gerçekleştirildiğine dair bazı haberler ve görüşlerde iddia edilmiştir.

Yaşanan bu olaylardan yola çıkılarak, Tomris Giritlioğlu'nun yönetmenliği, Nilgün Öneş ve Etyen Mahçupyan'ın senaryolaştırması ile politik-siyasal bir nitelik taşıyan Güz sancısı filmi çekilmiştir.

RESİM 6. "GÜZ SANCISI" Film afişi, (<http://www.beyazperde.com/filmler/film-145776/>)

Tablo1. Güz Sancısı Film Künyesi

Yapım	2009- Türkiye
Tür	Dram, romantik, tarih, politik
Süre	115 dakika
Yönetmen	Tomris Giritlioğlu
Oyuncular	Beren Saat, Okan Yalabık, Tuncel Kurtiz, İlker Aksum, Murat Yıldırım, Zuhal Olcay, Hüseyin Avni Danyal, Umut Kurt, Belçim Erdoğan, Onur Saylak, Engin Şenkan, Kenan Bal, Kenan Bal, Avni Yalçın, Erkan Kolçak, Zeliha Berksoy
Görüntü Yönetmeni	Ercan Yılmaz
Senaryo	Nilgün Öneş, Etyen Mahçupyan
Kitap (Senaryo)	Yılmaz Karakoyunlu
Yapımcı	Tomris Giritlioğlu, Bahadır Atay
Film	Jaki

Tablo 2. Güz Sancısı Film karakterleri analizi

ROL	KARAKTER ÖZELLİĞİ
Elena	Babaannesi ile beraber yaşayan bir Rum kızıdır. Ancak cazibesi ve güzelliği ile ön plana çıkan Elena babaannesi tarafından dönemin üst düzey iş adamlarına-bürokratlarına sunulan bir fahişedir. Karakter olarak son derece masum görünen Elena, oyunculara özellikle oyuncak bebeklere düşkünlüğü film boyunca karşımıza çıkmaktadır. Hatta odasında bile bebek koleksiyonunun sıklıkla görülmesi onun çocuksu yanına vurgu yapmaktadır. Herkesin eşit olduğu görüşünü benimseyen Elena'nın film boyunca boynundan çıkarmadığı haç kolyesi ise dini kökenlerine bağlılığını göstermektedir. Kendisine azımlık gibi bakılmasına rağmen Elena kendisini toplumun bir parçası olarak görmektedir.
Behçet	Antakyalı ve önemli bir nüfuz sahibi zengin bir ailenin tek çocuğudur. Son derece sakin ve uysal bir görüntü sergilemekle beraber dönemin siyasi olaylarına sessiz kalmamaktadır. Babasının sözünden çıkmayan bir karakter olan Behçet nişanlıdır. Nişanlısı da geleneksel bir şekilde babasının tasvip ettiği ve babasının çevresi ile uyum sağlayan bir kişidir. Giyim tarzı ile de son derece itaatkâr ve geleneksel bir tavır sergilemektedir. Sağ görüş ile yetişen Behçet'in milli duyguları oldukça kuvvetlidir yalnız ilerleyen zamanda oldukça ikilemlere düşmüştür. Elena ile tanışmasıyla beraber daha büyük bir çıkmaza girmiştir.
Suat	Bir kâhyanın oğludur. Aslen işçi sınıfının temsili gibi düşünülebilir. Behçet'in Babası Kâmil Efendi tarafından yetiştirilmiş ve Behçet ile çok eski ve iyi arkadaştır. Her ne kadar Kâmil efendi tarafından yetiştirilmiş, eğitim sağlanmış ve desteklenmiştir. Sol görüşlü olan Suat, çevresi tarafından komünist olarak görülmektedir. Kâmil efendiye saygılıdır ancak kendi görüş, fikirlerinden ödün vermemektedir. Olayların görünenden farklı olduğunu düşünmekte ve sürekli perde arkasını araştırmaktadır.
Kâmil Efendi	Behçet'in babasıdır. Geleneksel otoriter, sert mizaçlı baba rolündedir. Çevresi oldukça geniş ve tanınmış bir kişidir. Siyasi olayları yakından takip etmektedir. Oğlunu geleneksel yöntemlerle ve kendi görüşünü benimseyecek şekilde yetiştirmiştir.
Nemika	Naif bir karakter olan Nemika batılı görünmekle beraber gelenekselliğini korumaktadır. Behçet ile nişanlıdır ancak yapı olarak Behçet'e uzaktır. Daha çok Behçet'in arkadaşı Suat ile anlaşmakta ve Suat'a arkadaştan öte bakmaktadır. Babası Kenan'ın yanlış işler çevirdiğini düşünmekte ve bu yüzden baba figürünün bu karanlık kısmından utanmaktadır.
Kenan	Siyasi kimliği ile ön plandadır. Temiz gibi bir kişilik görünmeye çalışmakta ancak çevirdiği karanlık işlere filmin içinde sık sık yer verilmektedir. Siyasi görüşlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Dönemin siyasi liderleriyle sıkı ilişki içerisinde.
Babaanne	Elena'yı büyüten büyükannesidir. Paraya son derece düşkündür. Torunu sırtından para kazanmaktadır.

Filmin İdeolojik ve Kültürel Kodları

Filmin erkek karakterleri giyim tarzlarıyla kendi görüşüne uygun bir yapı sergilemektedir. Behçet, film boyunca takım elbiseyle ve gömleğinin tüm düğmeleri iliklemeyle, daha çekingen ve daha gelenekçi bir tavır sergilemektedir. Filmde yer alan Behçet'in Babasının fotoğrafı sert, ataerkil, değerlerine bağlı ama kahyasının oğlunu da yetiştirebilecek kadar yufka yürekli bir duruşu vardır. Elena karakterinin boynunda taşıdığı haç kolyesi filmin sonuna kadar çıkartmaması kızın da kendi ideolojisine bağlı olduğuna bir göndermede bulunmaktadır. Aynı zamanda Elena çocuk ruhlu ve masumdur, sık sık oyuncak dükkanına gitmesi ve orada kurduğu iletişimle bu özelliği oldukça ön plandadır. Babaannesi tarafından kullanılan Elena oldukça dikkat çeken güzelliktedir. Filmin başından beri Behçet'in evinde gösterilen böcek sahnesi hem Behçet'in pasifliğine hem de üstesinden gelemediği ikilemlere gönderme yapmaktadır. Karakol, bayrak, siyasi mesajlar içeren pankartlar filmin içinde olan diğer ideolojik kodlardır.

İdeoloji ve Söylem Çözümlemesi

Film azınlık sorunları ve 1955 yılında yaşanan olayları işlemiştir. Dönemin iktidarda bulunan liderine göndermeler de bulunmaktadır. Filmin ana karakteri Behçet, Kıbrıs Türk Cemiyeti'ne üyedir ve cemiyet için önemli görevleri de üstlenmektedir. Babasının otoritesi altında yetişmiş olan Behçet görüşlerine sıkı sıkı bağlıdır ancak zaman zaman kendi içinde çelişmektedir. En yakın arkadaşıyla siyasi olarak ters düşmektedir, çocukluk arkadaşı Suat olaylara daha ılımlı yaklaşırken, Behçet tamamen olaylara karşı ve durumu milli bir mesele haline getiren biri olarak gösterilmektedir.

Suat olaylara daha ılımlı yaklaşılması gerektiğini savunmakta ve Behçet'in kendisini kullandığı düşüncesini yansıtmaktadır. Behçet, Suat'ın sağ görüşlü bir gazetede kod adıyla yazı yazmasına gönderme yaparken, gazetenin sahibinin olaylara ılımlılığı baktığı vurgulanmaktadır. Ancak kod adla yazı yazması, dönemin siyasi olayları açısından bir tedirginlik içinde olduklarını ve sol görüşlü birinin farklı görüşte bir gazetede yazmasının yadsınacak bir durum olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Suat, Behçet'in babası tarafından yetiştirilmiş ve üniversitede asistanlık almasında da rol oynamıştır. Bu bakımdan Behçet, Suat'ın sert çıkışlarının yanlış olduğunu düşünmekte, farklı görüşlerde olmasını kabul edememektedir. Özellikle babasına ters düşmesi, Behçet'in sakin ve itaatkâr yapısına hiç uymamaktadır.

Siyasi görüşleri içinde kimi zaman çelişkiye düşen Behçet, karşı pencerede izlediği ve babaannesi, tarafından üst düzey bürokratlara sunulan Elena'ya aşık olmasıyla kafası daha çok karışmıştır.

Diğer taraftan Behçet, Nemika ile nişanlanmak üzeredir. Nemika'nın babası Kemal'de, olayların içindedir ve Adnan Menderesle yakın ilişki içindedir hatta Menderes'in onun görüşlerinden de faydalandığı belirtilmektedir.

Behçet'in ve Kemal'in katıldığı bir toplantıda, Suat'ında yazı yazdığı sağ görüşlü Havadis Gazetesinin sahibi ve başyazarı Ömer Saruhan zehirlenmiştir. Kendi görüşlerine yakın olanlar tarafından zehirlenen Ömer Saruhan, kalp krizi sonucu öldüğünü gazeteler yazmaktadır. Ancak Suat'ın olaylara daha geniş açıdan bakan ve özgür fikirlere sahip olan kimliği olayın peşini bırakmamıştır.

Kıbrıs Türk Cemiyeti'nin, çalışmaları halkı kışkırtmakta ve sık sık eylem yapmaktadırlar. Yapılan bir eylemde Elena, bu duruma dayanamamış ve kendini grubun içine bulmuştur. Söylenen sözlere ve atılan sloganlara karşı gelmektedir çünkü kendisini

yaşadığı ülkenin bir vatandaşı olarak görmekte ve azınlık hissetmemektedir. Ancak grup tarafından hırpalanmaya başlayınca Behçet siyasi görüşünü bir kenara bırakarak Elena'ya yardım etmiştir. Bu durum grup tarafından gözleri Behçet'e çevirmiştir.

Bu durum Behçet ve Elena'yı birbirlerine daha çok yaklaştıracaktır ve Behçet bir çıkmaza girecektir.

Tüm bu düşüncelerle boğuşurken kayınpederi komünistlerin aleyhine propaganda yapmaktadır ve Behçet'ten okuldaki arkadaşlarını deşifre etmesini istemiştir. Zor da olsa Behçet bu işi yapmıştır ama kendini daha da kötü hissetmektedir. En yakın arkadaşını deşifre etmekten kaçınmıştır ama Kemal, Suat'ın cinayet olayını araştırmasından rahatsız olduğu için Suat'ı listenin en başına almıştır. Bu durum ve Suat'a yapılanlar tüm dünyasını alt üst edecek ve savunduğu görüşü kendi içinde tartışmaya başlayacaktır.

Ne yaparsa yapsın Suat, gözlerinin önünde dövülerek öldürülecektir ve Behçet'in ispiyon ettiği söylenecektir. Bu durum Nemika'yı da yıkacak, Behçet'in böyle düşünmesi, kendinin ılımlı, sessiz kimliğine ters gelecek ve isyan edecektir.

Yaşanan siyasi olaylar bir çıkmaza sürüklenirken, Behçet kendisini olaylardan sıyırmaya başlamıştır. Şimdiye kadar kullanıldığının farkına varır. Artık Behçet, eski kimliğinden sıyrılmaya başladığı izlenimi doğmaktadır.

Olayları çıkmaza sürükleyenler ise artık işin içinden çıkılmayacak duruma geldiklerinin farkında değillerdir. Olayların iç yüzünü öğrenen ve uyandığını düşünen Behçet, babasına karşı gelmeye başlamasıyla kendini ezik hissettiği imajından kurtulacaktır, bir türlü öldüremediği böceği öldürerek babasının yanına gitmesi, filmin başından beri kendini gizliden özdeşirdiği böcek imajından da kurtaracaktır.

Radyodan yayınlanan Mustafa Kemal Atatürk'ün Selanik'teki evinin bir Rum tarafından bombalandığı yalan haberi fitili ateşleyecektir. Bir gece öncesinden Rum evleri işaretlenmesinin gösterilmesi kafalarda şüphe oluşturmuştur. Haberin yalan olduğunu izleyiciye doğrulanmıştır.

Ancak, evleri ve işyerleri yıkıp yakmaya çalışan halk, yeri geldiğinde kendi Rum komşularını korumuş fakat başka Rum evlerini yıkmaya devam etmiştir. Burada kışkırtılan halkın da kendi içinde bir çelişkide olduğu gözlenmiştir.

Saatlerin ilerlemesi ve akşam saatlerinin gelmesiyle, halk daha çok hiddetlenmiş olayların önüne geçilememiştir. Olaylara müdahale etmeyen emniyet güçlerine dikkat çekilmesi, izleyicilerin olayların bilerek çıkarıldığı iddiasını doğrulamasına daha çok etki etmektedir.

Kemal kendi elleriyle yarattıkları bu duruma, çözüm bulmak için gerekli yerleri ve kişiyi arayacaktır hatta dışarıda olaylar olurken, dükkanının camına Arapça dua asarak kendini kurtarmak isteyen bir Rum dükkanına sığınacaktır fakat telefonda aldığı yanıt O'nu yıkacaktır. Beyefendi olarak hitap ettikleri ve dönemin başbakanına gönderme yapılan telefon görüşmesinde, "Beyefendi'nin" olaylara müdahale etmek için yaptığı teklif sonucu, yaşananlardan şikayetçi olmadığı, bu olayların bilerek yaptığının kanıtı olacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İncelenen film içerisinde ideolojinin çeşitli kitle iletişim araçları ile yansıtıldığı görülmektedir. Ayrıca film konusu ve olayların işleniş şekli başlı başına bir ideoloji yansıtmakta ve belirli konularda nasıl ve ne için propaganda yapıldığını göstermektedir. Althusser'in ideolojiyi kişiler tarafından üretilmediği devletin belirli araçları ile ürettiği düşüncesi çerçevesinde medya önemli bir araç olarak yer almaktadır. Filmin konusuna

bakıldığında dönem içerisinde yaşanan olayların belirli ideolojik grupların etrafında yürütüldüğü görülmektedir. Aynı zamanda filmin çözümlemesinde ise karakterlerin yansıtılması ile dönem hakkında izleyicinin kafasında belirli bir çizgi oturtulmaya çalışılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla beraber başlayan azınlık sorunlarının Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ulusal ve siyasal sorunlarla devam ettiğini ve çok partili hayata geçişle beraber bu sorunun şiddetlendiği yansıtılmaktadır. Belirli ideolojilerin farklı açılarla yansıtıldığı filmde her görüşten iyi ve kötü karakterler gösterilmektedir. Bu karakterler sinemanın görselliğinden faydalanarak yüceltilmekte ya da yerilmekte bu perspektifle de verilen ideoloji desteklenmektedir. Sinemada görüntü olgusundan faydalanarak kahramanların kendi ideolojine ne kadar bağlı olduklarını görmekteyiz. Örnekle açıklamak gerekirse kadın karakterin boynunda taşıdığı kolye; ile dini görüşüne vurgu yapılırken, oyuncak bebek sevgisi; ile masum kalan ve mağdur edilmiş yanına vurgu yapılmaktadır. Gene aynı kahramanın büyükannesi rolündeki karaktere ise torunun üzerinden para kazanması ile olumsuz ve kötü bir rol biçilmektedir. Filmin erkek karakterlerinde farklı ideolojilere sahip kişilerinde iyi ve kötü olarak yansıtıldığı görülmektedir. Bir karakterde siyasi görüşünü ve ideolojisini kötüye kullanırken görünürken farklı bir karakterin ise sahip olduğu ideoloji tarafından kullanıldığı ve sonunda pişman olduğu görülmektedir. Filmde verilen tüm bu mesajlar sinemada propaganda gücünden faydalanarak yansıtılmaktadır. Propagandanın sinemada da belirli bir eksende planlanıp, güvenilir ve inanılır kaynak (senaryo-hikaye) ve kişilerle (aktris ve aktörlerle) verildiği görülmektedir. Çalışmanın teorik bölümünde bahsedildiği gibi her sinema ideolojik olduğu kadar kâr elde etmek amaçlı yapıldığı unutulmamalıdır. Bu durumda incelenen filmde yalnızca ideolojik değer taşımamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aziz, A. (2011). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel Yayın-Dağıtım, 64.
- Civelek, S. (2016). 2000 Sonrası Politik Türkiye Sinemasında Kurmaca-Belgesel Etkileşimi : Gelecek Uzun Sürer Dilmi Örneği . *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 286-318.
- Comolli, J.-L., & Narboni, J. (2010). Sinema/İdeoloji/Eleştiri. S. Büker, & Y. G. Topçu (Dü) içinde, *Sinema: Tarih-Kuram-Eleştiri* (M. Temiztaş , Çev., s. 97-108). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Dorsay, A. (1984). *Sinema ve Çağımız 1*. İstanbul: Hil Yayıncılık, 49.
- Güven , D. (2010). *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*. İstanbul: İletişim Yayınları, 13-14.
- <http://ankarasinemadernegi.org/listings/yol/>. (tarih yok). <https://ankarasinemadernegi.org/>. adresinden alındı
- <http://www.beyazperde.com/>. (tarih yok). <http://www.beyazperde.com/filmler/film-187050/fotolar/detay/?cmediafile=21027468>. adresinden alındı
- <http://www.beyazperde.com/filmler/film-145776/>. (tarih yok). <http://www.beyazperde.com/>. adresinden alındı
- <http://www.beyazperde.com/filmler/film-2253/fotolar/detay/?cmediafile=21027721>. (2020, 07 21). <http://www.beyazperde.com/filmler/film-2253/>. adresinden alındı
- <http://www.beyazperde.com/filmler/film-89979/fotolar/detay/?cmediafile=21027158>. (tarih yok). <http://www.beyazperde.com/filmler/film-89979/fotolar/>. adresinden alındı
- <https://www.sinemalar.com/film/715/persepolis>. (tarih yok). <https://www.sinemalar.com/>. adresinden alındı
- Odabaş, B. (2007). <http://bodabas.tripod.com/>. <http://bodabas.tripod.com/PropSine.htm>. adresinden alındı
- Özçetin, B. (2019). *Kitle İletişim Kuramları Kuramlar, Okullar, Modeller*. İstanbul: İletişim.

- Özdağ, Ü. (2016). *Algı Yönetimi*. Ankara: Kripto Yayıncılık, 194.
- Pratkanis, A., & Aronson, E. (2008). *Propaganda Çağı - İknanın Gündelik Kullanımı ve Suistimali*. (N. Haliloğlu, Çev.) İstanbul: Pradigma Yayıncılık, 103.
- Yaylagül, L. (2010). *Kitle İletişim Kuramları*. Ankara: dipnot yayınları, 115.

TEVAZU BAĞLAMINDA LİDERLİK: ALGILANAN EGO DURUMU VE ETKİN LİDERLİK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

 Emel Poyraz¹, Ayperi Atalay Cilveoğlu^{2*}

¹⁻²Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Fakültesi, Kişilerarası İletişim,
İstanbul, Türkiye

*Corresponding Authors:

E-mail: emel.poyraz@marmara.edu.tr, ayperiatalay@yahoo.com

(Geliş tarihi: 18 Eylül 2020; Kabul tarihi: 18 Aralık 2020)

ÖZET. Bu makale “Tevazu Bağlamında Bilge Liderlik ve Bir Model Önerisi” adlı doktora tezinden üretilmiş olup, yazarlar tarafından oldukça önemli görülen içerisinde ilgili araştırma bulgularından bazı bölümler içermektedir. Bu çalışma ile çalışanların liderlerine ait algıladıkları tevazu düzeylerinin, liderlerinin algılanan ego durumu ve etkin liderlik düzeyi üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılarak 1154 kişinin anket cevaplarının analizleri dikkate alınmıştır. Örneklem ise; özellikle teknolojinin ön plana çıkması ile kişilerarası iletişimin çok farklı bir boyut kazanması sebebiyle uzaktan çalışanlar olarak belirlenmiş ve teknolojiye yakın ve aynı zamanda fiziksel olarak liderine uzak olarak da çalışmayı deneyimlemiş kişiler ana örneklem grubu olarak belirlenmiştir. Bulgular, tevazu düzeyi, etkin liderlik yaklaşımları ve transaksyonel analiz açısından ego (ben durumu) arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kişilerarası İletişim, Transaksyonel Analiz, Ego, Tevazu, Liderlik*

LEADERSHIP IN THE CONTEXT OF HUMILITY: A RESEARCH ON PERCEIVED EGO STATUS AND EFFECTIVE LEADERSHIP

ABSTRACT. This article contains some sections from the research findings doctoral thesis titled "Wise Leadership in the Context of Humility and A Model Proposal" that considered quite important by the authors. With this study, it was aimed to examine the effects of the employees' perceived humility levels of their leaders, on perceived ego state and their effective leadership level. In the study, by using the quantitative research method, the analysis of the survey responses of 1134 people were taken into consideration. The sample is; Especially because of the emergence of technology and interpersonal communication, which has gained a very different dimension, the sample who has been determined as remote workers and who has experienced working in close touch with technology and at the same time physically distant from their leader were determined as the main sample group. The research results show that there is a significant relationship between the ego (ego state) in terms of humility, effective leadership approaches, and transactional analysis.

Keywords: *Interpersonal Communication, Transactional analysis, Ego, Humility, Leadership*

GİRİŞ

Bugün artık herkesin üzerinde mutabık olduğu ve kabul etmek zorunda kaldığı bir gerçek olarak teknoloji olgusu ile karşılaşmaktayız. Diğer taraftan teknolojinin en fazla dokunduğu ve dönüştürdüğü alanlardan biri de iletişimdir. Her bir teknolojik gelişme ile birlikte iletişim teknolojileri kökünden değişmekte, dönüştürmekte ve etrafını da kalıcı olarak etkilemektedir. Bu nedenle özellikle hangi mecra ve alanda olursa olsun iletişim kurarken kişinin sahip olduğu farkındalık seviyesi, kurduğu iletişimin süreç ve kalitesini birebir etkileyecektir. Nitekim; bu sürecin doğru ve zenginleştirilen bir iletişim ya da tam

tersi yanlış, hatalı veya yalnızlaştıran bir iletişim şekline dönüşmesine sebebiyet verecek mahiyette olması da kaçınılmaz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde teknolojinin sunduğu imkanlarla bireyler artık istedikleri zaman ve istedikleri yerde mobil cihazlarla gündelik yaşamın içinde rutin işlerini yaparken, çalışıyor iken, bankada bir işlem yaparken ya da evlerinde film izliyor iken v.b. internete kolayca erişebilmektedirler. Böylelikle sosyal ağlar üzerinden, sanal kimliklerle iletişim kurabilen bireyler rahatlıkla sosyalleşebilmekte, gruplar oluşturarak etkinlik yapabilmekte hatta daha fazla kişinin katılımı ile toplumsal hareketler bile başlatabilmektedirler. Tüm bunlara ilaveten günümüz dünyasında tetikleyici bir etkiye sahip olan 2020 yılında tüm dünyanın yaşadığı pandemi ile teknolojik gelişmelerin hızı daha da artmıştır. Böylece ofis ortamında birarada çalışmaya gerek kalmadan büyük oranda evler ofislere dönüşmüş durumdadır. Artık yüzyüze iletişimin yerini araçla dolayımlanmış iletişim almış, monitör ekranından çalışmaya ve iletişim kurulmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda liderlik olgusu da yaşanan bu gelişmelerden etkilenmiş, bu yeni ortam ve teknolojinin sunduğu imkanlarla liderlik yapılması da tartışmaları beraberinde getirmiştir. Şöyle ki; pandemi ile yaşanan ve yeni dünya düzeni haline gelen gelişmelerle; iş dünyasında liderler özellikle ekiplerinde bulunan kişilerle ve işgörenlerle öyle bir iletişim şekli ile yaklaşmalıdırlar ki ekip üyeleri potansiyellerinin farkına varabilmeli, en ufak bir hatada çalışan kaybedilmemeli, kriz yönetimi noktasında problemler karşısına çıktığında hedefe doğru gitme konusunda ısrarcı olabilmeli, zorluklara karşı olabildiğince pozitif kalabilmelidir. Bu bağlamda özellikle liderlerin kurum kültürünün oluşturulmasında çok önemli katkıları olduğu örgütsel psikoloji, liderlerin davranış stilleri ve kurdukları iletişim şekilleri ile yarattıkları atmosferde; etkin ve sağlıklı bir örgüt psikolojisi içinde çalışan bireyler daha iyimser, daha umutlu, daha yaratıcıdırlar ve daha fazla katma değer üretirler.

Günümüzde tevazu sahibi olmak, şiddet ve narsisizm kültürünün hakim olduğu günümüz dünyasında oldukça zorlayıcı olabilmektedir. Nitekim; günlük koşturma ve rekabet dünyası içerisinde tevazu sahibi olmak ve mütevazı yaklaşımları bir süreklilik içinde sergileyebilmek türlü etiket, statü, başarıya rağmen görüldüğü kadar kolay değildir çünkü tevazu sahibi *insan tüm cevaplara sahip olmadığını kabul edecek kadar güçlü, mütevazı kalabilecek kadar kendine güvenli ve karşısındakine alan açabilecek kadar karşısındakinin varlığına değer veren duygusal olgunluk seviyesinde olmalıdır*. Tevazu ile yaklaşan bir lider karşısındaki kişi hangi kademe de olursa olsun, onu mümkün mertebe ötekileştirmeden saygı çerçevesinde empati kurarak dinler ve sağlıklı bir iletişim kurar. Karşısındaki kişinin zenginliğini fark eder, potansiyelini ortaya çıkarır ve onun zenginliğinden kendisi de yararlanır. Bu nedenle her liderin hangi liderlik yaklaşımını sergilerse sergilesin tevazu bağlamında çevresine yaklaşması hem kendisi hem çevresi için oldukça olumlu bir atmosfer yaratacak ve tüm gizli potansiyelleri ışığa çıkaracak potansiyeli de beraberinde taşımaktadır. Böylelikle hem lider ve çevresi hem de toplum kazanacaktır ki buna müthiş bir ihtiyaç duyulduğunu düşünmekteyiz. Bu makalemizde, öncelikle tevazu kavramını açıklayarak transaksiyonel analiz kuramı bağlamında ego durumu ilişkisini irdeleyip, liderlik yaklaşımları üzerinde durarak yaptığımız anket sonuçlarını okuyucunu dikkatine sunacağız.

Tevazu Kavramı

Tevazu kavramı, Türk Dil Kurumu sözlüğünde alçakgönüllülük, gösterişsizlik olarak ifade edilmektedir (TDK,2000). Literatür taraması yaptığımızda genel olarak yapılan incelemelerde mütevazı kelimesinin ise kibirsiz, gösterişsiz, alçak gönüllü olarak tabir

edildiği ve dilimize Arapçadan geçtiği görülmüştür. Mütevazı kelimesi de kibirden ve gösterişten uzak olma manasında tevazu kelimesinden üretilmiştir. Ancak özellikle kurumsal hayatta maalesef çoğu zaman günlük konuşma diline “tevazu ve mütevazı” kelimeleri olumsuz bir anlamla ilişkilendirilmiştir. Hatta “*fazla mütevazı olma gerçek sanırlar*” veya “*fazla tevazu sahibine söz söyleyen çok olur*” gibi olumsuz anlamlı alanlarına tekabül eden özdeyişler kullanılmaktadır.

Tevazu sahibi insanlar genellikle çevrelerinde yumuşak ve sakin bir mizaca sahip olarak nitelendirilirler. Bu nedenle sanki güç istenen ya da karar verilmesi gereken durumlarda zorlanabilirmiş algısı hakimdir. Halbuki sanılanın aksine; en iyi ve etkin liderler tüm cevaplara sahipmiş gibi davranmaz ve en iyi fikirleri bulmak için doğru zamanda doğru kişilere doğru sorular sorarlar. Aynen bilgili olduğunu sananların bilgi konuşmalarına asla tahammül edemeyen, eleştirel düşüncenin, katılımcı-çogulculuğun ana motiflerini ören, siyasal-yönetimsel bilgiçliğe direnç gösteren akımın teorisinin babası ve ilk ideologu bilgin Sokrates’in hayat felsefesi olan bilen bilmediklerini bilebilmek ve görebilmek için konuşmalıydı (Anık, 2016).

Tevazu aslında kendini küçük görme değildir tam tersi bilgeliği temsil eder. Tevazu sahibi kişi özel yeteneklere sahiptir ve bunu tüm dünya ile paylaşmaya da hazırdır. Tevazu sahibi insan akıllıdır ama herşeyi bilemeyeceğinin de farkındadır. İnsanlar onlar için sadece siyah ve beyaz değerlerdir ve herkesten öğrenecek çok fazla şeyleri vardır. Tevazunun zıttı ise kibirdir ve kişiye diğerlerinden daha akıllı olduğunu düşündürür. Halbuki tevazu sahibi kişiler açık fikirlidirler ve sürekli öğrenme arzusu içerisindedirler. Tevazu sahibi kişiler karşısındaki kişinin yeteneklerini ve başarılarını doğru değerlendirebilir. Karşısındaki kişinin hatalarını kabul edip, sınırlarını anlayabilir. Yeni fikirlere her zaman açıktır, bütüncül düşünür ve bu nedenle evrende kendi yerinin de farkındadır. Dolayısıyla herkesi olduğu gibi kabul edebilme becerisine sahiptir (Lopez & Synder, 2011).

Uluslararası yayınlar incelendiğinde tevazu kelimesi İngilizce karşılık olarak eş anlamlı olarak görünen ve sürekli karıştırılan “humility” ve “modesty” kelimeleri ile kullanılmaktadır ancak akademik incelemelerde bu kavramların tam olarak örtüşmediği de görülmektedir. Modesty kelimesi sadelik ve gösterişsizliği temsil eder ve aslında humility kavramının yalnızca bir bölümüdür. Mütevazı insan, kendisinin bütünü bir parçası olduğunu bilir ancak bu bütün içerisinde kendi değerinin de farkındadır. Yeni fikirlere ve öğrenmeye her zaman açıktır ve dolayısıyla benlik algısı daha sağlıklı şekilde inşa olur. Başkalarına ve fikirlerine değer verir herkese karşı naziktir, asla kendini abartmaz ancak kendisine yöneltilen haklı övgüleri de kabul eder (Yücel & Aslantürk, 2019).

Transaksiyonel Analiz Kuramı Bağlamında Tevazu Kavramı ve Ego Durumu İlişkisi

Bir liderin, çalışanın performansına olumlu katkı yapabilmesi ve örgütün psikolojik sermayesini yukarı çekmesi için öncelikle Ego (ben) durumunun farkında olması gerekmektedir. Bunu yapabilmek için önemli olan şartlar ise; kendini bir adım geri çekebilme cesareti gösterebilmesi, karşısındaki kişiye odaklanabilmesi, empatik iletişim yapabilmesidir. Bu bağlamda liderin tevazu düzeyine bakmak süreci anlayabilmek için oldukça yararlı olacaktır. Bu nedenle bu çalışmada Eric Berne tarafından geliştirilen Transaksiyonel Analiz Kuramı, liderin tevazu düzeyi ve etkin liderlik yaklaşımları ile ilişkilendirilerek analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bilindiği üzere id, ego ve süper ego kavramları 1930'lu yıllarda Sigmund Freud tarafından kavramsallaştırılmış ve psikoloji gündemine getirilmiştir. Konuşma dilinde oldukça sık karşımıza çıkan sürekli ego yönetebilmek ya da yönetememek kavramları ile karşılaşmaktayız. Aslında kişinin yönetemediği veya yönetmede zorlandığı bölüm id'dir. İd genel temel ihtiyaçlar için yaşar. *Ego* ise id ve süper ego arasında tam bir denge merciidir. Aniden alt bilinçten gelen acıktın çağrısını ego daha doğru bir zaman için bekletebilir. *Süperego* ise doğumun ardından yaş aldıkça öğrenilen tüm toplumsal kurallar, yasaklar, değerlerle gelişir ki toplumsallaşmanın bir yansıması olarak karşımıza çıkar ve kişiden kişiye değişebilir. *İd* alt benlik iken süper ego üst benlik olarak değerlendirilebilir. Ego tam bir denge merkezidir. Bu denge iyi sağlanmazsa kişi çevresiyle özellikle ilişkisel anlamlarda sorun yaşar. Transaksiyonel Analiz incelendiğinde Freud'un geliştirdiği kişilik kuramının iz düşümleri görülebilir. Eric Berne transaksiyonel analiz çerçevesinde ego durumunu; *yetişkin*, *ebeveyn*, *çocuk* şeklinde ayırırken, Sigmund Freud *id*, *ego* ve *süper ego* şeklinde bir ayrıma gitmiştir.

Uluslararası Transaksiyonel Analiz Kuruluşu, TA kavramını insanların psikolojik yapısının nasıl olduğunu ego-durumları modeli olarak bilinen üç bölümlü bir model kullanarak açıklamaktadır. Aynı zamanda bir iletişim kuramı olan TA, üçlü yapısı ile insanların kişiliklerini ve sergiledikleri davranışları tanımamızı ve anlamamızı sağlamaktadır. Bu bakımdan hem özel hayatta hem de kurumsal yapılarda sistemlerin ve ilişkilerin analiz edilmesinde kullanılabilir. (Steward&Vann, 2017).

Transaksiyonel analizde kişiliğin farklı yönlerinin anlaşılabilmesi için ego-durumu modeli; *yetişkin*, *ebeveyn* ve *çocuk* olmak üzere üç ana başlıkta incelenmiştir.

Kaynak: (Berne, Eric, 1966)

TA kuramında; yapısal açıdan çocuk, yetişkin ebeveyn olmak üzere üç ana boyutu bulunmaktadır. Fonksiyonel açıdan ise, ego durumları kişilerin iletişim tarzında gün ışığına çıkmaktadır.

Fonksiyonel analizde ego durumları ise şöyle sınıflanmaktadır;

UÇ: *Uygulu Çocuk* ego durumunda olan kişilerin genellikle içine kapanan, boyun eğen, işi biraz geciktiren kişilik yapıları bulunmaktadır

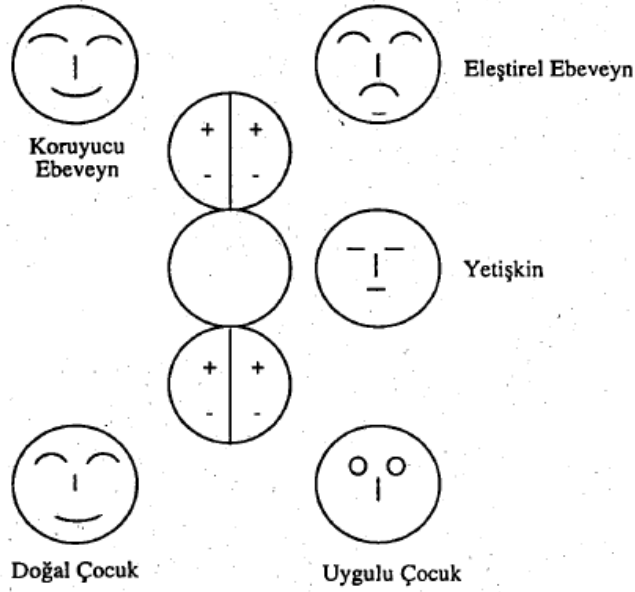
DÇ: *Doğal Çocuk* ego durumundaki kişiler neşelidir, canlıdır, yaratıcıdır ve hayattan zevk alır.

Y: *Yetişkin* ego durumunda, mantıklı karar verme, sistemli ve planlı olma, gerçekliğe uygun davranışlar ve tutumlar sergileme görülmektedir. Y ego durumunda olan bir kişi çok daha fazla problem çözmeye dönük davranışlar sergilemektedir.

EE: *Eleştirel Ebeveyn* ego durumunda ise kural koyma, eleştirme davranışları gözlemlenmektedir.

KE: *Koruyucu Ebeveyn* ego durumundaki kişilerde ise gözlemlenen özellikler şefkatli olmaları, karşı tarafı affedebilmeleri ve destekleyici olmalarıdır.

Bireyin psikolojik açıdan sağlıklı olması ve işlevlerini etkili bir şekilde yerine getirebilmesi için sınırların aşırı geçirgen ve aşırı katı olmayan bir esnekliğe sahip olduğu, bulaşma ve dışlanmalardan arınık tüm ego durumlarını içine alan bütünlük yetiştirilmiş ego durumunu geliştirmesinin gerekli olduğu söylenebilir. (Akbağ, 2000)

Kaynak: (Akkoyun, Füsün)

Liderlik Yaklaşımları

Genel olarak bireyler arası ilişkiler ve haberleşme yeteneği yüksek olan, kararlı, insanları idare etme konusunda becerikli, yaratıcı, sistematik düşünebilen, başkalarının duygularını anlayabilen kişiler lider olarak başarılı olmaktadır. Ayrıca yine başarılı kabul edilen liderlerin sağlıklı ve dinç oldukları ve bunun için efor sarfettikleri görülmektedir. Zihinsel açıdan incelediklerinde ise irade, şahsi disiplin, inisiyatif kullanabilme, muhakeme etme, özgüven sahibi olma, ortalamanın üzerinde bir zeka ve kültürel bilinç gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Duygusal zeka açısından ise kişisel kontrolleri yüksektir, dengeli ilişkiler kurabilirler, tutarlıdır. (Alkın, 2006)

Tarihsel süreç incelendiğinde genel olarak liderlik yaklaşımları aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır.

Geleneksel Yaklaşımlar

Özellikler Yaklaşımı: 20. yüzyılın başlarında başlayan özellikler teorisiyle ilgili araştırmalar başarılı liderlerin fiziksel özellikleri, yetenekleri ve kişisel özelliklerine

odaklanırken, benzer bir lider tipolojisi oluşturmaya çalışan çalışmaların 21. Yüzyılda da devam ettiği görölmektedir. (Gürer, 2019)

Liderlikle ilgili bugüne kadar çok sayıda çalışma ve araştırma yapılmış halen de yapılmaya devam etmektedir. Yapılan çalışmalar genelde; başta etkin liderlik kavramı olmak üzere, liderliğin yöneticilerden ayrılan yönleri, liderlerin genel özellikleri, liderlerin etkileşimleri gibi konular üzerinde olmaktadır. (Saylı, 2014). Özellikler yaklaşımında liderler hem fiziksel özellikler hem zeka, hitabet yeteneği gibi kişisel özellikler ve kavramlar tarafından değerlendirilmiştir. (Eren, 2001)

Davranışçı Yaklaşım: Davranışçı yaklaşıma göre araştırmacılar etkili liderlerin davranışları ile etkili olmayan liderlerin davranışları arasında birtakım farklılıklar olduğunu ifade etmektedirler. Bu farklılar özellikler yaklaşımında olduğu gibi liderin yetenekleri ve özellikleri yerine liderin davranışlarına odaklıdır.

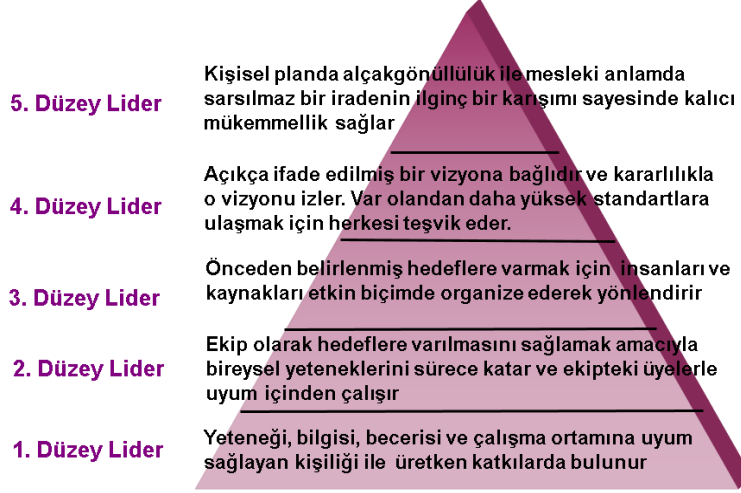
Durumsal Yaklaşım: Bu teorilerde tanımlanan liderler ise davranış biçimlerini içinde buldukları çevreye ve koşullara adapte edebilmektedirler. Bu teorinin en önemli özelliği liderliğin gelişebilir bir özellik olduğunu ön plana çıkarmasıdır.

Durumsallık yaklaşımı, liderlik tanımına soyutluk kattığı için bakış açısına farklı bir boyut kazandırmıştır. Bu yaklaşım ile liderler için artık tek tarz liderlikler söz konusu değildir. Duruma göre ya da içinde bulunulan durumlar değıştikçe liderin etkinliği gelişebilir, değışebilir. Böylelikle lider hem sahip olduğu özellikler hem de durumsal yaklaşımı ile çok daha güçlü bir lider haline gelecektir. (Yeşil, 2016).

Modern Liderlik Yaklaşımları

Çağdaş liderlik yaklaşımlarında ortak nokta, liderin; işi yaptıran kişi olarak ön plana çıkmasındansa geri planda duran, ancak işi yapanlara kendilerini geliştirmeleri ve mevcut potansiyellerinin en üst seviyesine ulaşmalarında destek sağlayan rolü olmuştur. Bu durum; en iyi Jim Collins'in beş yıl süren araştırmaları sonucu 5. Seviye liderlik (Level 5 Leadership) olarak isimlendirdiği çalışmasında vurgulanmaktadır. Aslında tamamen egosuz, kendisini olduğu gibi çalışanlarına ve dolayısıyla çalıştığı kuruma adanmış, başarıyı kendisinde değil çalışanlarında gören, alçakgönüllü, adeta gölge gibi ama etkisi çok kuvvetli bir lider tarif edilmektedir. Ayrıca; eski dönemlerin aksine, kahraman liderlerinin geride kaldığını çağdaş liderlerin aslında görünmez kişi olarak var olduklarını belirtmektedir. Modern teoriler arasında en çok ismi geçenler; başta dönüştürücü liderlik olmak üzere etkileşimci, karizmatik ve otantik liderliktir. Ayrıca; eskiden beri var olan fakat yolsuzlukların arttığı son dönemde yeniden önem kazanmış etik liderlik ve hizmet eden liderlik de yine çağdaş teoriler arasında sayılmaktadır. Bu liderlik tipleri arasında yakından bakıldığında birçok benzerlik ve iç içe geçmiş öge bulunduğu görölmektedir. (Çağlar, 2011)

ANLAM DUYGUSU YARATAN LİDER

(Collins, 2004)

Bu liderler; kişisel olarak mütevazı olmakla birlikte mesleki olarak sarsılmaz bir iradeleri vardır. Geri planda planda kalmayı tercih ederler; sakin ve kararlıdır. Başkalarına esin veren şey onların karizması değil, sahip oldukları standartlardır. Övülmekten hoşlanmazlar, kendilerini övmeyi ayrıca yüksek standartları vardır. Kişisel egoları değil kurumsal egolarını ön plana çıkartırlar; ekiplerini yetkilendirirler; uzun vadeli hedefleri vardır. Egoları elbette vardır ancak bunu kişisel değil kurumsal kullanırlar. Daima halef yetiştirme odakları vardır. Başarılarını ekipleriyle paylaşırlar; kötü sonuçlarda sorumluluğu üstlenirler. (Collins, 2004)

Bu çalışmada etkin liderlik yaklaşımları orijinal ölçeğinde de olduğu gibi altı boyut üzerinden incelenmiştir. Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır.

Dönüşümcü Liderlik: Dönüşümcü liderler ekiplerindeki kişileri geliştirirler, bunu yaparken çalışanlarına sonuna kadar destek olurlar, bu liderlerin en belirgin özellikleri yüksek etkilerinin olması, kendilerini takip edenlerin onların sadakatini ve bağlılığını sağlayacak iyi hedefler koyabilmeleri, ekiplerindeki herkesin kendini en iyi şekilde ifade etmesini sağlayan ortam yaratabilmeleridir. Bu liderlerin yarattığı atmosferde çalışanlar önce grubun çıkarlarını düşünürler, kendi çıkarlarını değil ve kendilerinden beklenen performanstan çok daha fazlasını sergilerler. Dönüşümcü liderler belirlenen hedeflere ulaşmada çalışanlarını her konuda cesaretlendiren, sahip oldukları kapasitenin sonuna kadar kullanılmasını sağlayan kişilerdir. (Çetin, 2016)

Babacan (paternalist) Liderlik: Babacan liderlik aslında aynı bir aile ortamındaki baba gibi liderin ekip içerisindeki çalışanları koruyan, çalışanlarının özel hayatları ile ilgilenen, yardımsever, iyimser ve ahlaki yaklaşımlar sergilediği bir liderlik tarzıdır. Bu tarz liderler işyerinde sıcak bir aile ortamı yaratmayı önemserler, çalışanları ile ilgilenirler ve aynı zamanda onlardan karşılıklı sadakat beklerler (Gerçek, 2018).

Etkileşimsel Liderlik Bu liderlik yaklaşımında ödül ön plandadır çünkü lider çalışanın kendi koyduğu hedeflere ulaşmasını ve hatta geçmesini ödül sistemi ile sağlamaktadır. Ancak bunun bir diğer anlamı ise çalışandan beklenen performans alınmaması durumunda ceza ile yaptırım olacağı yönündedir. (Çetin, 2016).

Etkileşimsel lider hedef koyup, iyi çabayı ödüllendirmesinin yanında, genel kural ve çerçeveyi belirler, genel akıştan sapma varsa tespit eder, eyleme geçer ve sorumlulukları dağıtır (Okçu, 2008)

Hizmetkar liderlik: Bu yaklaşımda en öne çıkan özellik hizmettir. (Koçel, 2015). Bu yaklaşıma sahip liderler içinden gelen doğal bir ruh hali ile bunu yaparlar. Ekiplerindeki çalışanların isteklerini kendi isteklerinden önde tutarlar ve bu durum onlara asla öğretilmiş ya da zorla yönlendirilmiş bir durum değildir. (Saylı, 2014). Bu liderlerin, ikna kabiliyetleri, empatik iletişim kurabilmeleri ve dinleyebilmeleri, sağduyulu olmaları, sorumluluk sahibi olmaları, hizmet etme ve topluma odaklanma güduları en önemli duyarlılık noktaları olmasıdır. (Bektaş, 2016)

Etik Liderlik: Bu liderlik yaklaşımında tamamen çift yönlü bir iletişim vardır. Özellikle bu yaklaşımda ön plana çıkan davranış bencil değil özgeci bir davranıştır ve genel olarak etik davranışlar ve etik değerleri kapsamaktadır (Bass ve Steidmeier, 1999). Lider aynı zamanda bir rol model olarak sergilediği davranışlar ile kendi etik değerlerini çalışanlarına iletmektedir. (Erkutlu, 2014)

Serbest Bırakan Liderlik: Serbest bırakıcı liderlik tarzı, lider konumundaki kişinin liderlik yapmaması ya da liderlikten kaçınmasını ifade etmektedir. Liderin, izleyicilerle etkileşimi yoktur, liderlik sorumlulukları ihmal edilir, gerekli kararlar alınmaz ve hareketler geciktirilir, bu özellikleriyle ortamda bir lider yok gibidir. Liderliğin en uç noktalardaki pasif hali gibidir (Bass and Riggio, 2006). Serbest bırakan liderlerin çalışanlar ile etkileşim düzeyi az olduğu için bu liderlerin kontrolcü ya da özerkliği destekleyen bir etkisi yoktur. (Türker, 2013)

Toksik Liderlik Yaklaşımları

Liderlik oldukça uzun bir süredir üzerinde çalışmalar yapılmaya devam eden bir kavramdır ve genellikle yapılan çalışmalar oransal olarak olumsuz değil olumlu liderlik yaklaşımı üzerine olmuştur. Ancak maalesef liderliğin çalışanları ve performanslarını ciddi şekilde etkileyen karanlık ve zor bir yanı da bulunmaktadır.

Schmidt (2008) Schmidt tarafından oluşturulan Toksik Liderlik Boyutları, karanlık liderlik türlerinin hemen hepsini kapsamaktadır ve beş boyut halinde toparlanmıştır. boyutlar şöyledir;

İstismarcı Yönetim: Bu liderler çalışanları ile ilgili kötü konuşan onları küçümseyen, geçmiş hatalarını sürekli hatırlan bir yönetim şekli sergilerler.

Oteriter Liderlik: Bu liderlik yaklaşımının en belirgin özelliği farklı fikirleri gözardı etmek, astlarının yeni yollar aramasına izin vermemek, esnek olmamak ve birimdeki tüm kararları almak yönündedir.

Narsist Liderlik: Bu liderler sıradan değil farklı olduklarını ve diğerlerine göre çok daha yetenekli olduklarını düşünürler. Kurumun hep en önünde olmayı ister ve hedefler.

Kendini Ön Plana Çıkarma: Bu tarz kişiler hatalar konusunda sorumluluğun hep başkasında olduğunu düşünürler, kendi yararına olacak konu ve olayların içerisinde bulunmayı tercih ederler.

Öngörülemez Davranışlar: Bu yaklaşımda kişi sürekli değişkendir bu nedenle sınırlı davranışlar gösterebilir, ruh durumu sesini etkileyebilir ve ruh hali şirket kurum atmosferini etkiler. (Kılıç, 2019)

ARAŞTIRMA METODU

Çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Örneklem seçiminde, günümüz iş dünyasının ön plana çıkan uzaktan çalışma şekli seçilmiştir. Bu örneklem grubunu

seçmekteki amaç, teknoloji ve iletişim konusunda oluşan yeni dünya düzeninde beklenen liderlik davranışlarının inceleylebilmektir.

Öncelikle konuyla ilgili geniş bir literatür analizi yapılmıştır. Ardından bu makalede yer verilen çalışma için kullanılan dört ölçek sonucunda ulaşılan anket sonuçları analiz edilerek, istatistiki açıdan değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada aşağıdaki hipotezlerin sınanması yapılmıştır.

H1: Tevazu düzeyi arttıkça Etkin liderlik yaklaşımlarının düzeyi pozitif yönde artar

H2: Tevazu düzeyi düştükçe toksik liderlik yaklaşımları düzeyi pozitif yönde etkilenir

H3: Liderde tevazu düzeyi arttıkça, liderin ego (ben durumu) yetişkin ego durumuna yaklaşır.

H4: Toksik liderlik düzeyi arttıkça lider Eleştirel ebeveyn ya da çocuk ego durumuna yakındır.

Kullanılan Ölçekler

Çalışmada dört ölçek kullanılmıştır.

Bu ölçeklerden ilki lider davranışının belirlenmesinde orijinali 2011’de Çağlar tarafından geliştirilen etkin liderlik ölçeğidir. Ölçekte; etkileşimci (transactional), dönüştürücü (transformational), serbest bırakıcı (Laissez-faire), etik (ethical), babacan (paternalist) ve hizmetkar (servant) liderlik stillerine özgün davranışları ifade eden maddeler bulunmaktadır. Bu ölçekte Etkileşimci ve dönüştürücü liderlik stillerinin özgün davranışlarını belirten ifadeler için Podsakoff’un modelinden yola çıkarak geliştirdiği ölçeklerden yararlanılmıştır. Serbest bırakıcı liderliği ifade eden maddeler, Türkiye’de çok tanınan ve sıklıkla kullanılan Bass (1985) tarafından geliştirilmiş, Çok Faktörlü Liderlik Anketi’nden olduğu gibi alınmıştır. Babacan liderlik maddeleri için Aycan ve arkadaşlarının geliştirmiş oldukları ölçekten yararlanılmıştır (Aksoy, 2008). Hizmetkar liderlik için, Barbuto ve Wheeler’in (2006) geliştirdikleri ölçek maddelerinden yararlanılmıştır. Hizmetkar lider, en fazla dönüştürücü liderlik ile benzer özellikler taşımakta olan bir stildir. Bu iki lideri birbirinden ayıran en belirgin fark, dönüştürücü liderin nihai hedefi çalışanları örgütün hedeflerine ulaşmak için yönlendirmektir. Liderlik tarzı ölçeğinde, yukarıda belirtilen liderlik stillerine ilişkin kullanılmış toplam 38 madde bulunmaktadır. (Çağlar, 2011)

İkinci ölçek ise Schmindt tarafından geliştirilen ve Toksik Liderlik Algısını ölçmek için oluşturulmuş olan ölçektir. Bu ölçek ile otoriter liderlik, narsist davranış biçimi, kendini ön plana çıkarma, öngörülemez davranış biçimi ve ve istismarcı yönetim olmak üzere beş boyut halinde inceleme yapılmaktadır.

Üçüncü ölçek ise Sevindik, Baki (2018) tarafından geliştirilen Tevazu ölçeğidir. Ölçek kişinin kendi tevazu düzeyini ölçen bir ölçektir. Ancak tezin ana konusu liderlik olduğu için bir üst amirin tevazu düzeyini ölçecek şekilde dili değiştirilmiştir. Ölçeğin tüm anket ile birlikte güvenilirlik ve geçerlilik analizi yapılmıştır.

Dördüncü ölçek ise Arı, Ramazan (1989) tarafından geliştirilen ve transaksyonel analiz kapsamında ego durumunu ego durumunu Eleştirici anne baba, Koruyucu ana baba, Yetişkin, Doğal-Serbest Çocuk ve uymuş çocuk olarak 5 grupta toplayan Ego (Ben Durumu) Ölçeğidir.

ARAŞTIRMA SONUÇLARI ve GENEL DEĞERLENDİRME

Araştırmada elde edilen bulgular SPSS programı ile analiz edilmiştir. Katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımlarının belirlenmesinde frekans ve yüzde analizinin yanı sıra araştırmada kullanılan ölçeklere ait katılımcıların düzeylerinin belirlenmesinde ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Araştırmanın amacın uygun olarak kurulan hipotezlerin test edilmesinde istatistiksel olarak %99 güven düzeyinde test edilmiş olup bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin belirlenmesi için regresyon analizleri yapılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Ait Bulgular

Demografik	Grup	n	%
Cinsiyet	Erkek	499	43,2
	Kadın	655	56,8
Yaş	18-28	60	5,2
	29-39	521	45,1
	40-50	503	43,6
	50 üzeri	70	6,1
Eğitim Durumu	Lise	31	2,7
	Ön lisans	94	8,1
	Lisans	597	51,7
	Lisansüstü	432	37,4
Toplam		1154	100,0

Katılımcıların Tevazu Düzeylerinin Liderlik Tarzları Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analizi

Değişkenler	β	s.h	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	2,173	0,058	37,383	0,000**	42,284	0,000**
Tevazu	0,319	0,016	20,063	0,000**		

$R^2 = 0.258$; Durbin Watson: 2.025; ** $p < 0.01$

Bağımsız: Tevazu

Bağımlı: Liderlik Tarzları

H₁: Katılımcıların tevazu düzeylerinin liderlik tarzları üzerindeki pozitif etkisi vardır.

Regresyon eşitliği incelendiğinde tevazunun liderlik tarzları üzerinde 0.319'luk bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç katılımcıların tevazu düzeylerinde bir birimlik artışın liderlik tarzları üzerinde 0.319'luk bir artışa neden olacağı anlamına gelmektedir. Bu bulgulara göre araştırmanın birinci hipotezinin kabul edildiği belirlenmiştir.

Katılımcıların Tevazu Düzeylerinin Toksik Liderlik Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analizi

Değişkenler	β	s.h	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	3,876	0,086	45,176	0,000**	169,244	0,000**
Tevazu	-0,305	0,023	-13,009	0,000**		

$R^2 = 0.127$; Durbin Watson: 1.795; ** $p < 0.01$

Bağımsız: Tevazu

Bağımlı: Toksik Liderlik

H₂: Katılımcıların tevazu düzeylerinin toksik liderlik üzerindeki negatif etkisi vardır.

Regresyon eşitliği incelendiğinde tevazunun toksik liderlik üzerinde 0.305'lik bir negatif etkisi olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç katılımcıların tevazu düzeylerinde bir birimlik artışın toksik liderlik üzerinde 0.305'lik bir azalışa neden olacağı anlamına gelmektedir. Bu bulgulara göre araştırmanın ikinci hipotezinin kabul edildiği belirlenmiştir.

Katılımcıların Tevazu Düzeylerinin Yetişkin Ego Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analizi

Değişkenler	β	s.h	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	0,181	0,016	11,035	0,000**	35,197	0,000**
Tevazu	0,172	0,004	5,933	0,000**		

$R^2 = 0.029$; Durbin Watson: 1.904; ** $p < 0.01$

Bağımsız: Tevazu

Bağımlı: Yetişkin Ego Düzeyi

H₃: Katılımcıların tevazu düzeylerinin yetişkin ego düzeyleri üzerindeki pozitif etkisi vardır.

Regresyon eşitliği incelendiğinde tevazunun yetişkin ego düzeyi üzerinde 0.172'lik bir pozitif etkisi olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç katılımcıların tevazu düzeylerinde bir birimlik artışın yetişkin ego düzeyi üzerinde 0.172'lik bir artışa neden olacağı anlamına gelmektedir. Bu bulgulara göre araştırmanın üçüncü hipotezinin kabul edildiği belirlenmiştir.

Katılımcıların Eleştirel Ebeveyn, Uygulu Çocuk ve Doğal Çocuk Ego Düzeylerinin Toksik Liderlik Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

Değişkenler	β	s.h	t	p	F	F anlamlılık	VIF
Sabit	2,899	0,062	46,966	0,000**	35,197	0,000**	
Eleştirel Ebeveyn	0,210	0,329	5,243	0,000**			
Uygulu Çocuk	-0,200	0,471	-3,869	0,000**			
Doğal Çocuk	-0,120	0,329	-2,652	0,008**			

$R^2 = 0.045$; Durbin Watson: 1.856; ** $p < 0.01$

Bağımsız: Eleştirel Ebeveyn Ego, Uygulu Çocuk Ego, Doğal Çocuk Ego

Bağımlı: Toksik Liderlik Düzeyi

H₄: Katılımcıların eleştirel ebeveyn egosunun toksik liderlik üzerinde pozitif etkisi vardır, uygulu çocuk ve doğal çocuk ego düzeylerinin toksik liderlik üzerindeki negatif etkisi vardır.

Regresyon eşitliği incelendiğinde eleştirel ebeveyn egosunun toksik liderlik üzerinde 0.210 birimlik pozitif etkisi, uygulu çocuk egosunun toksik liderlik üzerinde 0.200 birimlik negatif etkisi ve doğal çocuk egosunun toksik liderlik üzerinde 0.120 birimlik negatif etkisi, olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç katılımcıların eleştirel ebeveyn egosundaki

bir birimlik artışın toksik liderlik üzerinde 0.210 birimlik artışına, uygulu çocuk egosundaki bir birimlik artışın toksik liderlik üzerinde 0.200 birimlik azalışına ve doğal çocuk egosundaki bir birimlik artışın toksik liderlik üzerinde 0.120 birimlik azalışa neden olacağı anlamına gelmektedir.

SONUÇ

Yapılan nicel araştırma göstermektedir ki bir liderin algılanan tevazu düzeyi arttıkça etkin liderlik seviyesi pozitif etkilenmektedir. Tevazu düzeyi azaldıkça ise toksik liderlik seviyesi pozitif yönde etkilenmektedir. Ayrıca tevazu düzeyi yüksek bir liderin bulunduğu ego durumu yetişkin ego durumuna yakındır. Eleştirilen Ebeveyn ego durumunda ise toksik liderlik yaklaşımlarına yakınlaşma sözkonusudur.

Tevazu düzeyi diğer insanları ötekileştirmeden dinleyebilmeyi, karşısındaki kişiden öğrenebilmeyi, bir adım geride durmayı gerektirir. Bir lider etkin liderlik yaklaşımlarından hangisini sergilerse sergilesin özünde tevazu olduğunda yetişkin iletişimi kurması çok daha kolay olacaktır. Yetişkin ego durumundaki bir birey karşısındaki kişiyi ön yargısız dinleyebilir, takdir edebilir, onun büyük resmin parçası olduğunu bilir ve doğru sorularla potansiyelini ortaya çıkarabilmek için onu doğal olarak yönlendirebilir. Yetişkin ego durumunda olmanın en büyük avantajı kişinin karşısındakini olduğu gibi kabul edebilmesidir.

Özellikle uzaktan çalışma gibi fiziksel olarak uzak mesafede kurulan iletişim şekillerinde; önyargısız, empatik ve destekleyici bir iletişim kurmak çok önemlidir. Bu nedenle bu çalışma ile uzaktan çalışanlar için liderlerinin yarattığı algı belirlenen ölçeklerle ölçümlenerek, hipotezlerin sınanması hedeflenmiştir.

Tevazu düzeyi yüksek etkin liderler hem çevresini hem de toplumu olumlu etkileyerek yalnızca sahip oldukları bilgiyi farklı liderlik yaklaşımları ile aktarmanın dışında, bilgelik seviyesinde algı yaratarak çalışanlarının potansiyelini ortaya çıkaracak, hem bireysel ve örgütsel performans hem de psikolojik iyi olma haline olumlu katkıda bulunacaklardır.

KAYNAKLAR

- Akbağ, M. (2000). Stresle Başa Çıkma Tarzlarında Üniversite Öğrencilerinde Olumsuz Otomatik Düşünceler, Transaksiyonel Analiz, Ego Durumları ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi
- Akkoyun, F., Transaksiyonel Analiz ve Yetişkin Olmak, "<http://static.dergipark.org.tr/article-download/171d/242e/a111/5d4182abc9500.pdf>
- Aksoy, B. (2008). The relationship between paternalistic leadership, Empowerment and Turnover Intention: An Emprical Study, Marmara Üniversitesi, Organizational Behavior Bilim Dalı, Yanyınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Alkım, C. (2006). Liderlik Özellik ve Davranışlarının Belirlenmesi ve Konu ile İlgili Bir Araştırma, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- Arı, R. (1989). Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Üniversite Öğrencilerinde Olumsuz Otomatik Düşünceler, Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi
- Bass, B.M. (1985). Leadership: good, better, best", Organizational Dynamics, Vol. 13 No. 3, 2640.

- Bektaş, Ç. (2016). Liderlik Yaklaşımları ve Modern Liderden Beklentiler, Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 7, 2016
- Berne, E. (1961). Transactional Analysis in Psychotherapy a Systematic Individual and Social Psychiatry. New York: GrovePress.
- Berne, E. (1966). Games People Play. The Psychology of Human Relationships. New York: Grove Press.
- Büyüksevindik, B. (2018). Tevazu Ölçeği Geliştirme, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
- Colins, J. (2004). İyiden Mükemmel Şirkete, Boyner Yayınları
- Çağlar, E. Sevinç (2011). The impact of empowerment on work engagement mediated through psychological empowerment: Moderating roles of leadership styles and work goals. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İngilizce İşletme Anabilim Dalı, Organizational Behaviour Bilim Dalı, Doktora Tezi
- Eren, E. (2001). Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, Beta Basım Yayım Dağıtım, Genişletilmiş Yedinci Basım
- Erkutlu, H. (2014). Liderlik, Kuramlar ve Yeni Bakış Açılıarı, Efil Yayınevi, Ankara
- Gerçek, M (2018). Yöneticilerin Babacan (Paternalist) Liderlik Davranışlarının Psikolojik Sözleşme Bağlamındaki Beklentileri Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bir Çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF Dergisi, Ağustos 2018, C.13, S.2. 101-118, https://www.researchgate.net/publication/327420329_Yoneticilerin_Babacan_Paternalist_Liderlik_Davranislarinin_Psikolojik_Sozlesme_Baglamindaki_Beklentileri_Uzerindeki_Etkilerine_Yonelik_Bir_Calisma
- Gürer, A. (2019). 21. Yüzyılda Liderlik Yaklaşımları, 2.Baskı, Yalın Yayıncılık
- Jongeward, D.; Muriel, j. (1993), Kazanmak için Doğarız-Transaksiyonel Analiz, 2. Baskı, İnkılap Yayınevi, İstanbul
- Kılıç, M. (2019). X ve Y Kuşaklarındaki Toksik Liderlik Algılarının Örgütsel Bağlılık, Psikolojik İyi Oluş ve Bireysel Performans Üzerindeki Yansımaları, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı, Doktora Tezi
- Kurt, İ. (2013), Paternalist Liderlik ile Çalışanların İşlerine Yaratıcı Katılım Algıları Arasındaki İlişkiyi Araştırmaya Yönelik Bir Çalışma, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 5, No 1, 2013 ISSN: 1309-8012
- Lopez, S.; Snyder C., (2011), The Oxford Handbook of Positive Psychology, Second Edition, 2011 Oxford University Press
- Okçu, V. (2008). Dönüşümcü Liderlik ve İşlemci Liderlik, Yönetimde Çağdaş ve Güncel Konular ,Gazi Kitabevi,
- Podsakoff, P. M.; MacKenzie, S. B.; Moorman, R. H. & Fetter, R. (1990), "Transformational leader behaviors and their effects on followers, trust in leader, satisfaction, and organizational citizenship behaviors". Leadership Quarterly. 1, (2), 107-142.
- Podsakoff, P. M.; Todor, W. D.; Grover, R. A. & Huber, V. L. (1984). Situational moderators of leader reward and punishment behavior: fact or fiction?, Organizational Behavior and Human Performance.34, (1), 21-63.
- Saylı, H.; Baytok A. (2014). Örgütlerde Liderlik, Teori Uygulama ve Yeni Perspektifler, Nobel Yayıncılık, 1. Baskı
- SCHMIDT, A.A. (2008). Development And Validation Of The Toxic Leadership Scale, Maryland University: Maryland, ABD
- Steward, I. Joines, V. (2017). TA Today: A New Introduction To Transactional Analysis (2. Ed.), Eski Kitaplar Yayın evi
- Tangney, J.P (2020), Humility:Theoretical Perspectives, Empirical Findings and Directions for Future Research, Journal of Social and Clinical Psychology, 19. 70-82
- Türker, M. (2013), The Mediating Role Of Motivation Types in Employees Organizational Commitment and Perceived Leadership Styles Relationship, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İngilizce İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi

- Yücel, E.; Arslantürk, G. (2011). Kendini Unutmak, Psikoloji Araştırmalarında Tevazu. Psikoloji Studies in Psychology Cilt/Volume: 39, Sayı/Issue: 1, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/735275>
- Yeşil, A. (2016), Liderlik ve Motivasyon Teorilerine Yönelik Kavramsal Bir İnceleme, Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 2, Sayı 3
- Field, A. (2005). Discovering statistics using SPSS. 2nd ed. London: Sage.
- George, D. ve Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson

DREYFUS DAVASI

 Çiğdem Bayraktar Ör*

Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi ABD,
İstanbul

*Corresponding Author

E-mail: cigdem_bayraktar@yahoo.com

(Geliş tarihi: 25 Eylül 2020; Kabul tarihi: 21 Aralık 2020)

ÖZET. 1789 Fransız İhtilali'nden beri Fransa tarihini etkileyen, Yahudi meselesinde taraflarca adeta bir dönüşüm metaforu halini alan en büyük olay Yüzbaşı Alfred Dreyfus'un casuslukla itham edilerek yargılandığı 'Dreyfus Davası'dır ve bu dava aynı zamanda, politik Siyonizmin kurucusu olarak kabul edilen Dr. Theodore Herzl'i etkilemesi bakımından da son derece değerlidir. Dava, Yahudi düşmanlığını derinleştirerek 1894'ten başlayarak 1899'a kadar devam etmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Dreyfus Davası, Alfred Dreyfus, Emil Zola, Fransa, Adalet ve Eşitlik*

DREYFUS CASE

ABSTRACT. Since the French Revolution of 1789, the biggest event that has affected the history of France, which has become a metaphor of transformation by the parties in the Jewish issue, is the 'Dreyfus Case' in which Captain Alfred Dreyfus was tried with a frequency of spies, and this case was also considered it is also very valuable in terms of influencing Theodore Herzl the founder of political Zionism. The trial continued from 1894 until 1899, deepening antisemitism.

Keywords: *Dreyfus Case, Alfred Dreyfus, Emil Zola, France, Justice and Equality*

GİRİŞ VE TEORİK ÇERÇEVE

1789 Fransız İhtilali'nden bu yana Fransa tarihini en çok etkileyen ve sonrasında meydana gelen antisemitik olaylara önemli ölçüde zemin hazırlayan "Dreyfus Davası", bir casusluk konusu olmasının çok ötesine geçerek evrensel ilkelerin gözler önünde ihlal edilmesi nedeniyle insan hakları arayışının somut vakası halini almıştır. Yüzbaşı Alfred Dreyfus'un casuslukla itham edilerek yargılandığı, sonunda ömür boyu sürgün ve kürek cezasına çarptırıldığı dava kısa zaman içinde Yahudi aleyhtarlığını pekiştiren bir görünüme bürünmüştür. Adalet arayışında kişilerin milliyetine, dinine, bulunduğu sosyo-ekonomik gruba bakılmaması gerektiğini vurgulayan evrensel idealin bu dava boyunca unutulduğu görülmektedir. Yargısal karar mekanizmasının işletilmesinde bütün insanların kanun önünde eşit olduğu gerçeğini ölümünden yıllar sonra onuru ve rütbesi iade edilen Yüzbaşı Dreyfus örneğinden yola çıkarak hatırlamak elzemdir. Antisemitizm kodları içeren bu dava duruşmaları gazeteci sıfatıyla izleyen Politik Siyonizmin kurucusu Dr. Theodore Herzl'i çok etkilemiş ve sonraki eylemlerini biçimlendirmesinde motivasyon kaynağı halini almıştır. İsrail devletinin kuruluşundan geriye doğru bakıldığında uluslararası kamuoyunu ve özellikle Yahudileri yakından ilgilendirmiş bu davayı incelemek bugünü kavramak açısından da gereklidir. O nedenle davaya ilişkin literatür taranmış ve dava sürecinin akışına uygun bir anlatım benimsenmiştir. Tarihi bir olayın irdelenmesi bağlamında dava konusunun ele alınışında, tarafların yaklaşımları sıralı aktarılmaya gayret edilmiştir. Bunun için Alfred Dreyfus ve Emile Zola gibi

konunun muhatabı olan ilk kaynaklara ağırlıkla başvurulmuştur. Dava, aleyhte propagandalarla Yahudi dinine yönelen düşmanlığın giderek Yahudiliğin bütününe karşı sertleşmesiyle 1894'ten başlayarak 1899'a kadar devam etmiştir.

Yüzbaşı Alfred Dreyfus ve Delilsiz Suçlanma

Aleyhinde delil olmamasına rağmen, sadece bir yazı benzerliğinden yola çıkılarak 15 Ekim 1894'te tutuklanan Yüzbaşı Alfred Dreyfus (Resim 1) çok zengin Yahudi bir ailenin başarılı çocuğu olarak orduya tayin edilmişti. Hiçbir zaman maddi sıkıntısı olmayan ve mutlu evliliği ilk çocuğuyla daha da perçinlenen yüzbaşının önünde, kendi deyimiyle son derece parlak ve kolay bir kariyer açılmıştı (Dreyfus, 1901).

Resim 1. Yüzbaşı Alfred Dreyfus

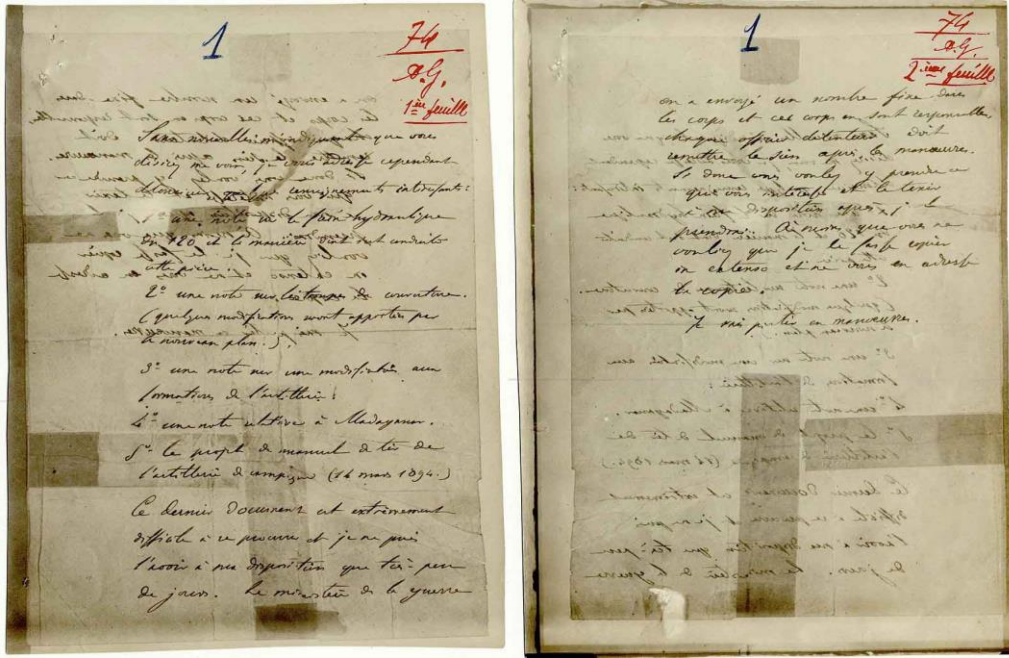
Eylül 1894 sonunda, o dönemde 'İstatistik Bölümü' adıyla anılan Fransız Haber Alma Servisi, Alman Askeri Ataşesi Von Schwartzkoppen'e gizli askeri belgelerin gönderildiğine dair imzasız bir mektup ele geçirdi. Olay; Paris'teki Alman elçiliğinde hizmetçi göreviyle çalışan Fransız gizli servis elemanının edindiği ve bir "bordereau/evrak" (Resim 2) olduğu bildirilen arkalı önlü biçimde ince bir kağıda yazılmış mektubu merkeze göndermesiyle patlamıştı. Malum evrağın üzerinde; biri topçu kuvvetleriyle, bir başkası sınır koruma birlikleriyle ve diğeri de Madagaskar ile ilgili bir not olmak üzere üç dikkat çekici madde vardı. Mektupta şunlar yazılıydı:

"Beyefendi, beni görmek isteyip istemediğiniz konusunda habersiz şekilde, size yine de, bazı ilginç bilgiler gönderiyorum.

1. 120'nin hidrolik freni ve bu parçanın nasıl çalıştığı hakkında bir not.
2. Örtme birlikleri hakkında bir not (değişiklikler yeni planda yapılacaktır).
3. Topçu oluşumlarında bir değişiklik hakkında bir not.
4. Madagaskar ile ilgili bir not.
5. Saha topçusu el kitabı taslağı (14 Mart 1894).

Bu son belgenin elde edilmesi son derece zordur ve sadece birkaç gün boyunca elimde kalabilir. Savaş Bakanı, kuvvetlere belli sayıda gönderdi ve kuvvetler onlardan sorumludur. Her mutasarrıf subayı tatbikattan sonra kendininkini iade etmelidir. Eğer ilgilendiğiniz şeyi almak ve daha sonra kullanmak üzere elimde tutmamı istiyorsanız, onu alacağım. Elbette bunu extenso olarak kopyalamamı ve size de göndermemi tercih etmezseniz.

Manevraya devam edeceğim.”

Resim - 2 Bordereau / Evrak

Hızlı bir soruşturmanın ardından casusluk; “bordereau”daki el yazısıyla, kendi el yazısı arasındaki benzerlik nedeniyle “Yahudi aleyhtarları” için bir fırsata dönüştürülerek, o zaman genel kurmayda stajyer olan Yüzbaşı Dreyfus’a mal edildi (Zola, 1979).

Fransız Toplumunun Adalet Sınavı

Dreyfus gibi zengin Yahudilerin sempatiyle karşılanmadığı Fransa ise Dreyfus’un aksine son yıllarda sosyal ve politik çalkantılar içindeydi. 1870-71 hadiseleri Fransız katolisizmine kuvvet vermiş; millet meclisi ekseriyetle muhafazakârlardan meydana getirilmişti. Yeni sorun; Katolik Fransa Devleti’nin yeni şekillerine ve halkçı

cumhuriyete karşı nasıl davranacağına kesinleştirilmesi idi. Ulusun büyük bir kısmı için cumhuriyet, Fransa'nın birçok asırdır sürdürdüğü gelenekleriyle alakayı kesmek demekti. Onlara göre cumhuriyetin şefleri; 1789 ihtilalinin varisleri, demagojiyi ve Katolik düşmanlığını 19. yüzyılda devam ettirenlerdi. XIII. Léon 1878'de Papalık tahtına çıkarılmıştı. Kralcı Katolikler Roma'da Katolik olmakla beraber, Fransa'da Fransız olmaktan vazgeçemeyeceklerini anlatmışlardı. Onlar, Papa'nın ruhani nüfuzu ile siyasi kudreti arasında bir sınır çizilmesinden yanaydılar (Curtius, 1953). En çok tartışılan ise; 1871'de Prusya'ya karşı Alsas Loren kömür yatakları kaybını yaşayan ve Bismarc'ın hamlelerine karşılık veremeyen ordunun (Horne, 1965) hataları ve eksiklikleriydi. Orduya göre yenilginin esas nedeni, beceriksizlik ve hantallık değil; hainler tarafından Fransız ordusunun sırlarının Almanlara sızdırılmasıydı. Tam da tartışmaların sıklaştığı bir dönemde, Edouard Drumont'un "*La France Juive/ Yahudi Fransa*" isimli kitabı çıkmıştı. '*Libre Parole / Hür Söz*' gazetesindeki günlük makalelerde de Yahudi aleyhtarlığı teşvik ve tahrik ediliyordu (Curtius, 1953).

1894 yılı Temmuz ayında eski İspanya Askeri Ataşesi Senor Val Carlos Fransız istihbaratını, Alman Ateşe Schwarzkoppen ve İtalyan ateşe Panizzardı arasındaki garip mektup trafiği konusunda henüz uyarılmıştı. Casusluk belgelerinin bulunmasının ardından derhal soruşturma başlatıldı. "Soruşturmayı yürüten kişi Yahudi düşmanı olduğunu gizlemeyen Sandherr'di ve suçlu ilan edilen kişi de Yahudi Yüzbaşı Alfred Dreyfus'tu" (Hür, 2004).

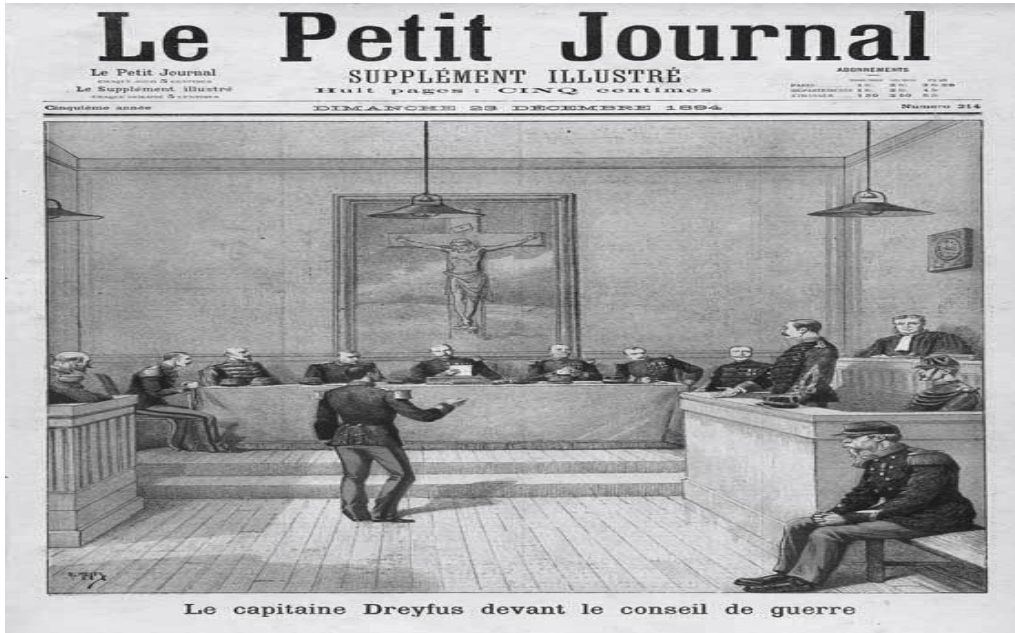
Uluslararası insan hakları miti haline gelen Dreyfus meselesi tıpkı soruşturucusunun ırkçı kimliğinde vücut bulduğu gibi, sosyo-politik bir birikimin dışavurum şekliydi ve ortaya çıktığı dönemin hatlarını taşıyordu. Aydınlanmanın dış etkilerinin insanı değiştirebileceği tezinin 19. yüzyılda zayıflamasıyla birlikte kalıtım, çevre koşullarına gönderme yapan araştırmaların önüne geçmişti. Charles Darwin'in "*The Origin of Species / Türlerin Kökeni*"ni 1859'da yayımlamasından o tarihe kadar geçen sürede etnik farklılıklara vurgu yapan sayısız antropolojik çalışma ve sonuçları yayımlanmıştı. Öteden beri Avrupa'da ciddi ve aşırılıklara varabilen bir Yahudi nefreti tarihi bağlarını elinde tutuyordu. Darwin'in *Evrin Teorisi*'ni sosyal alana uyarlayan Herbert Spencer gibi kimseler, 'sosyal Darwinizm' ile militan sağcı duyguları tırmandırıyor ve savaşın öjenik bir etkisi olduğu iddiasını, 'aşağı ırkların', 'zayıfların' bu yolla yok olacakları iddiasına bağlayarak savaş savunuculuğu yapıyorlardı (Vardar, 2004).

Fikrin Fransız takipçileri ise; aşırı köktenci antropolojik yorumlarıyla aşırı sağ hareketlerin güdümleyicisi haline geldiler ve Yahudilerin yüzyılın modernleşme araçlarından faydalanarak edindikleri yüksek mevki ve statülerini tartışmaya açtılar. Devrimci hareketler hükümetin güç kazanmasıyla geri plana atıldı (Cobb, 1969).

19. yüzyılda sanayileşme, ulusallaşma sürecinin tamamlanmasıyla birlikte, ulusal kapitalistlerin sınıf çatışması tehlikesini Yahudi sermayedarların üzerine atma çabaları, Yahudilerin dini farkları üzerine kurgulanmış negatif söyleme ilaveten, onları bir 'ırk' kategorisi gibi sunma eğilimine dönüşerek dönemin siyasal ortamına uyarlandı (Vardar, 2004). Siyasallığın sağlanabilmesi için kitlenin harekete geçirilmesi mecburiyeti dahilinde Dreyfus olayını fırsat bilen ve "Benim koltuğum üç kral tahtına bedeldir" (Lazareff, 1945) demekten hoşlanan müdürleriyle sağcı Fransız basını olayın üzerine atladı. Olay kısa zamanda kartel durumunda büyük yayın organlarına sahip Havas Ajansı'ndan tüm yurda duyuruldu. 31 Ekim'de *Le Soir / Akşam* gazetesi "Alfred Dreyfus" ismini verdi. Ertesi gün de *La Libre Parole / Hür Söz* 'de suçlu hakkında büyük bir yazı yayımlandı. Yazıda, kanıtların Dreyfus'un Fransa'nın sırlarını Almanlara sattığı söylenmişti. Bu yazı Dreyfus hakkında küçük düşürücü ve Yahudi düşmanlığını

körükleyici bir kampanyanın başlangıcı oldu (Zola, 1976).

Takip eden 7 Kasım'da Dreyfus için adli soruşturma açıldı. Soruşturmayı Binbaşı D'Ormescheville yürütüyordu. Görevlendirilen beş yazı uzmanından üçü, suçlamanın tek dayanağı olan 'evrak' ın Dreyfus'a ait olduğunu öne sürdü. 18-22 Aralık 1894'te görülen dava (Resim 3) bütün Fransa'yı etkiledi. Duruşmaların gizli sürdürüleceği kararı alınan dava, Paris Birinci Savaş Konseyi'nde Avukat Damange savunmasında görülmeye başladığında, General Mercier, İstatistik Bölümü tarafından Dreyfus'a karşı hazırlanan 'gizli dosya'yı savunma avukatının ve sanığın haberi olmadan askeri yargıçlara usulsüzce ulaştırmıştı (Zola, 1976).

Resim 3. Dreyfus olayı, ilk duruşmanın ertesinde 23 Aralık 1894 tarihli Pazar ekinin ön sayfasında verildi

Davanın en önemli kanıtı Bertillon'un sözde İtalyan Ateşesi'nin yazmış olduğu söylenen 'Bu D...'nin alçaklığıdır.' şeklinde bir mektup parçacığıydı. Sadece başkentte değil, taşranın en ücra köşesinde bile bu konu konuşuluyorken (Hür, 2004) genç Yüzbaşı Alfred Dreyfus 22 Aralık'ta oy birliğiyle suçlu ilan edildi. Rütbesinin geri alınmasına ve ömür boyu sürgün ve hapis cezasına çarptırılmasına karar verildi. Yılın son gününde davanın temyizi reddedilirken, 5 Ocak 1895'te Askeri Okul'un büyük avlusunda halkın "Yahudilere ölüm!" nidaları eşliğinde Dreyfus'un rütbesi geri alındı (Zola, 1976).

Zola'nın "Adalet" ve "Gerçek" Arayışı

22 Şubat 1895'te Güney Amerika kıyılarındaki Şeytan Adası'na doğru cezasını çekmek üzere Rochefort gemisiyle yola çıkan Dreyfus'un yaşadıklarını bir süredir izleyen ünlü romancı Emile Zola yeni bir taraftar olarak haksızlığa uğrayan yüzbaşının yanında dava saflarına katılıyordu ve arka arkaya kaleme aldığı 17 yazıyı *Le Figaro*'da yayımladı. Dreyfus'un unutamayacağı beş yılın (Dreyfus, 1901) baş sorumlularından, antisemitist İstihbarat Müdürü Sandherr'in ölümü üzerine, yerine 1 Temmuz 1895 itibariyle Yarbay Georges Picquart geçti. İyimser iki gelişme de henüz durumu değiştirmeye yetmemiş, duruşmanın sonucu birçok Fransız'ı memnun etmişti. Batılı demokrasiyi tam

sindirememiş, nispeten liberal/yeni Aydınlanmacı grupla, ırksal ve fikri farklılıkların uzun vadede olası kazanımlarının Yahudilerce bertaraf edildiğine inanan ve ilkesel bazda önüne kattığı ırkçı aydınlarıyla geçmişin dini nefretini toplumsal söyleme çeviren yığın arasında toplum ikiye bölünmüştü. Dreyfus olayı, hem Yahudi düşmanlığıyla muhafazakâr düşünce/düşünür ilişkisini anlamak için, hem de bu yoldan aşırı sağın ulus devlet sözleşme yurttaşlığına karşı çıkışının izlerini sürmek açısından da özel bir öneme sahipti. Fransız sağının Yahudi düşmanlığı temelinde, cumhuriyet karşıtı ve monarşi yanlısı temaları bir araya getirmesiyle sonuçlanan olay, Fransız solu için orduya ve Kilise'ye karşı bir demokrasi ve dayanışmaya dönüşmüş, Yahudi düşmanlığına karşı savaşımın simgesi olmuştu. Buna karşın; Monarşist Fransız sağının parlamenter demokrasi karşıtı eğilimi de Dreyfus karşıtı kampta Yahudi düşmanı tezlerle bir araya gelmişti (Vardar, 2004).

Yine de halkın ruhsal durumu yeni İstihbarat Müdürü'nün çalışmalarını sona erdirmeye yetmedi ve dikkatini daha önce de şüphe çekmiş Macar asıllı Binbaşı C.F. Esterhazy'e yöneltmişti. Bunun üzerine 1894'ün gizli dosyasına başvurdu ve Esterhazy'nin el yazısının Dreyfus'un hüküm giymesine neden olan *bordereau*daki el yazısına son derece benzediği kanısına vardı (Zola, 1976).

Ama doğruluğun izini sürmek yeni müdür için kolay değildi. 1882'de "*Vatanseverler Örgütü*"nü kurmuş olan Fransız sağının (Vardar, 2004) üç yıl sonra başlayan büyük ekonomik krizin gölgesinde Yahudilere karşı nefretin temsili olan Dreyfus'u temize çıkararak, ordunun şerefine alacağı edilmesine izin vermesi mümkün değildi. Zola 13 Haziran'da *Le Figaro* için yazdığı yazıları bitirirken, Picquart Esterhazy'nin suçluluğundan emindi ve şefleri Boisdeffre ile General Gonse'u Dreyfus'un masum olduğuna ve davanın yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine inandırmaya çalıştı. Oysa üsleri aynı fikirde olmadıkları istihbarat şefinin iz sürücülüğünü aykırı bulmuştu. Toplumsal baskılar ve ordunun mukavemeti göz önünde tutularak gerekçesiz bir biçimde Picquart 26 Ekim 1896'da, önce Doğu'ya, sonra da Tunus'a sürgün edildi. Takip eden birkaç gün içinde davada ileri sürülen "Bu D.'nin alçaklığıdır." yazılı kağıt parçasının Binbaşı H. J. Henry'nin adamı olan birine yazdırıldığı saptandı. Binbaşı Henry, Sandherr'in yardımcılığından sonra Picquart'ın da yardımcılığı görevinde bulunmuştu. Birdenbire gizli belgenin sahteliği ortaya çıkınca, ordu taraftarlarının ileriye götüreceği tartışmaları perçinleyen malum "evrak" ilk defa olarak *Le Matin/ Sabah* gazetesinde yer aldı. Ancak sağ politik cephe hala Dreyfus'u aklamaya yönelik girişimleri, "Yahudilerin ve Farmasonların ortak komplosu" olarak nitelendiriyordu. Onlara göre esas amaç ise; ordunun saygınlığını zedeleyerek, Fransa'yı yıkmaktı. Buna karşılık; Alfred Dreyfus'un eşi yazdığı dilekçe ile meclise başvurdu ve davanın yeniden açılmasını talep etti. Bu kez yanlarında Kasım 1896'da Dreyfus davasını anlattığı '*Miscarriage of Justice/ Adli Hata*' broşürünü yazan Yahudi politik gazeteci ve anarşist Bernard Lazerde de vardı. Lazerde, Senato Başkan Vekili Scheurer-Kestner'i bir adli hata yapıldığına dair ikna etmeye çalıştığı günlerde Emile Zola'yı da ziyaret etmiş ve ona da bildiklerini anlatmıştı.

Yaz aylarına geldiğinde ise Picquart sürgün edildiği başkente geldi ve devlet kademelerinde masumiyetine inandığı Dreyfus için temaslarda bulunmaya başladı. Çabaların sonunda meclis kulislerinde Senatör Scheurer-Kestner'in Dreyfus'un eski itibarını yeniden kazandırmak üzere bir kampanya başlatacağı haberleri yayılmaya başladı. Haberleri, Picquart ve avukatı Leblois'nin ısrarlarıyla cumhurbaşkanından ve adı geçen generallerden alınan randevular izledi. Genelkurmay ise istihbarat şefinin hareketlendirdiği senatörün davanın yeniden görülmesine dair umut ve taleplerinden dolayı endişe duyarak durumu *bordereau*ların gerçek sahibi Esterhazy'i uyarak, O'nu

korumayı planladı ve ordu mensubuna ‘*Umut*’ başlıklı bir ikaz mektubu yolladı.

Bunun üzerine Esterhazy Paris’e dönerken Lazere’nin hazırladığı broşürden mudisi Esterhazy’nin el yazısını tanıyan bankacı, durumu Dreyfus’un ağabeyi Mathieu Dreyfus’a bildirdi. Kestner de bankacının iddiasını doğruladı. Basın Dreyfus’a beklenmeyen hükümet desteğini sağlayan senatörün üzerine gitmeye başladı ve onu Yahudi taraftarı ve Alman uşağı olmakla suçladı. Mathieu Dreyfus’un Esterhazy’nin suçlu olduğunu kamuoyuna açıklamasından yalnızca on gün sonra Emile Zola *Le Figaro*’da, antisemitist nefretin yöneltildiği senatörü koruyarak “B. Scheurer-Kestner” makelesini 25 Kasım 1897’de kaleme almıştı. Yazısının içeriği hem gerçeğe, hem de onu yiğitçe savunan senatöre bir övgü niteliğindedir. Zola, “adalet ve gerçek” yolunda savaştığı için hakarete uğrayan dürüst politikacıyı övmüştü (Tekay Baysan, 2002).

O’na göre; “*Başka türlü yaşayamazdım.*” diyen senatör herkese örnek olmalıydı ve baştakiler kışkırtılmış kalabalığa rağmen, eğer mertçe davranırlarsa her şey kolayca düzelebilirdi. Kestner’e, ‘Yüksek mevkiinin, servetinin ve mutluluğunun yıkılması pahasına, gerçeği ortaya çıkarmasını emreden ödevin sorumluluğunu bu işe karışan tüm namuslu kişiler duymalı ve olayın gerçek suçlusu ilan edilmeliydi. Eğer siyasal nedenler adaletin gecikmesini gerektiriyorsa, bu kaçınılmaz sonucu daha da ağırlaştırarak geciktiren yeni bir hata olacaktı. Zola’nın inancında her şeye rağmen “gerçek yürüyordu ve onu hiçbir şey durduramazdı”. Fakat işler düşündüğü gibi gitmedi. Başbakan Brisson, 4 Aralık’ta mecliste yaptığı konuşmasında “Artık Dreyfus davası diye bir şey yoktur”, dedi (Hür, 2004). Scheurer-Kestner bunun için senatoya gensoru önergesi verdiğinde Zola “*Sendika*”yı ve son olarak da, *Le Figaro*’nun okurlarının abonelikten çıkma baskısı nedeniyle Dreyfus davasından çekilmesine yol açan ‘*Tutanak*’ı kaleme aldı (Zola, 1976).

Gazetesiyle yolları ayrılan Zola bu kez “‘*Gençliğe Mektup*’ başlığıyla bir broşür hazırladı ve bu broşürün etkisiyle yeni el yazısı uzmanları bulundu ve *bordereaudaki* yazılar tekrar incelendi” (Hür, 2004).

Öte yandan meseleye, en yüksek liyakat madalyası, ‘*L’égion d’honneur*’ nişanı sahibi Fransız yazar ile aynı önemi atfeden İngiliz gazetesi *The Times*, sona ermek üzere olan 1897 yılının en önemli olayları ve diğer ülkelerin endişeleri açısından Fransa’yı tahlil ederken; başarılı Rus-Franco ittifakının yanında Dreyfus davasından da söz etmiş ve bunu “*toplumsal huzursuzluğun rekrudesansı*”¹ olarak nitelemişti (The Times, 1897).

Nitekim; Zola’nın giderek çetrefilleşen Dreyfus meselesiyle ilgili sonraki hamlesi 6 Ocak tarihli bir başka yazısı oldu: “*Fransa’ya Mektup*”. Bu kez Zola sağduyulu ve mantıklı davranması için Fransa’ya seslenmişti ve “iğrenç” diye nitelediği basının üç uzmanın *bordereaudaki* el yazısını yine Dreyfus’a bağlamasına yer vermesiyle ilgili eleştirilerini dile getirmiş ve Fransız halkının gözlerini artık açması gerektiğini haykırmişti. İzleyen günlerde Picquart üzerine atılan iftiralar nedeniyle altmış gün kale cezasına çarptırılınca, Zola kızgınlığını dile getiren ve Dreyfus’un haklılığına dair çabalara en büyük yankıyı getiren yazısını yazdı. *L’Aurore / Şafak* gazetesinin 13 Ocak 1898 tarihinde yayımladığı ve Zola’nın doğrudan Fransa Cumhurbaşkanı Felix Faure’e hitap ettiği “*J’accuse! / İtham ediyorum!*” başlıklı makalesi olayı tüm dünyaya duyurmuştu. Basın tarihinin en etkili makalesi olarak (Wilkes, 1998) benimsenen yazısında Zola, Esterhazy’i masum bir adam olarak geçiren ilk duruşmayı doğru detayları bilen biri için bir kabus olarak nitelemiş ve *bordereauyu* 15. yüzyıldan kalma aptalca bir günlüğe benzetmişti. Dreyfus olayını, karargah şubelerinin işi olarak özetlediği

¹ *Geçici bir iyileşmeden sonra bir hastalığın ağırlaşması.

mektubunda, Dreyfus'un suçlanmasının doğrudan Albay Paty de Clam'ın eseri olduğunu vurguluyordu. Mektubunu şöyle kaleme almıştı:

“... ”

Adli hatanın acımasız yaratıcısı olmakla Yarbay Paty de Clam'ı suçluyorum. Sonra da uğursuz yapıtını, üç yıldan beri en tuhaf ve baştan başa suç olan dalaverelere başvurarak savunmakla suçluyorum.

General Mercier'i, yüzyılın haksızlığında, en azından zayıflığından ötürü, suç ortaklığıyla suçluyorum!

General Billot'u Dreyfus'un masumiyetinin mükemmel kanıtlarını elinde tutmak ve onları örtbas etmekle, itibarı düşen Genelkurmayı siyasal amaçlarla kurtarmak için, kendisini insanlığa ve adalete karşı suç işlemekle suçluyorum!

General de Boisdeffre ve General Gonse'yi aynı suçta suç ortağı olmakla suçluyorum, biri şüphesiz ruhban tutkularından, diğeri muhtemelen birlik ruhundan ötürü savaş bürolarını tartışılmaz kutsal sandık yapmalarından.

General Pellieux ve Binbaşı Ravary'i, rezil raporu; canavarca hazırlamak ve diğerini de onu onaylamakla suçluyorum!

Üç el yazısı uzmanını Messrs. B.Belhomme, B.Varinard ve B.Couard'ı hilekar ve sahtekar raporu onaylamakla suçluyorum. Yapılacak tıbbi muayene sonunda bu kişilerin görme ve düşünme yetersizliği hastalığına tutuldukları saptanmazsa suçlamadan kurtulamazlar.

Özellikle L'Eclair/ Şimşek ve L'Echo de Paris / Paris Yankısı gibi basını kullanarak kendi yanlışlarını örtbas eden bir kampanyayla halkı doğru yoldan saptırmak istedikleri için Savunma Bakanlığı'nı suçluyorum!

Son olarak; ilk mahkemeyi, suçlamaların dayandırıldığı belgeleri gizli tutarak, yasayı ihlal etmekle; ikinci mahkemeyi de, emirle bir suçluyu bile bile temize çıkarıp ağır adli suç işleyerek, bu yasadışılığı örtbas ederek hatayı düzeltmemekle suçluyorum!

Bu suçlamalarda bulunurken 29 Temmuz 1881 günlü basın yasasının 30 ve 31. maddeleri karşısında bulunduğumu, bu yasanın lekeleme suçlarını cezalandırdığını bilmiyorum değilim. İsteyerek kendimi tehlikeye atıyorum.

... Émile Zola, 13th January 1898” (Zola, L'Aurore, 1898) (Resim 4)

Resim 4. Émile Zola'nın "Suçluyorum!" başlıklı cesur makalesi, L'Aurore 13 Ocak 1898

Emile Zola'nın makalesi, Dreyfus'un haksız bir biçimde cezalandırılmasından açıkça suçlu olan Esterhazy'nin gerçekdışı savunmasıyla beraat ettiği duruşmadan yalnızca iki gün sonra basılmıştı ve gazete sadece Paris'te birkaç saat içerisinde iki yüz binden fazla satmıştı. Makalede hiç işlemediği halde Dreyfus'un nasıl suçlu durumuna düşürüldüğünü anlatan Zola'nın aklında iki amacı vardı: İlki; halkı Dreyfus davasının lehinde yönlendirebilmek, diğeri de resmi otoriteleri provoke ederek, kendisini suçlamalarını sağlamak, dolayısıyla; ortaya çıkacak yeni mahkeme ile de halkın ilgisini Esterhazy'nin suçlu, Dreyfus'un ise suçsuz olduğu fikrine doğru kaydırmaktı. Gerçekten de Zola bunu başardı ve Fransa'yı titreten bir tartışmayı başlatarak, kamuoyunun ilgisini Dreyfus'un lehine çevirdi (Wilkes, 1998). Zola, 'Suçluyorum' u yazarken suç işlediğinin farkındaydı. Basın Yasası'nın hangi maddelerini ihlal ettiğini bildirerek kendini ihbar etmiş, "kolaysa beni ağır cezada yargılayın" diyerek meydan okumuştur (Tekay Baysan, 2002).

Öte yandan, yazının yayımlandığı aynı gün öğleden sonra Millet Meclisi'nde Zola için L'Aurore Gazetesi ve yazı işleri müdürü hakkında, yapılan oylamada 122'ye karşı 312 oyla kovuşturmaya geçilmesi istendi. Dahası 32 milletvekili ortak bir bildiri yayımlayarak "kapitalist sınıftan", düşman sınıftan olan Dreyfus'un kaderinin kendilerini ilgilendirmediğini açıkladı (Zola, 1976). "İki Fransa" çatışmasının derinleştiği o günlerde; 1887'de ordudan ihraç edildikten sonra, 1889 seçimlerinde meclise giren General Boulanger, bu dürtüden hareketle oluşan rejim karşıtlığı dalgasını örgütleyerek, kendi adı etrafında gelişen Bulanjist hareketin yükselişini sağladı. Tamamen liderine bağlı olarak hayata geçen ve yol alan Bulanjizm, 20. yüzyılın başlarında kurulmuş "vatansever" ve/veya "Yahudi düşmanı" örgütlerle kendilerine siyasal sahnede yer açanlar, düzene tepkisel, radikal bir karşı çıkışla muhafazakârlığı bir araya getirip, özellikle lümpen - proleterya arasında hayat bulmuştu. Dreyfus davası ile beraber gelişen diğer sağ akımların merkezinde yer alan hareket, yeni Fransız ulusçuluğunu tanımlayarak onu; yabancı, özellikle de Yahudi düşmanlığıyla birleştirmiştir (Vardar, 2004). Muhafazakâr Fransa ordunun tahkir edildiğini, milli şerefın ayaklar altına alındığını, vatanın tehlikede olduğunu ileri sürerken, radikal Fransa yeni ahlak prensipleri ve ansiklopedistlerin büyük ihtilali ve insanlığın idealleri adına savaşıyordu (Curtius, 1953). Ağırlığı Dreyfus'u suçlayanların oluşturduğu "İki Fransa"nın cumhuriyetçi kanadı ise Zola'nın inatçı tutumuyla güç kazanıyordu. Zola mahkemeye verdiği yanıtı yine gazeteler

aracılığıyla duyurdu. Dünyanın dört bir yanından gelen muhabirler sayesinde Dreyfus davası kendi lokal sınırlarını aşarak, tüm dünyanın gündemine yerleşti. Rus Çarı III. Aleksandr'ın ölümünün ardından gazeteler davaya daha fazla yer vermeye başladı (Bein, 1941). Savaş Bakanı General Billiot'nun Adalet Bakanlığı'na şikayeti üzerine hakkında Ağır Ceza Mahkemesi'nde hakaret davası açılan Zola'ya J.Reinach, M. Prévost, G. Clemanceau, E. Durkheim, A. France, M. Proust gibi önemli entelektüeller ve senatör A. Scheurer-Kestner vardı, ancak bu destekler yetmedi ve Zola 7 Şubat'ta yargılanmaya başlandı. Dava sırasında halk Yahudi düşmanı sloganlarla galeyana getirilmişti. Buna Dreyfusçuların yanıtı "*Liguedes Droits de l'Homme et ducitoyen / İnsan ve Vatandaş Hakları Örgütü'nü* kurmak oldu" (Hür, 2004). Zola'nın yargılandığı ikinci duruşma 17 Şubat'ta gerçekleşti. Savunmasında, "Savaş bakanlığı şubelerinden birkaç kişi tutum ve davranışlarıyla ordunun itibarını zedelediye, bunu söylemek tüm orduya sataşmak mıdır?" (Zola, 1976) diye sorarak orduya hakaret etmediğini, ordunun onurunu asıl zedeleyenlerin "onu savunmak bahanesiyle" hareket eden "bir takım haydutlar" olduğunu söyledi. Şerefi ve yapıtları adına Dreyfus'un suçsuzluğu üzerine ant içti. Savunmasını "Bir gün şerefine kurtulmasına yardım ettiğim için Fransa bana teşekkür edecektir." sözleriyle bitirmişti (Tekay Baysan, 2002).

The Times muhabiri gözlemlerini aktardığı haberinde, aynı zamanda mahkeme tanıklarından biri olan radikal milletvekilinin, General Pellieux ve Boisdeffre'yi sıradışı müdahalelerinden ötürü eleştirdiği sırada, salondaki izleyicilerden birinin ayağa kalkarak "Vive la République! / Yaşasın cumhuriyet!" diye bağırdığını, kabaca yerine oturtulurken de; bir başkasının "Vive l'armée! / Yaşasın ordu!" çığlığı kopardığını bildirme gereği duymuştu (The Times, 1898). Gerçekten de Dreyfus meselesiyle başlayan tüm davalar; gerek Picquart, gerek Zola ve gerek ise Esterhazy davaları tamamen bu iki mesele üzerinde yükselmışti. Cumhuriyet yanlıları Fransa'nın içinde bulunduğu durumun etnik ve aykırı yorumlarla incelenmesini değil; bir milliyetçilik sorunundan çok yüzyılın konjonktürü içinde değerlendirilmesini istediklerini dile getiriyorlardı. Öte yandan bu davalar, son olarak Prusya ile savaştan yenik çıkmış Fransa'yı, yeni bir ulusçuluk dalgasına alarak, kendi kimliğinde birleşme şansı yaratmış; Yahudi aleyhtarı yorumlar için bir fırsat eşiği oluşturmuştu. Bu grup için ordu "ulusun kanı ve kemiği" idi. Askerler ise yurdun yöneticileri değil, hizmetkârlarıydı. Böyle düşünen Fransızlar için parlak zaferler kazanan ordu, hiçbir zaman konvansiyona direnmemiş ve yerini sivil demokrasiye bırakmayı bilmişti. Aksini düşünmek halk için büyük bir tehlikeden başka bir şey değildi. Bu mahkeme, ülkenin yasalarına kimin hükmettiğine dair açık bir tartışmaya dönmüştü (The Times, 1898). Dreyfusçu ve Zola sempatzanı kanat, bu olaylarla Fransa'nın içeride ve dışarıda tehlikeye atıldığını söyleyen karşıt grubun "Ordumuz *Praetorian*² ordusu olmayacak!" sözlerine karşılık "yurdun felaketlerini hazırlayanların yüksek askeri makamların sorumsuzluğu" olduğu cevabını veriyordu.

Palais Bourbon'da dünya basınının takip ettiği iki duruşmanın sonunda Emile Zola, "27 askerinin suçundan emin olduğuna dair şahitliğinde oybirliğiyle suçlu bulunan hain Dreyfus'un pay sahibi olduğu yabancı paranın sponsorluğunda bir konsorsiyumla alınmış, iğrenç bir kampanyanın enerjisini bastırmak üzere hükümeti daveti" eşliğinde bir yıl hapis ve 3000 frank hapis cezasına çarptırılmıştı. Zola'nın mahkumiyetinin, onun hakikatteki iyi niyetine rağmen "ordunun zaferi" olarak değerlendirilmesi, hümanist grupların ölçeğinde adaletin gerici bir çizgiye evrilmesinin tezahürüydü. Buna karşılık

²Praetorian: Romalı İmparatorların, hem Roma'da, hem de savaş alanında kişisel güvenliklerini sağlamak için oluşturdukları özel birlik.

Cezayir mezaliminin³ kışkırtıcıları, Zola'ya verilen maksimum cezayı da aynı yakınlıkla alkışlamışlardı. Durumun vehameti neticesinde ertesi gün Ludovic Trarieux tarafından “İnsan Hakları Cemiyeti” kuruldu (Zola, 1976).

Fransa'da cereyan eden bu “rencide edici” olayların basın yoluyla, sonradan düzeltilemeyecek bir imaj meydana getirdiği tartışmaları hemen ertesi gün başlamıştı. Davayla ilgili olarak bazı Fransız gazeteciler, “hükümetin gelecekteki dini tartışmaları nasıl engelleyeceğini bileceği” yorumunu yaparken, bazıları ise “yönetimin cumhuriyetten papazlara doğru el değiştirdiğini” söyleyerek, cesaret gerektiren Zola taraftarlıklarını dışarı vurmuşlardı. *Reuter Haber Ajansı*'na göre ise; M. Zola'ya karşı dün verilen kararı alkışlayan gazeteler Dreyfus mahkemesinin gözden geçirilmesine karşıydı. Zola iyi niyet, adalet ve onurla hareket etmişti. *Le Figaro*, açılacak yeni bir mahkemenin sonucunun kimseye sürpriz olmayacağını, jürinin başka bir karar vermeyeceğini söylemişti. Gazete suçlanan Zola'nın tarafsızlık ve cesaretinden hiç kimsenin şüphesi olmadığını belirtmişti. *The Gaulois* ise bambaşka bir sertlikle haberini duyurdu. Gazeteye göre; jürinin cevabı retori profesyonellerine vatandaşlık ve iyi niyet dersiydi. Polemik devam edecek olursa, bundan sonra Dreyfus davasının gözden geçirilmesini istemeyenlerle, iyi bir Fransız ya da diğerleri çizgisinde bir yerde bulunanlar arasında sürdürülecekti (The Times, 1898).

Polemik devam etti ve “Paris”i yayımlamasının ardından Zola hakkında Ağır Ceza Mahkemesi'nin aldığı karar; “Savaş Bakanı'nın değil, savaş konseyinin dava açabileceği” gerekçesine dayandırılarak Yargıtay tarafından bozuldu. Yargıtayın kararının ardından Zola'nın *L'Aurore* manşetlerinden “Yeni bir yüz kararı” biçiminde anons ettiği Savaş Konseyi çağrısı gelmişti. Cezayir olayları yatıştırılırken, hükümet düştü. *Seine-et-Oise* mahkemesinde Zola aleyhine ikinci kez dava açıldı. *The Times* muhabiri çağrının geldiği tarihten itibaren 23 Mayıs'taki mahkeme gününe gelene kadar geçecek sürenin dayanılmaz olduğunu yazacak kadar İngiliz kamuoyunun ilgisine hakimdi ve mahkeme başkanı ve Zola arasındaki diyaloga yer vermişti. Habere göre duruşmada Askeri Hakim Zola'dan Binbaşı Esterhazy'yi emirle beraat ettirdiklerini kanıtlamasını “biz” zamiriyle söylemişti. Zola'nın yanıtı “*Bunu kanıtlamayı çok isterdim; ama, yapamam*” olunca, mahkeme başkanı bunu sert bir karşılık olarak değerlendirip “*kanıtlansa bile bunun bir suç değil, yalnızca bir hata olabileceğini*” vurgulamıştı. Zola sözlerinde direterek, “*kanıtlanmasının mümkün olmadığı bu emir nedeniyle suçlu birinin yerine masum birinin yargılandığı*”na dair inancını tekrarlamıştı. Gazetenin Dreyfus davası muhabirine göre o günlerde Paris'te iki majör dalga vardı. Biri hala antisemitizm, diğeri de “ordunun aşağılanması”ydı. Özellikle ikincisi, ilkinde göre daha kolay propaganda edilebiliyordu. Zola karşıtları ellerini bu yolla güçlendirmişlerdi. Aşırılığa varan vatanseverlik, hat safhada yabancı düşmanlığı üzerine bina edilirken, her türlü nefretin ifadesinde ortaya çıkan bir enstrüman gibi kullanılıyordu. “Orduyu aşağılama parolası” ile beraber, halkın tutumu çılgınlık raddesine varmış ve yalnızca Avrupa'yı değil, tüm dünyayı ana prensipleri yeniden düşünmeye ve savunmaya zorlamıştı. Gerçekte bu kampanyanın öznesi durumundaki cumhuriyet çatışmanın kıvamını belirlemişti. *The Times* muhabiri, “*Dreyfus'un 'gizli belgeyle' suçlu duruma düşürülmesi Fransa'nın omuzlarına binmiş ağır bir yüküdür*”, diye yazmıştı (The Times, 1898). Diğer yandan, yükün gerçek sorumlusu olan Binbaşı Esterhazy'nin kuzeni tarafından ihbar edilerek, eski İstihbarat Şefi Picquart'a gönderilen sahte telgrafları yazmakla suçlanması yeni bir döneme

³³ Aynı tarihlerde Cezayir'de Fransa karşıtı olaylar çıkmış, yüzlerce esnaf kepenk kapatmıştır. Çok sayıda Cezayirli ölmüştür.

girildiğine dair erken bir beklentiydi. Zola'yı 'haklılığından ötürü' yargılayan davaların tarihi yaklaşmıştı. Buna bir yenisi eklenmiş ve yazarın 'itham ettiği' üç yazı uzmanı da yazara mahkeme açmıştı. Bu mahkeme de, Zola'nın suçluluğuna karar vermiş; iki ay hapsini ve her yazı uzmanına 5000 frank zarar ödemesini onaylamıştı. Zola yeniden Ağır Ceza Mahkeme'sine çıktığında, tekrar bir yıl hapse ve 3000 frank para cezasına mahkum edildi. Cezadan kaçan Fransız yazar, arkadaşlarının yardımıyla aceleyle dilini hiç bilmediği, fakat; yargılanmama garantisi aldığı Londra'ya gitti (Zola, 1976). Bir yıl kaldığı Londra'da zaman zaman başkaları acı çekerken saklanıyor olmaktan rahatsızlık duyacaktı. Bu sürgün, Zola'yı mali açıdan yıpratmıştı. Hem kitap satışları düşmüş, hem de giderleri artmıştı (Tekay Baysan, 2002).

Davanın sonuçları, konunun içindeki bütün isimlerin akıbetine yansımıştı. Picquart yaz aylarında ordudan ihraç edilmişti. Duruşmanın üzerinden geçen birkaç ay içinde, Dreyfus'un suçsuzluğuna dair deliller kasıtlı olarak politika ve basın çevrelerine servis edilmişti. General Pellieux emekliliğini isterken, yaptığı sahteciliği Dreyfus'un suçluluğuna inanan yeni Savaş Bakanı Cavaignac'a itiraf eden Henry, otel odasında intihar etmişti. Bunun üzerine, Zola'nın "itham ettiği" General Boisdeffre de istifa etmişti (Zola, 1976). Zola'nın yargıtayda açtığı temyiz davası reddedilirken, ölen Henry ve Paty de Clam arasındaki gizli anlaşmayı açıklayan Esterhazy'nin lehine takipsizlik kararı çıkarılmıştı. Zola'nın kızgın bir yazı dizisine başlamasına asıl neden olan ise; Fransız hükümeti tarafından kendisine verilen liyakat ödülü "L'égion d'Honneur" nişanını geri almasıydı.

24 Ekim 1898'de Paris'te korkunç bir antisemitik gösteri meydana gelmişti ve birkaç ay önce yazdığı bir mektupla "öldürülürsek katil siz olacaksınız!" (Zola, 1976) diye seslendiği Başbakan Brisson kabinesi istifa etmişti. Yılın son gününde "*Ligue de la Patrie Française*" adıyla, aşırı milliyetçi ve Dreyfus karşıtı bir örgüt kuruldu. Her şey olumsuz gibi görünürken, Bayan Dreyfus'un davanın yeniden ele alınması talebi yargıtayca kabul edilince yeni bir döneme girildi. Bu arada Cumhurbaşkanı Felix Faure ölmüş, yerine Dreyfusçu Emile Loubet geçmişti (Hür, 2004). Dreyfus davasının yeniden ele alınması kararının ardından Zola on bir aydan sonra Paris'e dönmüştü. Protestolar devam ederken Dreyfus, Şeytan Adası'ndan tahliye edildi ve Parislilerin antisemitik taşkınlıklarından korkulması nedeniyle Rennes hapisanesine kondu. Esterhazy bordereau/evrağı kendisinin yazdığını itiraf etti. Bunun üzerine dava Rennes'de görülmeye başlandı. Temyiz Mahkemesi'nin üç üyesinin kapalı bir oturumla tartıştığı Dreyfus kararının revizyonu meselesi, duruşma salonuna taşındığında; başından beri Dreyfus'un masumiyetine inanan Colonel Picquart'ın tanıklığına başvurulmuştu. Picquart, haksız yere beş yıldır mahkumiyet sürdüren Dreyfus'un hiçbir gizli dosya ya da *borderauyla* ilgisinin olmadığını tekrarlamıştı. İddialarını daha da ileriye götüren eski İstihbarat Şefi, Zola'ya kesilen cezanın da emirle verildiğini ima etmişti. Ayrıca bir zamanlar üslerine "çok zeki" bir asker olarak tanıtılan Esterhazy'nin kendisine gönderdiği sahte dokuz mektubun detaylarını vermişti. Henry'nin bu ihanette bulunmasındaki motivasyon sorulduğunda, Dreyfus'un suçluluğuna inananlar için bu hainliğin gerekli olduğunu söylemişti. Esterhazy'nin aleyhinde konuşan bir tanık ise; Esterhazy ve Henry arasındaki parasal ilişkiyi ve Esterhazy'nin bir yıl önce bir arkadaşına Dreyfus'un masumiyetini savunduğunu belirtmişti (The Times, 1899).

Diğer yandan, dünya kamuoyu, antisemitist duygularını kaybetmeden hoşgörüyü elde tutabilmenin imkânlılığıyla tanışmıştı. *The Times*'in 10 Ağustos 1899 tarihli haberinde sözü edilen bir Amerikan otelinin seçkin kalmasındaki iki sebepten birinin otele Yahudilerin kabul edilmemesi olduğu belirtiliyor; ancak haberin devamında, parasal gücü

olan Yahudilerin ötekilerce dışlanmasının kabul edilemez olduğu vurgulanıyordu. Dahası Fransa’da yaşanan tam bir ırkçı skandaldı (The Times, “The American Hotel”, 1899).

Nitekim, her türlü lehte savunmaya rağmen ikinci mahkemenin sonunda yine mahkeme Dreyfus’u suçlu buldu (Resim 5). Suç “düşmanla gizli haberleşme” olarak tarif edilmiş ve “hafifletici nedenlerle” ikiye karşı beş oyla, 10 yıl hapse hüküm giydiği belirtilmişti.

Resim 5. Dreyfus sorgusu sırasında. Le Petit Parisien gazetesi (20 Ağustos 1899).

Bunun üzerine Zola yine sert bir yazı kaleme almış ve seyredilenin bir oyun olduğunu çağrıştıran ‘Beşinci Perde’ başlığını kullanmıştı. Cumhurbaşkanı sorunu çözmek için Dreyfus’u affetmeye karar verdi. Başkan Loubet, Dreyfus’un affını imzalarken, senatör Scheurer-Kestner’in öldüğü öğrenilmişti (Zola, 1976). Dreyfus yandaşlarının ağır eleştirilerine rağmen, suçsuzluğunu kanıtlamak için sonuna kadar çaba gösterme hakkını saklı tutarak af önerisini kabul etti (Hür, 2004). Bu affı, 14 Aralık 1899’da Dreyfus davasının Zola, Mercier, Picquart gibi tüm figürleri için genişletilmiş ikinci bir af izledi. Böylece tarihin en büyük davalarından biri kapanmış oldu. Zola “güzel bir yapıt” şeklinde betimlediği “gerçeğin ortaya çıkarılışından” ötürü alkış ve övgü istemediğini söylemişti. O’na göre sonuç, insancıl duygularla beslenerek Fransa’ya eski saygınlığını kazandırmıştı (Zola, 2004).

Fransız ordusunun zamanla lanetlenen ve *bordereau* adıyla tarihe kazınan bu belgeler nedeniyle (Horne, 1984) yeterince soruşturmadan genç yüzbaşını ölüm cezasına çarptırması bugün bile demokrasi ve hümanizma taraftarı Fransızlar için utanç kaynağıdır. Fransa eğer *gericilerin davasından* kurtulmuşsa bunu Dreyfus’a borçludur (Zola, 1976).

Dreyfus Davası Kronolojisi

- **15 Ekim 1894:** Yüzbaşı Dreyfus'un tutuklanması: Ordu istihbarat servisi, onun gizli belgeleri Almanya'ya teslim ettiğinden şüpheleniyor.
- **29 Ekim 1894:** Yahudi karşıtı La Libre Parole gazetesinde olay hakkındaki ilk makalenin yayınlanması: Dreyfus'a düşman bir basın kampanyasının başlangıcı.
- **19-22 Aralık 1894:** Kaptan Dreyfus bir savaş konseyinin önüne çıkar: Vatana ihanetten suçlu bulunur ve askeri aşağılama ve ömür boyu sürgün cezasına çarptırılır.
- **5 Ocak 1895:** Yüzbaşı Dreyfus'un rütbelerinin alınması.
- **21 Şubat 1895:** Alfred Dreyfus'un Guyana açıklarında Kurtuluş Adaları'na gitmesi.
- **13 Ocak 1898:** Yazar Émile Zola, Cumhuriyet Cumhurbaşkanı Félix Faure'a yazdığı açık bir mektupta adli hatayı kınadı.
- **4 Haziran 1898:** İnsan Hakları Örgütü'nün kuruluşu: Örgüt Dreyfus'un masumiyetini savunuyor.
- **31 Aralık 1898:** Ulusal Fransız Örgütü'nün kuruluşu: Anti-Dreyfusçuluk.
- **23 Şubat 1899:** Félix Faure'un cenazesi vesilesiyle, milliyetçi yazar Déroulède orduyu Cumhuriyet'e karşı bir darbeye yönlendirmeye çalışır.
- **3 Haziran 1899:** Yargıtay, 1894 kararını iptal eder ve sanığı yeni bir savaş konseyine geri gönderir.
- **20 Haziran 1899:** Fransız Eylem Hareketi'nin resmi kuruluşu: kökeni önceki yıl (8 Nisan 1898) kurulan bir komiteden kaynaklandı ve bir örgüt oluşturuldu (15 Ocak 1905). Anti Dreyfusçu bir örgüt.
- **9 Eylül 1899:** Rennes savaş konseyi Dreyfus'u on yıl hapse mahkum etti.
- **19 Eylül 1899:** Cumhurbaşkanı Émile Loubet, Dreyfus'u affetti.
- **12 Temmuz 1906:** Yargıtay, Rennes kararını bozdu ve Dreyfus'un masumiyetini kabul etti.

Tablo-1 Dreyfus Davası Kronolojisi

SONUÇ

İnsanlık tarihi boyunca Yüzbaşı Alfred Dreyfus'un uğradığı haksızlığın hukuki ve toplumsal düzeyde nasıl meşruiyet kazandığına dair sayısız olay ve durum tahlili yapmak mümkündür. Dreyfus Davası'nı benzerlerinden ayıran ise bu davanın izleyicilerinden biri

olan Dr. Theodore Herzl'in, onu *İsrail'in manevi babası* niteliğine yükseltecek kadar yoğun bir biçimde Yahudi sorunu hakkındaki çalışmalarına başlaması için itici bir güç oluşturmasıdır. Ne var ki; antisemitik faaliyetlerin ve propagandaların etkisinde “adalet” ve “vicdan” gibi temel evrensel ilkeler bu davanın seyri boyunca yerle bir edilmiş; siyasi ve etik dışı manipülasyonun hukuk mekanizmasına sirayet edişiyile kısa zamanda Fransız toplumunu kamplaştırarak ikiye bölen bir “önyargı” setiyle dünyayı karşı karşıya bırakmıştır. Yüzbaşı Dreyfus'un suçunun sadece varlıklı bir Yahudi olmasından ötürü kendisine atfedilmesi ile ortaya çıkan haksızlık yıllar sonra Fransa devleti tarafından resmen kabul edilmiş olsa da bu olay; dünyaya aydınlık, eşitlik, özgürlük fikirlerinin yayıldığı bir ülkede dahi meydana gelişiyile ürperticidir. Bununla birlikte buradan yapılacak çıkarımı, *kendini insanları önyargıdan kurtarmak üzere bir şey yapabilirse ölümlülerin en mutlusunu sayacağını* belirten Montesquieu'nun nitelemesi üzerinden değerlendirmekte yarar vardır. Düşünceleriyle Fransız İhtilali'ne etki eden filozofun *hakimlerin önyargılarının milletinkini oluşturduğunu ileri sürmesi* o günün toplumsal durumunun anlaşılmasına da yardımcı olacaktır (Montesquieu, 1998).

KAYNAKÇA

- Bein, A. -Samuel, M. (1941). Theodore Herzl: A Biography, Philadelphia.
- Cobb, R. (1969). A Second Identity, Essays On France - French History. Fransa.
- Curtius, E. R. (1953).Fransa Üstüne Deneme. (Çev.) Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul.
- Dreyfus, A. (1901). Five Years of My Life: Diary of Captain Alfred Dreyfus. New York.
- Hür, A. (2004). “İtham ediyorum!”. Toplumsal Tarih Dergisi, 20 (123), 36-41.
- Horne, A. (1965). The Fall of Paris 1870-71, Londra.
- Lazareff, P. (1945). Fransa'da Basın Rezaletleri. (Çev.) Şevket Rado. İstanbul.
- Montesquieu (1998). Kanunların Ruhu Üzerine. (Çev.) Fehmi Baldaş.İstanbul.
- Tekay Baysan, G. (2002). Dreyfus Davası: Gerçek ve Adalet Savaşçısı Zola. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 19 (1),181-195.
- The Times (31 Dec 1897). The Dreyfus Case.
- The Times (24 Feb 1898). The Trial of M. Zola.
- The Times (15 Apr 1898). The Dreyfus Case.
- The Times (20 Apr 1899). The Dreyfus Revelations.
- The Times (10 Aug 1899). The American Hotel”.
- Vardar, D. (2004). Aşırı Sağdan “Popülist Radikal Sağ”a. İstanbul.
- Wilkes, Jr. D. E. (1998). J'accuse! Emile Zola, Alfred Dreyfus. And The Greatest Newspaper Article In History. Flagpole Magazine.
- Zola, E. (1976). Gerçek Yürüyor. Muammer Tuncer (Çev.). İstanbul.
- Zola, E. (13 Jan 1898). “J'Accuse!”, L'Aurore.